6. Ainevaldkond „Sotsiaalained”

Sotsiaalvaldkondlik pädevus

Ainevaldkonna õppeainete õpetamise eesmärk põhikoolis on kujundada õpilastes eakohane sotsiaalvaldkondlik pädevus: suutlikkus mõista ühiskonnas toimuvate muutuste põhjusi ja tagajärgi; tunda ning austada inimõigusi ja demokraatiat; vallata teadmisi kodanikuõigustest ja -vastutusest ning käituda nendega kooskõlas; ära tunda kultuurilist eripära; järgida üldtunnustatud käitumisreegleid; olla huvitatud oma kogukonna, rahva, riigi ja maailma arengust; kujundada oma arvamust ning olla aktiivne ja vastutustundlik kodanik; tunda ja kasutada lihtsamaid sotsiaalteaduste uurimismeetodeid; tunda huvi ümbritseva maailma vastu.

Sotsiaalainete pädevusega taotletakse õpilase toimetulekut iseendaga, suutlikkust toimida lähikonnas, valmisolekut ja oskust olla aktiivne ning vastutustundlik kodanik, oskust mõtestada ühiskondlikke suhteid minevikuühiskondades lähtuvalt ajaloolisest kontekstist ja üldinimlikest väärtustest.

Sotsiaalainete õpetamise kaudu taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane

1) tunneb huvi kogukonna, rahva ja maailma arengu vastu, mõistab ühiskonnas toimunud ja toimuvate muutuste põhjusi, tagajärgi ja seoseid;
2) tunneb huvi enda arengu vastu, hindab ennast adekvaatselt, analüüsib oma võimalusi, usub endasse ja kavandab oma tulevikku, võtab eakohase vastutuse oma tuleviku kujundamise eest, väärtustab loovust ja ettevõtlikkust ning arendab endas neid omadusi ja pädevusi;
3) austab demokraatiat ja inimõigusi, teab oma õigusi ja kohustusi, järgib seadusi, üldinimlikke väärtusi ja üldtunnustatud käitumisnorme, kujundab oma arvamuse ning on vastutustundlik ja aktiivne ühiskonnaliige, on lojaalne Eesti riigile;
4) valdab infootsimise meetodeid, hindab kriitiliselt allikate usaldusväärsust ja teabe sisu; väärtustab teaduspõhist maailmapilti ja kujundab enda seisukoha;
5) aktsepteerib inimeste individuaalseid erinevusi, kultuurilist ja maailmavaatelist mitmekesisust, suhtub neisse sallivalt, kui need pole inimväärikust alandavad või inimsusevastased;
6) tunnetab oma rolli Eesti kultuuripärandi hoidja ja kandjana, väärtustab inimkonna kultuuripärandit ja aktsepteerib kultuurierinevusi;
7) hoolib endast ja teistest, järgib tervislikke eluviise, käitub turvaliselt enda ja teiste inimeste suhtes, hoiab keskkonda, on teadlik tarbija.

Ainevaldkonna õppeained ja maht

Ainevaldkonna õppeained on ajalugu, ühiskonnaõpetus ja inimeseõpetus. Ajaloo õppimist alustatakse alates 5. õpigrupist, inimeseõpetust 2. õpigrupist ning ühiskonnaõpetust 6. õpigrupist.

Usundiõpetust on võimalik õpetada valikainena kõigis kolmes kooliastmes. I ja II kooliastmes on aine integreeritud üldõpetuse ainete alla ning teemasid käsitletakse tulenevalt kooli teemakuudest.

Õppeainete nädalatundide jagunemine kooliastmete sees määratakse kooli õppekavas arvestusega, et taotletavad õpitulemused ning õppe- ja kasvatuseesmärgid oleksid saavutatud. Sotsiaalainete nädalatunnid jaotuvad järgmiselt:

I kooliaste	**II kooliaste**	**III kooliaste**
osa üldõpetusest - 2 nädalatundi	ajalugu – 3 nädalatundi inimeseõpetus – 2 nädalatundi ühiskonnaõpetus – 1 nädalatund	ajalugu – 6 nädalatundi inimeseõpetus – 2 nädalatundi ühiskonnaõpetus – 2 nädalatundi
I kooliaste (LÕK)	**II kooliaste (LÕK)**	**III kooliaste (LÕK)**
1. õg inimeseõpetus - 1 nädalatund 2. õg inimeseõpetus - 1 nädalatund 3. õg inimeseõpetus - 1 nädalatund	4. õg inimeseõpetus - 2 nädalatundi 5. õg inimeseõpetus - 2 nädalatundi 6. õg inimeseõpetus - 2 nädalatundi 6. üg ajalugu - 1 nädalatund	7. õg inimeseõpetus - 2 nädalatundi 8. õg inimeseõpetus -2 nädalatundi 9. õg inimeseõpetus - 1 nädalatund 7. õg ajalugu - 2 nädalatundi 8. õg ajalugu - 2 nädalatundi 9. õg ajalugu - 1 nädalatund

Ainevaldkonna kirjeldus ja valdkonnasisene lõiming
Sotsiaalainetes käsitletakse inimese ja ühiskonna toimimist minevikus ning tänapäeval. Sotsiaalainete vahendusel kujundatakse õpilastes oskusi näha ühiskonna arengus põhjuse-tagajärje seoseid ning teha teadlikke valikuid, lähtudes ühiskonnas kehtivatest väärtustest ja moraalinormidest. Õppe vältel kujundatakse õpilastes tahet toimida kõlbelise ja vastutustundliku ühiskonnaliikmena ning isiksusena.

Ajalugu õppides omandavad õpilased kultuuriruumis orienteerumiseks vajalikke teadmisi oma kodukoha ja maailma minevikust ning kultuuripärandist. Aine vahendusel suunatakse õpilane teadvustama, analüüsima ja kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende omavahelisi seoseid ja seoseid tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetus aitab kaasa teistes õppeainetes õpitava tervikuks sidumisele ning kujundab oskust mõista minevikunähtuste mõjul toimuvat arengut.

Inimeseõpetus lõimib õppesisu kõigis kooliastmeis, toetades õpilase toimetulekut eakaaslaste hulgas, peres, kogukonnas ja ühiskonnas ning aitab õpilasel kujuneda sotsiaalselt küpseks ja teovõimeliseks isiksuseks. Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja ausust, hoolivust, vastutustunnet ning õiglust. Inimeseõpetuse kaudu kujundatakse esmased teadmised ja hoiakud soolise võrdsuse osas.

Ühiskonnaõpetuses omandavad õpilased sotsiaalse kirjaoskuse: teadmised, oskused ja hoiakud ühiskonnas toimimiseks ning vastutustundlike otsuste tegemiseks. Õppeaine üldeesmärk on luua eeldused kodanikuidentiteedi ja ühiskonna sidususe tugevnemiseks ning aktiivse kodaniku kujunemiseks.

Kõik sotsiaalvaldkonna ained on toeks, et õpilasel areneks suutlikkus analüüsida oma käitumist ja selle tagajärgi, sobival viisil väljendada oma tundeid, aktseptida inimeste erinevusi ning arvestada neid suheldes; ennast kehtestada, seista vastu ebaõiglusele viisil, mis ei kahjusta enda ega teiste huve ega vajadusi. Sotsiaalvaldkonna õppeainete kaudu õpitakse tundma ning järgima ühiskondlikke väärtusi, norme ja reegleid, omandatakse teadmisi, oskusi ja hoiakuid sotsiaalselt aktseptitud käitumisest ning inimeste vastastikustest suhetest, mis aitavad kaasa tõhusale kohanemisele ja toimetulekule perekonnas, eakaaslaste hulgas, kogukonnas ning ühiskonnas. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse alus maailmavaatelise mitmekesisusega arvestamiseks ning valmisolek dialoogiks erineva maailmavaate esindajatega. Kõigi valdkonna õppeainete seisukohalt on tähtis koostööoskus ja töötamine rühmas.

Valdkonnasisese lõiminguga taotletakse, et õpilane areneks terviklikuks isiksuseks, kes suhtub endasse ja teistesse positiivselt, arvestab kaasinimesi, lähtub oma tegevuses üldinimlikest väärtustest ning näeb ja mõistab ühiskonnas toimuvat. Tal on tõhusad oskused ja valmidus ühiskonnaellu sekkuda ning selles osaleda.

Üldpädevuste kujundamise võimalusi
Sotsiaalainete valdkonna õppeainete õppimise kaudu kujundatakse õpilastes kõiki riiklikus õppekavas kirjeldatud üldpädevusi. Pädevustes eristatava nelja omavahel seotud komponendi – teadmiste, oskuste, väärtushinnangute ning käitumise – kujundamisel on kandev roll õpetajal, kelle väärtushinnangud, suhtlemis- ja sotsiaalsed oskused loovad sobiliku õpikeskkonna ning mõjutavad õpilaste väärtushinnanguid ja käitumist.

Kultuuri- ja väärtuspädevuse ning sotsiaalse ja kodanikupädevuse kujundamist toetavad kõik ainevaldkonna õppeained erinevate rõhuasetuste kaudu. Suutlikkust mõista humanismi, demokraatia ja ühiskonna jätkusuutliku arengu põhimõtteid ning nendest oma tegutsemises juhinduda toetavad ajalugu ja ühiskonnaõpetus. Kõik sotsiaalained süvendavad lugupidavat suhtumist erinevatesse maailmavaatelistesse tõekspidamistesse. Inimeseõpetus ning usundiõpetus toetavad väärtussüsteemide mõistmist, mõtete, sõnade ja tunnetega kooskõlas elamist, oma valikute põhjendamist ning enda heaolu kõrval teiste arvestamist. Oskus seista vastu kesksete normide rikkumisele ning sotsiaalse õigluse ja eri

soost inimeste võrdse kohtlemise põhimõtete järgimine on üks õppekava üldeesmärke, mille kujundamisel on suurem rõhk ühiskonnaõpetusel ja inimeseõpetusel.

Enesemääratluspädevuse aluseks on suutlikkus mõista ja hinnata iseennast; hinnata oma nõrku ja tugevaid külgi ning arendada positiivset suhtumist endasse ja teistesse; järgida tervislikke eluviise; lahendada tõhusalt ja turvaliselt iseendaga, oma vaimse, füüsilise, emotsionaalse ning sotsiaalse tervisega seonduvaid ja inimsuhetes tekkivaid probleeme. Pädevuse kujundamist toetab peamiselt inimeseõpetus, ent rahvusliku, kultuurilise ja riikliku enesemääratluse kujundajana teisedki valdkonna õppeained.

Õpipädevus. Iga sotsiaalvaldkonna õppeaine kujundab suutlikkust organiseerida õpikeskkonda ning hankida õppimiseks vajaminevaid vahendeid ja teavet, samuti oma õppimise plaanimist ning õpitu kasutamist erinevates kontekstides ja probleeme lahendades. Õppetegevuse ja tagasiside kaudu omandavad õppijad eneseanalüüsi oskuse ning suudavad selle järgi kavandada oma edasiõppimist.

Suhtluspädevus. Kõik valdkonna õppeained kujundavad suutlikkust ennast selgelt ja asjakohaselt väljendada erinevates suhtlusolukordades; lugeda ning mõista teabe- ja tarbetekste ning ilukirjandust; kirjutada eri liiki tekste, kasutades kohaseid keelevahendeid ja sobivat stiili; väärtustada õigekeelsust. Väljendusrikast keelt taotlevad kõik valdkonna õppeained.

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus. Kõik valdkonna õppeained toetavad oskust kasutada erinevaid ülesandeid lahendades matemaatikale omast keelt, sümboleid ning meetodeid kõigis elu- ja tegevusvaldkondades. Õpitakse eristama sotsiaalteadusi loodusteadustest (sh mõistma nendes kasutatavate uurimismeetodite eripära). Õpitakse otsima teavet, kasutades tehnoloogilisi abivahendeid, ja tegema saadud teabe alusel tõenduspõhiseid otsuseid.

Ettevõtlikkuspädevus. Ennekõike ühiskonnaõpetus, kuid ka teised valdkonna õppeained õpetavad nägema probleeme ja neis peituvaid võimalusi, seadma eesmärke, genereerima ideid ning neid ellu viima. Aineõpetuse kaudu kujundatakse algatusvõimet ja vastutustunnet, et teha eesmärkide saavutamiseks koostööd; õpitakse tegevust lõpule viima, reageerima paindlikult muutustele, võtma arukaid riske ning tulema toime ebakindlusega; õpitakse ideede teostamiseks valima sobivaid ja loovaid meetodeid, mis toetuvad olukorra, enda suutlikkuse ja ressursside adekvaatsele analüüsile ja tegevuse tagajärgede prognoosile ning on kooskõlas eesmärkidega.

Digipädevus. Sotsiaalaineid õppides kasutatakse digivahendeid informatsiooni otsimiseks, kogumiseks ja esitamiseks. Saadud teavet rakendatakse ühiskonna probleemide üle arutledes ja arvamust avaldades. Digitaalset sisu luuakse või koostatakse kooskõlas autoriõigustega ning osatakse kasutada digivahendeid individuaalses ja ühisloomes. Arendatakse teadlikkust kodanikuaktiivsuse väljendamise võimalustest erinevates suhtluskeskkondades ning oskust kasutada e-teenuseid. Suurendatakse teadlikkust digivahendite rakendamisega kaasneda võivatest terviseriskidest ja interneti turvalisusest.

Sotsiaalainete lõimingu võimalusi teiste ainevaldkondadega
Sotsiaalained on teiste ainevaldkondadega seotud valdkonnapädevuste kujundamise kaudu.

Keel ja kirjandus, sh võõrkeeled. Kujundatakse oskust väljendada end selgelt ja asjakohaselt nii suuliselt kui ka kirjalikult; lugeda ja mõista erinevaid tekste. Õpilasi juhitakse kasutama kohaseid keelevahendeid, ainealast sõnavara ja väljendusrikast keelt ning järgima õigekeelsusnõudeid. Tähtsustatakse teksti kriitilise analüüsi oskust, meediakirjaoskust, teabe hankimist, selle kriitilist hindamist, tööde vormistamist ning intellektuaalse omandi kaitset. Sotsiaalainete õppimise kaudu täiendatakse õpilaste teadmisi erinevatest kultuuridest ja traditsioonidest. Õpilasi suunatakse märkama oma kultuuri ja teiste kultuuride erinevusi ning neist lugu pidama. Juhitakse tähelepanu erinevate suhtluskeskkondade reeglitele ning ühiskondlikule mitmekesisusele. Selgitatakse võõrkeelse algupäraga mõisteid, võõrkeeleoskust arendatakse ka lisamaterjali otsimisel ja mõistmisel.

Matemaatika. Kujundatakse järgmisi oskusi: ajaarvamine; ressursside plaanimine (aeg, raha); matemaatiline kirjaoskus, arvandmete esitlemine ja tõlgendamine (graafikud, tabelid, diagrammid); oskus probleeme seada, sobivaid lahendusstrateegiaid leida ja neid rakendada, lahendusideid analüüsida ning tulemuse tõesust kontrollida; oskus loogiliselt arutleda, põhjendada ja tõestada ning väärtustada matemaatilist käsitlust, mõista selle sotsiaalset, kultuurilist ja personaalset tähendust.

Loodusained. Õpitakse mõistma looduskeskkonna ja geograafilise asendi mõju inimühiskonna arengule, inimese arengut ja rahvastikuprotsesse; majanduse ressursse; ühiskonna jätkusuutlikku säästlikku tarbimist, üleilmastumist, globaalprobleemide, sh keskkonnaprobleemide märkamist ja mõistmist ning jätkusuutliku ja vastutustundliku eluviisi väärtustamist.

Tehnoloogia. Käsitletavate teemade kaudu kujundatakse oskust hinnata tehnoloogia rakendamisega kaasnevaid võimalusi ja ohte; rakendada nüüdisaegseid tehnoloogiaid tõhusalt ning eetiliselt oma õpi-, töö- ja suhtluskeskkonda kujundades; kasutada tehnovahendeid eesmärgipäraselt ja säästlikult, järgides ohutuse ning intellektuaalomandi kaitse nõudeid.

Kunstiained. Käsitletakse Eesti, Euroopa ja maailma erinevate rahvaste kultuuriteemasid, iluhinnangute muutumist ajas; esteetilist arengut ja eneseteostuse võimalusi, rahvakultuuri ning loomingulist eneseväljendusoskust.

Liikumisõpetus. Kujundatakse oskust mõista ja väärtustada kehalise aktiivsuse tähtsust tervisliku eluviisi osana eri ajastuil; arendatakse sallivat suhtumist kaaslastesse ning koostööpõhimõtteid tervislikku eluviisi järgides.

Läbivate teemade rakendamise võimalusi

Elukestev õpe ja karjääri kujundamine. Kujundatakse iseseisva õppimise oskus, mis on tähtis alus elukestva õppe harjumuste ja hoiakute omandamisele. Sotsiaalainete kaudu kujundatakse hoiakuid, mida on õpilasele vaja muutuvas õpi- elu ja töökeskkonnas. Õpilastele tutvustatakse sotsiaalvaldkonnaga enim seotud ameteid, erialasid ja edasiõppimisvõimalusi. Kujundatakse arusaama ühiskonnas toimuvate muutuste põhjustest ja tagajärgedest ning sellest, mil moel mõjutavad need õpilase valikuid ja tulevikku määravaid haridus- ja tööalaseid otsuseid.

Erinevate õppetegevuste kaudu saavad õpilased ülevaate tööturu üldisest olukorrast ja tulevikuprognoosidest, tööõigusest, erinevatest töödest eri tegevusvaldkondade ameti- ja kutsealadel ning kasutada seda infot nii tulevast õpitavat eriala valides kui ka pikemaajalist karjääri plaanides. Erinevaid ameteid ja elukutseid tutvustades pööratakse tähelepanu töö iseloomule, töökeskkonnale, töötingimustele ning vajalikele teadmistele, oskustele ja isiksuseomadustele.

Õpe annab õpilasele teadmised sellest, et erinevate tööde tegemisel on erinevad nõuded ja töötingimused. Õpilast juhitakse analüüsima, millised on tema eeldused huvipakkuva töö tegemiseks, sh sobiv terviseseisund, füüsiline vorm, füsioloogilised eeldused. Õpilane hakkab analüüsima oma võimeid, oskusi ja väärtusi ning seostama neid tulevase haridustee ja tööelu valikutega, koostades esmase karjääriplaani.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Toetatakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes püüab leida lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele, pidades silmas nende jätkusuutlikkust.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Toetatakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähendust, on ühiskonda lõimitud, toetub oma tegevuses riigi kultuuritraditsioonidele ja arengusuundadele ning on kaasatud kohalikku kogukonda käsitlevate otsuste tegemisse.

Kultuuriline identiteet. Toetatakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaadi kujundajana ja kultuuride muutumist ajaloo vältel ning kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktika eripärast nii ühiskonna ja terviku tasandil (rahvuskultuur) kui ka ühiskonna sees (regionaalne, professionaalne, noorte- jms kultuur; subkultuur ja vastukultuur) ning kes väärtustab omakultuuri ja kultuurilist mitmekesisust, on kultuuriliselt salliv ning koostööaldis.

Teabekeskkond ja meediakasutus. Toetatakse õpilase kujunemist teadlikuks ja analüüsivaks inimeseks, kes tajub ja teadvustab adekvaatselt ümbritsevat teabekeskkonda, suudab meediamaailma sisu ja allikaid kriitiliselt analüüsida ja kasutada, tunnustab autorlust, oskab luua kvaliteetset meediasisu, arvestades oma eesmärke ja ühiskonnas omaksvõetud suhtlemise norme, ning toimib turvaliselt ja vastutab oma käitumise eest end ümbritsevas teabekeskkonnas.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Toetatakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja tänapäevaseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvas tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Tervis ja ohutus. Toetatakse õpilase kasvamist vaimselt, emotsionaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline käituma turvaliselt ning kujundama tervet keskkonda.

Väärtused ja kõlblus. Toetatakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes mõistab üldinimlikke ja ühiskondlikke väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Õppetegevuse kavandamine ning korraldamine

Õppetegevust kavandades ja korraldades

1) lähtutakse õppekava alusväärtustest, üldpädevustest, õppeaine eesmärkidest, õppesisust ja oodatavatest õpitulemustest ning toetatakse lõimingut teiste õppeainete ja läbivate teemadega;
2) taotletakse, et õpilase õpikoormus (sh kodutööde maht) on mõõdukas, jaotub õppeaasta ulatuses ühtlaselt ning jätab õpilasele piisavalt aega puhata ja huvialadega tegeleda;
3) võimaldatakse nii üksi- kui ka ühisõpet (iseseisvad, paaris- ja rühmatööd ning teised kooperatiivse õppimise vormid), et toetada õpilaste kujunemist aktiivseiks ja iseseisvaiks õppijaiks ning loovaiks ja kriitiliselt mõtlevaiks ühiskonnaliikmeiks;
4) kasutatakse diferentseeritud õppeülesandeid, mille sisu ja raskusaste toetavad individualiseeritud käsitlust ning suurendavad õpimotivatsiooni;
5) rakendatakse nüüdisaegseid info- ja kommunikatsioonitehnoloogiatel põhinevaid õpikeskkondi ning õppematerjale ja -vahendeid;
6) arendatakse õpilaste teadmisi, oskusi ja hoiakuid, sealjuures on põhirõhk hoiakute kujundamisel;
7) arvestatakse õpilaste võimeid ja suutlikkust, kohalikku eripära ning muutusi ühiskonnas;
8) kasutatakse mitmekülgset õppemeetodite valikut rõhuasetusega aktiivõppemeetodeile: vestlus, arutelu, diskussioon, juhtumianalüüs, paaristöö, projektõpe, rollimäng, rühmatöö, väitlus, ajurünnak; ajaloolise kujutluse loomine, tegevuspõhine õpe (nt dramatiseeringud, mudelite ja makettide valmistamine, ühistegevus ja vabatahtlik töö, heategevusprojekt);
9) luuakse võimalused koostada referaat, ajajoon, õpimapp ja uurimistöö, teha praktilisi uurimistöid (nt töö allikate ja kaardiga, töölehtede ja kontuurkaardi täitmine, küsitluse korraldamine, loovtöö/arutluse/arvamusloo kirjutamine, töö esitlemine, infotsing teabeallikatest, infoanalüüs, kokkulepete, päevaplaani ja isikliku eelarve koostamine, statistika ning juriidilise dokumendi lugemine, dokumendiplankide täitmine), osaleda temaatilistes mängudes (nt tarbijakaitse), kriitiliselt analüüsida reklaami, teemakohaseid filme jms;

10) laiendatakse õpikeskkonda: sotsiaal-kultuuriline ja ajaloolis-kultuuriline keskkond (muistised, ehitised), asutused, muuseumid, näitused, raamatukogu, looduskeskkond, kohaliku omavalitsuse ja riigiasutused, ettevõtted, mittetulundusühingud, arhiivid jm;
11) võimaldatakse siduda õpet koolivälise eluga (kohtuda erinevate inimestega, kaasata vanemaid jne), et kogu ainekäsitlus oleks võimalikult elulähedane.

Hindamise alused

Hindamise põhiülesanne on toetada õpilase arengut, et kujuneks positiivne minapilt ja adekvaatne enesehinnang. Ainekavas on kirjeldatud õppeaine õpitulemused kooliastmete kaupa kahel tasemel: üldised õpitulemused õpetamise eesmärkidena ning osaoskuste õpitulemused. Hinnatakse õpilase teadmisi ja oskusi suuliste vastuste, sh esituste ning kirjalike tööde alusel, arvestades teadmiste ja oskuste vastavust ainekavades taotletavatele õpitulemustele ning õpilase individuaalseid iseärasusi ja mõtlemise arengut.

Hindamisviisideks on suuline vastamine, kirjutis, eneseanalüüs, referaat, praktiline töö, slaidiesitlus, kõne, ettekanne, väitlus, diskussioon, projekt, video- või heliklipp, plakat, õppemäng, blogi, veebileht, õpimapp, tunnikontroll, arvestuslik töö, uurimistöö. Kirjalikke ülesandeid hinnates arvestatakse eelkõige töö sisu ja kooskõla valitud teemaga. Ainealaste teadmiste ja -oskuste kõrval antakse tagasisidet ka väärtuste ja hoiakute kohta, mida võimaldavad rollimängud, juhtumianalüüsid ja rühmatööd. Praktiliste ülesannete puhul õpilane rakendab teadmisi praktiliselt ja demonstreerib neid õpisituatsioonis ning õpilast suunatakse õppeprotsessi käigus oma õppimist ja püstitatud eesmärkide saavutamist analüüsima ja reflekteerima. Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava ning kooli õppekava sätetest.

Ajaloos hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi tähtsamate ajaloosündmuste ja -nähtuste analüüsi nõudvate ülesannete kaudu. Allikaanalüüsi puhul hinnatakse allikast olulise info leidmist, selle tõlgendamist ja võrdlemist, kommenteerimist ning usaldusväärsuse üle otsustamist. Arutluse puhul hinnatakse kirjutise vastavust teemale, ajastu- ja teemakohaste faktide teadmist, võrdlemise, seoste loomise ja järelduste tegemise oskust ning isikliku suhtumise väljendamist põhjendatud argumentide toel.

Inimeseõpetuses hinnatakse õpilaste teadmisi ja oskusi ning nende seostamise oskust. Õpilase hoiakuid ja väärtushinnanguid mõõdetakse ja tagasisidestatakse vaatluse, õpilase antud hinnangute ja otsustuste ning juhtumianalüüsi alusel.

Ühiskonnaõpetuses hinnatakse arutlusoskust, erinevate allikate, sh õigustekstide tõlgendamist ja analüüsi, ühiskondlike probleemide analüüsi ja oma seisukoha kujundamise ning selle põhjendamise oskust; aga ka kodanikuvalmidust ja -vastutust ühistegevuses osalemise, ühiskonnaliikmele kohustuslike toimingute, sh vajalike dokumentide täitmise oskuse jt eakohaste ülesannete kaudu. Väitluses hinnatakse oskust kuulata aktiivselt teise poole väiteid ning oskust esitatud väidetele tõenduspõhiste argumentidega vastata.

Hindamisel lähtutakse vastavatest põhikooli riikliku õppekava üldosa sätetest. Hindamise nõuded ja korraldus, sh mittenumbrilise hindamise kasutamine ja mujal õpitu arvestamine täpsustatakse kooli õppekavas.

Õpikeskkond

Kool kujundab õppimist toetava õppekeskkond viisil, kus luuakse kooliperele kultuuritundlik, üksteist austav, kaasav, vastastikku hooliv ja toetav, turvaline, kiusamis- ja vägivallavaba õppekeskkond, mis rajaneb koolipere usalduslikel suhetel, sõbralikkusel ja heatahtlikkusel ning kus märgatakse ja tunnustatakse õpilase pingutusi ja õpiedu. Kiidetakse heaks erinevate seisukohtade olemasolu, koos arutletakse seisukohtade üle ning hinnatakse neid, lähtudes allikatest, tõenduspõhistest faktidest ning demokraatliku ühiskonna aluspõhimõtetest. Kool on keskkond, kus väärtustatakse koostegevusi ning ühisloomet.

Kool korraldab valdava osa õppest õpiruumis, kus on

1) mööbli ümberpaigutamise võimalus rühmatööks ja ümarlauavestluseks ning toetavad demonstratsioonivahendid;
2) internetiühendus ning audiovisuaalse materjali kasutamise võimalus.

Kool võimaldab

1) korraldada õppe sidumiseks igapäevaeluga õpet ja õppekäike väljaspool õpiruumi (muuseumis, arhiivis, näitusel, raamatukogus jm, nt Eesti Seksuaaltervise Liit, Eesti Tervisemuuseum, Riigikogu, Rahvusraamatukogu jpt);
2) kasutada õpiruumis ainekava eesmärke toetavaid õppematerjale ja -vahendeid:
   a) Eesti Vabariigi põhiseadus;
   b) ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon;
   c) ÜRO lapse õiguste konventsioon;
   d) ajalooatlased, kontuur- ja seinakaardid;
   e) allikakogumikud, käsiraamatud, erialased teatmeteosed;
   f) elulooraamatud ja teabekirjandus;
   g) auvised, digitaliseeritud andmebaasid ja arhiivid;
   h) illustratiivne pildimaterjal (fotod, karikatuurid);
   i) IKT-põhised õppematerjalid;
   j) ajalehed ja ajakirjad;
   k) statistilised ja metoodilised materjalid.

Inimeseõpetus

Õppeaine kirjeldus

Inimeseõpetuse üldeesmärk on aidata kaasa õpilase sotsiaalses elus vajalike toimetulekuoskuste arengule, mille elluviimiseks kujundatakse õpilases terviklikku isiksust, sotsiaalset kompetentsust, terviseteadlikkust ja üldinimlikke väärtusi.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimest ja tema sotsiaalset keskkonda tervikuna, lõimides õppesisu kõigis kooliastmeis. Väärtuskasvatus ja hoiakute kujundamine toimub vaimses õpikeskkonnas üksteist mõistvas õhkkonnas ning on suunatud õpilaste positiivse mõtlemise arendamisele oma arengu- ja toimetulekuvõimaluste üle. Soodne sotsiaalne õpikeskkond toetub eelkõige õpilaste isikupära ja isiklike seisukohtade austamisele, võimaluste tagamisele vabaks arvamusavalduseks, initsiatiiviks, osalemiseks ja tegutsemiseks nii üksi kui ka koos teistega.

Õppetegevused muutuvad põhikooli kolme kooliastme jooksul lihtsamast keerukamaks, ent peavad aine eesmärkidest lähtuvalt olema õpilasele mõistetavad ja tähenduslikud ning toetama arusaama õpitava vajalikkusest. Inimeseõpetus on kontsentriline õppeaine, mille võtmeteemasid käsitletakse igal kooliastmel, arvestades arengulist käsitlust seoses endasse positiivse suhtumise ja tervikliku mina kujundamisega ning arenguülesannete ja nendega toimetulekuga.

Inimeseõpetuse I kooliastme teemad ja õpitulemused lähtuvad õpilase minast (huvid, omadused jms) ja tema eluga kõige lähemalt seotud igapäevaelu teemadest nagu suhted pere ja sõpradega, tervis, käitumisnormid jms. Eesmärgiks on, et laps oskab märgata, mõista ja selgitada enda ja tema eluga otseselt seotud küsimusi. I kooliastme inimeseõpetuses käsitletakse ka ühiskonnaõpetuse teemasid nagu Eesti Vabariik, kodukoht, reeglid, õigused ja kohustused lapse seisukohalt jms.

II kooliaste laiendab mina-käsitlust ning keskendub eakaaslaste mõju teemadele, mis selles vanuseastmes oluliseks muutuvad. Arendatakse varasemast põhjalikumalt sotsiaalseid oskusi, sh kehtestavat käitumist uimastite vm riskikäitumisega seotud olukordades. Eneseteadvuse ja iseseisvuse tõusuga muutuvad olulisteks ka tervise ning tervislike valikute teemad, näiteks toitumine, kehaline aktiivsus jms.

III kooliastme inimeseõpetuse teemade puhul tuleb varasemast enam esile mina-käsitluse, suhete psühholoogiline aspekt ja seksuaalkasvatus. Inimeseõpetuse teemad valmistavad õpilast ette ennast ja maailma mõistma ning enda ja teistega toime tulema. Tervise, suhete ja riskikäitumise teemad jätkuvad süvendatumalt, aidates noorel mõista ühiskonnas toimuvaid protsesse ja nende mõju talle endale, tema valikutele ning seeläbi tema tervisele ja toimetulekule.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

I kooliaste	II kooliaste	III kooliaste
1. Näitab Eesti Vabariigi ja oma kodukoha asukohta kaardil, tunneb Eesti ja kodukoha sümboolikat, olulisi inimesi ja paiku. 2. Väärtustab enda ja kaaslaste huvisid ning positiivset suhtumist iseendasse. 3. Mõistab õppimise tähtsust igapäevaelus hakkama saamisel ja tuleviku kavandamisel. 4. Teab, et inimeste õigustega kaasnevad kohustused. 5. Mõistab üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust. 6. Tunneb liiklusreegleid. 7. Teab erinevaid teabeallikaid, oskab leida infot ja teab, mille põhjal hinnata infoallikate usaldusväärsust. 8. Märkab inimeste erinevaid omadusi ja arvamusi. 9. Mõistab sõpruse ja koostöö väärtust ning üksteise eest hoolitsemise ja abistamise vajadust. 10. Teab, mis on vägivald. Mõistab, et vägivald ei ole lubatud ja oskab vajaduse korral abi leida. 11. Teab eesti rahvakombeid ja mõistab enda rolli kommete ja tavade hoidja ja kandjana. 12. Suhtub sallivalt Eestis elavate inimeste keelelistesse ja kultuurilistesse erinevustesse. 13. Oskab oma tervist hoida.	1. Teab, et ühiskond mõjutab inimest tervikuna, sealhulgas ka tervisekäitumist ja suhtlemist. 2. Väärtustab inimeste positiivseid omadusi ning positiivset mõtlemist, mõistab inimeste individuaalseid erinevusi ja on erinevuste suhtes salliv. 3. Mõistab, et murdeea arengutempo on erinev, aktsepteerib oma kehalisi muutusi ja keha eest hoolitsemise vajalikkust. 4. On loov ja ettevõtlik. 5. On iseseisev otsustaja, seostab otsuseid tagajärgedega. Teab, et „ei“ ütlemine on võimalus seista oma õiguste eest. 6. Kirjeldab tõhusaid sotsiaalseid oskusi igapäevaelus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust, vastutustunnet, üksteise abistamist, sõprust ja armastust vastastikuse toetuse ning usalduse allikatena. 7. Teab, millest suhtlemine koosneb, mõistab avatud suhtlemise eeliseid ja ohtusid ning järgib turvalise suhtlemise reegleid. 8. Mõistab, et konfliktid on osa elust, teab konfliktide võimalikke põhjusi ja tõhusaid lahendusviise, mõistab erinevate käitumisviiside tagajärgi. 9. Teab probleemide erinevaid lahendusviise ning mõistab koostegutsemise väärtust.	1. Teab, kuidas ühiskond mõjutab inimeste tervisekäitumist, suhtlemist ja õppimist. 2. Mõistab inimese arengut murde- ja noorukieas. 3. Teab, kuidas kujundada ja hoida positiivset suhtumist iseendasse. 4. Väärtustab enese arendamise vajadust ja elukestvat õpet, mõistab oma võimalusi ja vastutust enda elutee kujundamisel. 5. On loov ja ettevõtlik. 6. Mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, mõistab normide vajalikkust ühiselus. Väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet aktiivse ühiskonnaliikmena. 7. Teab, et inimesed erinevad rahvuse, soo, vaimse ja füüsilise suutlikkuse ning vaadete ja usutunnistuste poolest; on erinevuste suhtes salliv. 8. Teab, et ühiskond kaitseb laste tervist ja heaolu seadustega. 9. Kasutab terviseinfo saamiseks teaduspõhiseid allikaid ja spetsialistide abi. 10. Väärtustab positiivseid suhteid, nende loomist ja hoidmist. Mõistab ja aktsepteerib inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise. 11. Mõistab ja aktsepteerib seksuaalse arengu individuaalsust, seksuaalse identiteedi erinevaid avaldumisvorme ja seksuaalõigusi.

14. Teab tervist ohustavaid tegureid, tunneb ära ja oskab hoiduda või keelduda tervist ohustavatest olukordadest. 15. Oskab planeerida oma tegevusi ja väärtustab aktiivset vaba aja veetmist. 16. Oskab kasutada lihtsamaid esmaabivõtteid ja kutsuda vajaduse korral abi. 17. Teab raha teenimise, hoidmise ja kasutamise võimalusi, käitub teadliku ja säästliku tarbijana. 18. Mõistab keskkonna hoidmise tähtsust ja enda võimalusi selles	10. Mõistab meediast tulenevaid ohtusid oma käitumisele ja suhetele ning vastutust oma sõnade ja tegude eest. 11. Mõistab autoriõiguste järgimise vajalikkust. 12. Teab, kuidas leida usaldusväärseid terviseinfo allikaid, ja teab, kust terviseprobleemi korral abi küsida. 13. Väärtustab tervist, tervislikku eluviisi ja keskkonda ning mõistab eluviisi ja keskkonna mõju tervisele. 14. Teab, mis on riskikäitumine, teab riskikäitumist ennetavaid ja soodustavaid tegureid ja riskikäitumise mõju inimese tervisele. Mõistab enda valikute tagajärgi. 15. Mõistab uimastite tarbimisega kaasnevaid riske, väärtustab tervislikku elu uimastiteta ja teeb tervislikke valikuid.	12. Mõistab füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikust seost ja neid mõjutavaid tegureid. 13. Mõistab eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõju tervisele ning tervisliku eluviisi ja turvalise käitumise tähtsust igapäevaelus. 14. Väärtustab partnerite vastutustundlikku käitumist seksuaalsuhetes. Oskab leida infot seksuaaltervist puudutavate küsimuste kohta.

Õpitulemused I kooliastmes

3. õpigrupi lõpetaja

1) leiab kaardilt Eesti ja kodukoha;
2) tunneb ära, kirjeldab ja kujutab kodukoha ja Eesti Vabariigi sümboolikat;
3) nimetab Eesti Vabariigi pealinna ja sünnipäeva;
4) teab, kes on Eesti Vabariigi president;
5) teab ja tutvustab oma kodukoha olulisi inimesi ja paiku;
6) kirjeldab enda huvisid ja tegevusi;
7) põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda;
8) toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada;
9) sõnastab enda õppimise eesmärke ja seostab neid enda huvidega;
10) seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega;
11) nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi;
12) kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest;
13) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas;
14) toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida;
15) põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust;
16) demonstreerib õpisituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist;
17) tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid;
18) kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist;
19) märkab liiklusohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks;
20) loetleb erinevaid teabeallikaid;
21) leiab infot erinevatest allikatest;
22) võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest;
23) kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte;
24) selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel;
25) teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi;
26) selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;
27) teab, et vägivallal on eri vormid;
28) selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua;
29) teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald;

30) demonstreerib õpisituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral;
31) võrdleb rahvakombeid minevikus ja tänapäeval, nt mardipäev, kadripäev, jõulud, vastlapäev, jaanipäev jt;
32) selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja;
33) toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest;
34) nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;
35) toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust;
36) toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve;
37) planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult;
38) selgitab ja demonstreerib õpisituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste;
39) teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi;
40) teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine;
41) hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

2. õpigrupp

Mina	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Mina isikuna, minu huvid, hobid. Minu erinevused teistest inimestest ja sarnasused nendega. Kokkulepped oma õpigrupis, Kindluse Koolis. Kindluse Kooli õpilaspäeviku järjepidev kasutamine. Mäng ja töö. Õppimine. Kohustetunne ja vastutus	Õpilane • kirjeldab enda huvisid ja tegevusi; • põhjendab, miks on vaja endasse positiivselt suhtuda; • toob näiteid, kuidas õppimine aitab igapäevaelus hakkama saada; • sõnastab enda õppimise eesmärke ja seostab neid enda huvidega; • seostab igapäevavalikuid tuleviku eesmärkidega; • nimetab inimeste õigusi ja nendega kaasnevaid kohustusi.
Mina ja tervis	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Tervis (vaimne, emotsionaalne ja füüsiline); terve ja haige inimene; tervise eest hoolitsemine; tervislik eluviis: mitmekesine toit, piisav uni ja puhkus ning liikumine ja sport; abi saamise võimalused; sõnavara rikastamine tunnete ja mõtete väljendamiseks.	Õpilane • kirjeldab tervet ja haiget inimest; • teab, kuidas hoolitseda oma tervise eest; • nimetab mõningaid haiguste tunnuseid;

	• toob näited tervist hoidvast käitumisest (hügieen, karastamine, mitmekesine toit, uni ja puhkus ning kehaline aktiivsus) ja selgitab tervist hoidva käitumise vajalikkust; • toob näiteid terviseriskidest ja teab kuidas püsida terve; • planeerib oma päeva ja nädalat terviseteadlikult; • teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi.
Mina ja minu pere	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Kodu; koduarmastus; perekond; erinevad pered; pereliikmete tegevused ja rollid; kodused tööd; abivalmidus, kohuse- ja vastutustunne; sugulased ja sugupuu; ohud kodus ja koduümbruses; pere traditsioonid.	Õpilane • kirjeldab, mille poolest perekonnad erinevad ja sarnanevad; • kirjeldab enda ja pereliikmete ülesandeid kodus, toob näiteid üksteise abistamisest ja pereliikmetega arvestamisest; • toob näiteid oma õigustest ja kohustustest peres, koolis ja ühiskonnas.
Mina ja Eesti	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Eesti – minu kodumaa. Kodukoht: maakond, vald, küla, asula. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Rahvakalendri tähtpäevad. Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid.	Õpilane • tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ning vapi; • oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti; • leiab Eesti kaardilt kodukoha, Rae valla; • tunneb rahvuslikku ja kodukoha sümboolikat; • nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodumaad; • kirjeldab mardi- ja kadripäeva, jõulude ning lihavõttepühade rahvakombeid; • selgitab, kuidas õpilane saab ise olla kommete ja tavade hoidja; • toob näiteid oma klassis või kodukohas elavate inimeste tavadest ja kommetest.
Mina: aeg ja asjad	
Õppesisu	**Õpitulemused**

Aeg. Aja plaanimine. Oma tegevuse kavandamine. Raha teenimine, säätmine, kasutamine, laenamine. Erinevad keskkonnad.	Õpilane • eristab, mis on aja kulg ja seis; • oskab koostada oma päevakava, väärtustades aktiivset vaba aja veetmist; • teab, mis on raha teenimine, säästmine, kasutamine ja laenamine; • hoiab keskkonda, selgitab keskkonna hoidmise võimalusi, nt jäätmete vähendamine ja sorteerimine, vee ja energia tarbimine.

3. õpigrupp

Mina ja tervis	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Ohud tervisele ja toimetulek ohuolukorras. Abi saamise võimalused. Esmaabi. Vaimne ja füüsiline tervis ja heaolu.	Õpilane • selgitab ja demonstreerib õpisituatsioonis esmaabi võimalusi, nt haav, kukkumine, ninaverejooks, põletus, putukapiste; • teab hädaabinumbrit ja oskab vajaduse korral kutsuda abi; • teab abi saamise võimalusi inimväärikust alandava käitumise puhul, sh kiusamine ja vägivald; • demonstreerib õpisituatsioonis abi saamise ja abistamise võimalusi vägivalla korral. • tunneb liikluses turvalisust tagavaid märke ja tähiseid; • kirjeldab ja demonstreerib turvalisust tagavate liiklusreeglite järgimist; • märkab liiklusohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning pakub lahendusi turvalisuse tagamiseks.
Mina ja teised	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Minu ja teiste vajadused. Sõbrad ja sõpruse hoidmine. Sallivus. Üksteise eest hoolitsemine ja teiste abistamine. Ausus ja õiglus. Leppimine. Vabandust palumine ja vabandamine. Oma muredest rääkimine ja tunnete väljendamine. Oskus panna end teise inimese olukorda..	Õpilane • teab, et inimesed on erinevad nii bioloogiliselt kui ka sotsiaalselt ning märkab inimeste sarnasusi ja erinevusi; • selgitab sõpruse, koostöö, üksteise eest hoolitsemise ja üksteise abistamise vajalikkust;

Hea ja halb käitumine. Südametunnistus. Käitumisreeglid. Käitumise mõju ja tagajärjed. Liiklusreeglid. Mäng ja töö. Õppimine. Kohusetunne ja vastutus. Meeskonnatöö. Tööjaotus.	• teab, et vägivallal on eri vormid; • selgitab, mida vägivaldne käitumine võib endaga kaasa tuua; • toob näiteid käitumisnormidest ja seadustest, mida tal tuleb järgida; • põhjendab käitumisnormide ja seaduste järgimise vajalikkust; • demonstreerib õpisituatsioonis üldtunnustatud käitumisnormide ja seaduste täitmist.
Mina: teave ja asjad	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Teave ja teabeallikad ning nende kasutamine. Reklaami mõju. Turvaline käitumine meediakeskkonnas.	Õpilane • kirjeldab eri meeltega tajutavaid teabeallikaid; • loetleb erinevaid teabeallikaid; • leiab infot erinevatest allikatest; • võrdleb erinevaid teabeallikaid usaldusväärsuse ja teabe sisu väärtuse poolest; • kirjeldab meediaga, sealhulgas sotsiaalmeediaga seotud võimalusi ja ohte; • selgitab ja demonstreerib kokkulepitud reeglite järgimist digivahendite abil teabe otsimisel.
Mina ja Eesti	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Eesti – minu kodumaa. Eesti teiste riikide seas. Naaberriigid. Kodukoht: küla, vald, linn, maakond. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Rahvakalendri tähtpäevad. Erinevate rahvaste tavad ja kombed. Sallivus.	Õpilane • tunneb ära Eesti Vabariigi lipu ja vapi; • oskab nimetada Eesti Vabariigi pealinna, sünnipäeva ja presidenti; • leiab Euroopa kaardilt Eesti ning Eesti kaardilt kodukoha; • tunneb rahvuslikku ja kodukoha sümboolikat; • nimetab oma kodukoha tuntud inimesi ja paiku ning väärtustab kodumaad; • kirjeldab rahvakombeid; • teab Eestis elavate rahvuste tavasid ja kombeid ning austab neid.

Õpitulemused II kooliastmes

6. õpigrupi lõpetaja

1) teab, et meedia saab mõjutada inimeste tervisekäitumist, toob näiteid;
2) toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust;
3) toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust;
4) selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb;
5) toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta;
6) selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi;
7) nimetab murdeeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi;
8) toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi;
9) toob näiteid erinevast arengutempost murdeeas;
10) selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust;
11) mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest;
12) seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga;
13) näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi;
14) kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist;
15) toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia;
16) teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpisituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel;
17) toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest;
18) demonstreerib õpisituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist;
19) kirjeldab, millest suhtlemine koosneb;
20) eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid;
21) demonstreerib õpisituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada;
22) toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpisituatsioonis teemakohaseid probleeme;
23) selgitab konflikti häid ja halbu külgi;
24) kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise;
25) eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele;
26) valib õpisituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi;
27) lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused;
28) toob näiteid meediaga seotud ohtudest;
29) selgitab meedia mõju inimese käitumisele ja suhetele;

30) mõistab vastutust oma sõnade ja tegude eest, sh sotsiaalmeedias;
31) teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine;
32) otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseteemalist infot, järgides autoriõigust;
33) märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi;
34) teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära;
35) toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus;
36) selgitab tervise tähendust ja seda mõjutavaid tegureid;
37) seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks);
38) toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist;
39) toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist;
40) toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest;
41) selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid;
42) demonstreerib õpisituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi;
43) kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele;
44) demonstreerib õpisituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.

5. õpigrupp

Murdeiga ja kehalised muutused	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Murdeiga inimese elukaares (varajane puberteet, puberteet ja hiline puberteet, murdeea arenguülesanded). Kehalised ja emotsionaalsed muutused murdeeas (hormoonid, nende olulisus ning seos toitumisega). Kehaliste muutuste erinev tempo murdeeas (erisused). Suhtumine kehasse ja oma keha eest hoolitsemine (hügieen). Seksuaalsusega seotud müüdid. Tervistava kehalise aktiivsuse põhimõtted.	Õpilane ● nimetab murdeeas toimuvaid füüsilisi ja emotsionaalseid muutusi; ● toob esile arengulisi individuaalseid erinevusi, mõistab inimeste erivajadusi; ● toob näiteid erinevast arengutempost murdeeas; ● selgitab keha eest hoolitsemise vajalikkust.
Turvalisus ja riskikäitumine	

Õppesisu	Õpitulemused
Turvaline ning ohutu käitumine internetis, koolis, kodus ja õues. Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise alaseid valikud tehes; valikuvabadus ja vastutus. Vahendatud suhtlemine (interneti teel näiteks). Autoriõigused. Eakaaslaste ning meedia mõju tervise ja ohukäitumise valikud tehes; iseenda vastutus. Vahendatud suhtlemine. Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused uimastitega seotud situatsioonides. Valikud ja vastutus seoses uimastitega. Tubaka, alkoholi ja teiste levinud uimastite tarbimisega seonduvad riskid tervisele.	Õpilane ● toob näiteid, kuidas meedia abil saab suurendada inimeste kehalist aktiivsust; ● toob näiteid, kuidas eelarvamused mõjutavad igapäevasuhtlust; ● teab, mis on autoriõigused ja et need on seadusega kaitstud, selgitab, miks peab autoriõigusi järgima ja mida võib endaga kaasa tuua autoriõiguste eiramine; ● otsib, leiab ja esitab usaldusväärsetest allikatest terviseteemalist infot, järgides autoriõigust; ● toob näiteid tegevustest, mis muudavad elukeskkonna turvaliseks, soodustavad kehalist aktiivsust ja tervislikku toitumist; ● toob näiteid elu ja tervist ohustavatest teguritest ja teab, kuidas neid vältida, hoidub riskikäitumisest; ● selgitab, miks on normid, sh liiklusseadus kohustuslik kõigile ning järgib neid; ● kirjeldab tubaka, alkoholi ja teiste uimastite tarbimise kahjulikku mõju tervisele; ● demonstreerib õpisituatsioonis, kuidas keelduda ennast ja teisi kahjustavast tegevusest, kasutades tõhusaid enesekohaseid ja sotsiaalseid oskusi.
Haigused ja esmaabi	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Levinumad laste ja noorte haigused. Nakkus- ja mittenakkushaigused. Haigustest hoidumine. HIV, selle levikuteed ja sellest hoidumise võimalused. AIDS.	Õpilane ● oskab kirjeldada, kuidas hoida ära levinumaid nakkus- ja mittenakkushaigusi;

Esmaabi põhimõtted. Esmaabi erinevates olukordades. Käitumine õnnetusjuhtumi korral. Tervisliku eluviisi komponendid. Tervislik toitumine. Tervisliku toitumise põhimõtted. Toitumist mõjutavad tegurid. Kehalise aktiivsuse vormid ja põhimõtted. Päevakava ning töö ja puhkuse vaheldumine. Uni. Haigused. Haigustest hoidumine.	• teab, mis on HIV ja AIDS ning kuidas ennast kaitsta HIViga nakatumise eest; • kirjeldab, kuidas ennast ja teisi inimesi abistada õnnetusjuhtumi korral; • teab, kuidas toimida turvaliselt ohuolukorras ja abi kutsuda, ning demonstreerib õpisituatsioonis lihtsamaid esmaabivõtteid; • nimetab esmaabivahendeid ja teab, kuidas neid praktikas kasutada; • demonstreerib õpisituatsioonis esmaabivõtteid, teab, kust otsida vajaduse korral abi; • toob näiteid, kuidas enda käitumisega ennetada haigestumist. • seostab peamisi tervisenäitajaid inimese tervisliku seisundiga (nt unekvaliteet, stress, kehatemperatuur, pulss, kehamassiindeks); • oskab eristada tervislikke ja mittetervislikke otsuseid igapäevaelus;
Konfliktid ja probleemilahendus	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Erinevad probleemid, probleemilahendused. Kaastaste mõju, grupisurve. „Ei” ütlemine seoses ennast ja teisi kahjustava käitumisega. Sotsiaalsed oskused. AART programm. Analüüsib põhjus-tegevus-tagajärg seost.	Õpilane • näeb ühe probleemi lahendamise erinevaid võimalusi; • kirjeldab, kuidas kaaslased võivad mõjutada otsustamist; • toob näiteid, milliste tagajärgedeni võivad erinevad otsused viia; • teab, et tal on õigus öelda „ei“, ja demonstreerib õpisituatsioonis „ei“ ütlemist oma tervise kaitsel ja õiguste eest seismisel; • toob näiteid hoolivast, ausast, õiglasest ja vastutustundlikust käitumisest.

	● demonstreerib õpisituatsioonis sotsiaalsete oskuste tõhusat kasutamist; ● lahendab loovalt ja koostöiselt probleeme ja toob esile erinevate lahenduste eelised ning puudused.

6. õpigrupp

Mina ja suhtlemine	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Enesesse uskumine. Enesehinnang. Eneseanalüüs. Enesekontroll. Oma väärtuste selgitamine. Suhtlemise komponendid. Verbaalne ja mitteverbaalne suhtlemine. Aktiivne kuulamine. Tunnete väljendamine. Eneseavamine. Eelarvamused. Kehtestav, agressiivne ja alistuv käitumine. Tõhusad sotsiaalsed oskused: üksteise aitamine, jagamine, koostöö ja hoolitsemine. Sallivus enda ja teiste vastu. Hoolivus. Sõprussuhted. Usaldus suhtes. Empaatia. Vastutus suhetes. Kaaslaste mõju ja surve. Erinevuste ja mitmekesisuse väärtustamine. Isikuiseärasused.	Õpilane ● analüüsib enda iseloomujooni ja -omadusi, oskab välja tuua positiivseid ja negatiivseid jooni ja omadusi; ● mõistab, mis mõjutab enesehinnangut ning kuidas see kujuneb; ● mõistab enesekontrolli olemust ning demonstreerib õpisituatsioonis oma käitumise ● oskab kasutada endale sobilikku enesekontrollivahendit; ● teab, mis on eelarvamused ja stereotüüpsed hoiakud, ja tunneb need ära; ● toob näiteid eelarvamuste mõjust igapäevaelus; ● kirjeldab, millest suhtlemine koosneb; ● eristab mitteverbaalseid ja verbaalseid suhtlemisvahendeid ning analüüsib nende vastastikuseid seoseid; ● demonstreerib õpisituatsioonis, kuidas oma tundeid empaatiliselt ja suhteid tugevdavalt väljendada; ● toob näiteid turvalisest suhtlemisest igapäevaelus, sh internetis ning lahendab õpisituatsioonis teemakohaseid probleeme.
Konfliktid ja probleemilahendus	
Õppesisu	**Õpitulemused**

Konfliktide olemus ja põhjused. Tõhusad ja mittetõhusad konfliktide lahendamise teed.	Õpilane ● selgitab konflikti häid ja halbu külgi; ● kirjeldab tõhusaid ja mittetõhusaid konfliktide lahendusviise; ● kirjeldab tõhusate sotsiaalsete oskuste (üksteise aitamise, jagamise, koostöö ja hoolitsemise) toimimist igapäevaelus; ● eristab kehtestavat, agressiivset ja alistuvat käitumist ning mõistab nende käitumisviiside mõju suhetele; ● valib õpisituatsioonis konflikti lahendamiseks sobiva käitumisviisi.
Positiivne mõtlemine	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Enesehinnang. Positiivne mõtlemine. Positiivsed jooned ja omadused endas ning teistes, nende märkamine. Ettevõtlikkuse mitu külge. Karjääriõpetus.	Õpilane ● selgitab, kuidas enesehinnang kujuneb; ● toob näiteid enda positiivsete omaduste kohta; ● selgitab enda erinevate omaduste arendamise võimalusi; ● märkab ja toob esile enda ning teiste positiivseid omadusi; ● mõistab oma võimalusi algatada ettevõtmisi ja toob näiteid ettevõtlikust tegutsemisest; ● seostab ettevõtlikkust tulevase tööeluga.

Õpitulemused III kooliastmes

9. õpigrupi lõpetaja

1) kirjeldab pärilike ja keskkonnategurite, nt elukeskkonna, ümbritsevate inimeste ja hariduse mõju inimese arengule ja otsustele;
2) selgitab inimese arengut murde- ja noorukieas ning eristab seda täiskasvanueast;
3) seostab inimese kasvamist ja arengut pärilike ning keskkonnateguritega;
4) selgitab, mis on minapilt ja enesehinnang;
5) toob näiteid teguritest, mis kujundavad minapilti ja enesehinnangut;
6) analüüsib ennast oma väärtuste, isikuomaduste, võimete ja huvide põhjal ning seostab seda valikutega elus;
7) analüüsib inimese võimalusi ja vastutust oma elutee kujundamisel;
8) mõistab, et inimene on sotsiaalne olend, toob näiteid rühma kuulumise ja rühmas suhtlemise olulisusest;
9) toob näiteid erinevate rühmade normidest ja reeglitest, mis toetavad ühiselu toimimist;
10) analüüsib enda rolli, õigusi ja kohustusi erinevates rühmades;
11) kirjeldab rühma mõju käitumisele, sh sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes, demonstreerib õpisituatsioonis toimetulekut rühma survega;
12) toob näiteid seadustest, mis kaitsevad laste õigusi, tervist ja heaolu, ning analüüsib õiguste ja kohustuste seoseid;
13) analüüsib laste heaolu mõjutavaid tegureid oma kogukonnas, teeb ettepanekuid, kuidas kogukonnas paremini seista laste heaolu eest;
14) teab, mille põhjal ära tunda teaduslikku tervisealast infot;
15) analüüsib ja hindab erinevate tervisealaste infoallikate, tervisetoodete ja ravivõtete usaldusväärsust;
16) kirjeldab ja toob näiteid erinevatest tunnete ja läheduse avaldumisviisidest, nt meeldimine, sõprus, armumine, armastus;
17) selgitab suhete loomise, säilitamise ja lõpetamise võimalusi ennast ja teisi kahjustamata;
18) analüüsib suhtevägivalla avaldumisvorme ja põhjusi, teab, kuidas käituda lähisuhtevägivalla korral ning toob näiteid abi saamise võimalustest;
19) selgitab seksuaalsuse olemust, inimese seksuaalset arengut ning selle individuaalsust;
20) toob näiteid turvalisest seksuaalkäitumisest ja seksuaalõigustest;
21) mõistab erineva seksuaalse orientatsiooni ja soolise identiteediga inimeste õigust võrdsele lugupidavale kohtlemisele;
22) demonstreerib õpisituatsioonis inimväärikust alandavale käitumisele reageerimise viise ja abi saamise võimalusi;
23) toob näiteid füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise vastastikustest seostest;
24) analüüsib tervisekäitumise mõju füüsilisele, vaimsele ja sotsiaalsele tervisele;
25) toob näiteid olulisematest tervisenäitajatest;
26) analüüsib enda terviseseisundit tervisenäitajate põhjal ning kavandab vajaduse korral muudatusi eluviisis;
27) analüüsib tegureid, mis aitavad säilitada inimese vaimset heaolu, märkab ohte, oskab kaaslast toetada ja vajaduse korral abi otsida;

28) analüüsib ja toob näiteid eluviisi, keskkonna ja pärilikkuse mõjust tervisele ning eristab tervislikke ja ebatervislikke otsuseid igapäevaelus;
29) toob näiteid keskkonnateadlikest tegevustest ning rakendab mõnda nendest enda kodukohas või koolis;
30) analüüsib kehalise aktiivsuse ja toitumise mõju tervisele;
31) analüüsib uimastitega seotud riskikäitumise tagajärgi inimese toimetulekule ning sekkumise võimalusi indiviidi ja ühiskonna tasandil;
32) demonstreerib õpisituatsioonis esmaabi osutamist ja oskab vajaduse korral otsida abi;
33) toob esile seksuaalkäitumisega seotud müütide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese tervisekäitumisele;
34) analüüsib turvalise seksuaalkäitumise ja abi saamise võimalusi.

7. õpigrupp

Inimese areng ja murdeiga	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Areng ja kasvamine. Arengut ja kasvamist mõjutavad tegurid. Inimese elukaar. Murde- ja noorukiea koht elukaares. Inimene oma elutee kujundajana. Enesekasvatuse alused ja võimalused. Vastutus seoses valikutega. Varane ja hiline küpsemine – igaühel oma tempo. Muutunud välimus. Nooruki põhimured küpsemisperioodil.	Õpilane ● iseloomustab murde- ja noorukiea arenguülesandeid üleminekul lapseeast täiskasvanuikka; ● kirjeldab, kuidas mõjutavad inimese kasvamist ja arengut pärilikud ning keskkonnategurid. ● toob näiteid inimese võimaluste kohta ise oma eluteed kujundada ning mõistab enda vastutust oma elutee kujundajamisel; ● kirjeldab põhilisi enesekasvatusvõtteid: eneseveenmist, enesetreeningut, eneseergutust ja -karistust ning enesesisendust; ● kirjeldab põhimuresid küpsemisperioodil ning nendega toimetuleku võimalusi.
Inimene, valikud ja õnn	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Toimetulek iseenda ja oma eluga õnne eeldusena. Mina ja teised kui väärtus. Huvide ja võimete mitmekesisus ning valikud. Edukus, väärtushinnangud ja prioriteedid elus.	Õpilane ● mõistab, et toimetulek iseenda ja oma eluga tagab õnne ning rahulolu.

Minapilt ja enesehinnang. Eneseanalüüs: oma iseloomujoonte, huvide, võimete ja väärtuste määramine. Konfliktide vältimine ja lahendamine.	• analüüsib ennast oma huvide, võimete ja iseloomu põhjal ning seostab seda valikutega elus. • teab, mis on minapilt ja enesehinnang; • kirjeldab positiivse endasse suhtumise kujundamise ja säilitamise võimalusi; • kasutab eneseanalüüsi oma teatud iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi määrates; • tunneb oma iseloomu, huve, võimeid ja väärtusi ning kujundab neid positiivses suunas; • kirjeldab inimeste erinevaid iseloomujooni, huve, võimeid ja väärtusi ning mõistab toetavate suhete rikastavat iseloomu. • kirjeldab suhete säilitamise ning konfliktide vältimise võimalusi; • kasutab õpisituatsioonis konflikte lahendades tõhusaid teid ning väärtustab neid.
Inimene ja rühm	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Erinevad rühmad ja rollid. Rollide suhtelisus ja kokkuleppelisus. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet.	Õpilane • iseloomustab erinevaid rühmi ning liigitab neid suuruse, liikmetevahelise läheduse ja ülesande järgi; • kirjeldab inimeste erinevaid rolle rühmades ning nende mõju inimese käitumisele; • mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ja korraldamisel; • demonstreerib õpisituatsioonis toimetulekut rühma survega; • mõistab normide ja reeglite vajalikkust ühiselu toimimisel ja korraldamisel; • võrdleb erinevate rühmade norme ja reegleid ning kirjeldab nende erinevusi; • kirjeldab rühma kuulumise positiivseid ja negatiivseid külgi; • selgitab sõltumatuse ja autoriteedi olemust inimsuhetes.
Turvalisus, tervise- ja riskikäitumine	

Õppesisu	Õpitulemused
Tõhusad enesekohased ja sotsiaalsed oskused, et vältida riskikäitumist: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine, suhtlusoskus. Hakkamasaamine kiusamise ja vägivallaga. Erinevad legaalsed ja illegaalsed uimastid. Uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajaline mõju.	Õpilane ● demonstreerib õpisituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlemisoskus; ● demonstreerib õpisituatsioonis tõhusaid käitumisviise kiusamise ja vägivalla korral koolis. ● demonstreerib õpisituatsioonis, kuidas kasutada tõhusaid sotsiaalseid oskusi uimastitega seotud olukordades: emotsioonidega toimetulek, enesetunnetamine, kriitiline mõtlemine, probleemide lahendamine ja suhtlemisoskus; ● eristab legaalseid ja illegaalseid uimasteid; ● kirjeldab uimastite tarvitamise lühi- ja pikaajalist mõju inimese füüsilisele tervisele.
Suhted ja seksuaalsus	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Vastutus seksuaalsuhetes ja turvaline seksuaalkäitumine. Suguküpsus. Naiselikkus ja mehelikkus. Lähedus suhetes. Sõprus. Armumine. Käimine. Lähedus ja seksuaalhuvi. Soorollid ja soostereotüübid.	Õpilane ● selgitab, milles seisneb suguküpsus; ● kirjeldab omadusi, mis teevad noormehe ja neiu meeldivateks suhtluskaaslasteks; ● kirjeldab inimliku läheduse erinevaid avaldumisviise: vastastikust seotust ja meeldimist, sõprust ja armumist. ● selgitab soorolli olemust ning kirjeldab soostereotüüpset suhtumist; ● kirjeldab, milles seisneb inimese vastutus seksuaalsuhetes; ● selgitab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid.

Ajalugu

Õppeaine kirjeldus

Ajaloo õppimise käigus omandatakse pädevused, mis on vajalikud oma elu korraldamiseks ajalooteadvuse toel ühiskonnale omases ajaloolises kultuuris. Ajalooõpetus toetab ajaloolise mõtlemise kujunemist. Ajalooline mõtlemine tähendab suutlikkust märgata tähenduslikkust ajaloos, oskust kasutada esmaallikaid tõendusmaterjalina, tunda ära muutusi ja ajaloosündmuste järjepidevust, analüüsida põhjusi ja tagajärgi, tajuda ajaloolist konteksti ja mõista ajalooliste tõlgenduste eetilist mõõdet.

Ajaloo õppimist alustatakse sissejuhatusest ainesse. Ajalooõpetuses omandavad õpilased kultuuriruumis ning ajaloolises keskkonnas orienteerumiseks vajalikke teadmisi ja oskusi. Õpilasi suunatakse uurima, teadvustama, analüüsima, kriitiliselt hindama ning tõlgendama minevikus aset leidnud sündmusi ja protsesse, nende seoseid omavahel ja tänapäevaga ning ajaloosündmuste erineva tõlgendamise põhjusi. Ajalooõpetusega alustades lähtutakse huvi äratamisest, õpitava õpilasele tähenduslikuks tegemisest.

Põhikooli ajalooõpetus on kronoloogilis-temaatiline. Õppeaine algab sissejuhatava algõpetusega ning jätkub muinas- ja vanaaja, keskaja, uusaja ning lähiajaloo õppimisega. Eesti ajalugu õpitakse lõimituna maailma ajaloo kursusesse. Ainekavas eraldi esitatud Eesti ajaloo teemasid käsitletakse põhjalikult ja süsteemselt ning tõmmatakse paralleele maailma ajalooga. Käsitluse põhimõte on liikumine lähemalt kaugemale, alustades kodukoha ajaloost, kus on oluline luua käsitletava teema ja paikadega isiklik seos.

Ajalooõpetusel on kronoloogiline, poliitiline, majanduslik, sotsiaalne, kultuuriline ja ideede dimensioon. Põhikoolis tähtsustatakse õpilasele jõukohast, inimesekeskset ajalookäsitlust, eluolu ja kultuuri teiste ajalooõpetuse dimensioonide ees. Maailma ajalugu käsitletakse valitud teemade kaudu, millega ei taotleta ajalooperioodidest tervikpildi kujunemist. Tähtis on luua seosed mineviku ning nüüdisaja ajaloosündmuste ja -nähtuste vahel ning kujundada arusaam, et minevikku pöördumata on raske mõista tänapäeva, nt kriisikollete olemust, Eesti ajaloo sõlmküsimusi, Eesti iseseisvuse ning selle kaitsmise ning teisalt võõrvallutuste mõju erinevatel perioodidel. Õpitakse väärtustama kohalikku kultuuripärandit, inimeste iseotsustamise õigust ja vabadust, analüüsima eetilisi valikuid ja mõistma hukka agressiooni ja okupatsiooni ning kõiki inimsusevastaseid kuritegusid.

Õpilaste maailmapilti rikastab ainetevaheline lõiming ning lähedaste teemade lõimitud käsitlemine, lähtudes erinevatest aspektidest.

Ajalooõpetuse kaudu laiendatakse teadmisi, omandatakse ajaloolist sõnavara ja kujundatakse erinevaid oskusi:
1) oskus orienteeruda ajas ning analüüsida ajaloolise keskkonna kujunemist;
2) ajaloomõistete tundmine ja kontekstis kasutamise oskus;

3) ajaloo kohta küsimuste esitamise ning neile vastamise oskus;
4) funktsionaalne kirjaoskus, kriitilise mõtlemine oskus, arutlusoskus, järelduste tegemise ja seoste loomise ning oma seisukoha kujundamise ja põhjendamise oskus;
5) empaatia, oskus asetada end kellegi teise olukorda ajastut arvestades; koostöö- ja konfliktilahendusoskus;
6) allikaanalüüs ja ajalookaardiga töötamise oskus, erinevatest teabeallikatest info leidmise, kasutamise ja hindamise oskus, suulise ja kirjaliku eneseväljenduse ning IT-vahendite kasutamise oskus.

Oskuste kujundamine ajalooõpetuses on pidev protsess ning seda tehakse erinevate õppeteemade ja õppemeetodite kaudu. Oskuste saavutatuse taset kirjeldatakse ajaloo õpetamise eesmärkidena kooliastmeti.

Ajalootundides tutvustatakse õpilastele erinevaid ajalookäsitusi ja avatakse nende kujunemise tagamaid. Mõistmaks, et ajalookirjutamine sõltub ajast ja ajaloouurija seisukohast, tuleb kujundada kriitilist suhtumist erinevatesse mõtteviisidesse ning võrrelda ajaloosündmuste ja -nähtuste käsitlemist erinevates allikates.

Sissejuhatava ajalooõpetuse kaudu tehakse tutvust minevikuga õpilasele tähenduslikus ja arusaadavas vormis, äratatakse õpilaste huvi mineviku vastu, õpitakse märkama ja ära tundma minevikujälgi – ajalooallikaid – ja mõistma, et ajalugu ongi meie kõigi ühine lugu. Alustatakse ajas orienteerumise oskuse kujundamisega, nn suure pildi loomisega, mida pidevalt uute teadmistega täiendatakse. See aitab õpilastel paigutada oma ajalooteadmised korrastatult konteksti, ajaloolisesse aega, näha oleviku seoseid mineviku ja tulevikuga, näha ja hinnata minevikku ajalooliselt oma ajastu kontekstis. Seejärel õpitakse mõistma, et jutustus minevikust on kellegi tõlgendus, mitte mineviku täpne kirjeldus. Õpitakse küsima, kas erinevad vaatenurgad ja arusaamad on olemasoleva tõendusmaterjali ja senise uurimisseisu alusel võrdselt asjakohased. Ajalooõpetus peab olema avatud muutuste raamistik, erinevaid narratiive toetav, mis vastab erinevatele küsimustele ja kohaneb uute eeldustega. Õpilased õpivad mõistma, et erinevast positsioonist vaadates võib minevikku tõlgendada erinevalt, õpivad eristama propagandistlikke tõlgendusi ja mõistavad, et kõik allikad ei ole võrdselt usaldusväärsed ning kõik tõlgendused ei ole asjakohased.

Püsivalt tuleb pöörata tähelepanu õpioskuste arendamisele. Ainekava annab õpetajale vabaduse otsustada teemade käsitlemise sügavuse üle.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	**III kooliaste**
1. Teab ajaloo periodiseerimise põhimõtteid ning et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline.	1. Eristab ajalooperioode ning iseloomustab neid põhitunnuste kaudu. 2. Mõistab ajaloosündmuste tähenduslikkust, toob esile sündmuste ja

2. Teab, et ajaloosündmustel ja -nähtustel on põhjused ja tagajärjed. 3. Kasutab ajaloomõisteid kontekstis. 4. Teab näiteid kodukoha minevikust. 5. Teab, et Eesti ei ole alati olnud iseseisev ning teab olulisi sündmusi ja isikuid Eesti omariikluse kujunemisloos. 6. Mõistab, kuidas kujunes inimasustus. 7. Mõistab, et teadus ja tehnika on pidevas arengus ja mõjutavad inimesi ning ühiskonnaelu. 8. Oskab asetada end minevikus elanud inimese olukorda ning saab aru, et erinevast rollist vaadates on maailm erinev. 9. Teab, et eri aegadel on ühiskonnas olnud erinevad väärtussüsteemid, mida ei ole õige hinnata tänapäeva kontekstis. 10. Teab, mis tunnused on iseloomulikud demokraatlikele ja mittedemokraatlikele ühiskonnavormidele ajaloos. 11. Teab, millist liiki allikatest saab mineviku kohta teavet ja milliste tunnuste järgi saab allikate usaldusväärsust hinnata. 12. Teab näiteid kodukoha kultuuripärandist, olulisi inimesi ja nende rolli kodukoha kultuuriloos. 13. Märkab ja väärtustab minevikupärandit Eestis ja mujal. 14. Teab, kuidas meditsiin ja inimeste teadmised tervisest on aja jooksul muutunud. 15. Teab näiteid, kuidas inimkond on minevikus keskkonda mõjutanud.	protsesside põhjusi ja tagajärgi ning jätkuvuse ja muutuste näiteid. 3. Seostab kodukoha ajalugu Eesti ja Euroopa ajalooga, teab Eesti ajaloo pöördepunkte. 4. Mõistab Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa ajaloo taustal. 5. Mõistab tänapäeva Euroopa ja Ameerika Ühendriikide kujunemislugu ja arengut ning riikide mõju maailmas. 6. Analüüsib inimeste igapäevaelu ja ühiskonnaelu muutumist ning linnade tähtsuse kasvu. 7. Mõistab teaduse ja tehnika arengu mõju inimeste eluviisile ja ühiskonnaelu valdkondadele. 8. Mõistab kolonialismi ja rahvastikurände põhjusi ja tagajärgi minevikus ja tänapäeval globaalse ajaloo perspektiivis. 9. Analüüsib inimese sotsiaalseid ja ühiskondlikke rolle minevikus ja tänapäeval, individuaalse eneseteostuse piiranguid ja võimalusi lähtuvalt ühiskonna arengust. 10. Mõistab, kuidas on kujunenud ja toiminud demokraatlik ühiskond minevikus, võrreldes tänapäevaga. 11. Mõistab, kuidas inimese käsitus on ajas muutunud. 12. Kogub ajalooalast informatsiooni, töötab eritüübiliste ajalooallikatega, kommenteerib ja hindab neid kriitiliselt, teeb informatsiooni põhjal järeldusi. 13. Eristab poliitilisi õpetusi, teab nende kujunemislugu. 14. Analüüsib kultuuripärandi tähtsust inimkonna ajaloos ja mõistab üksikisiku rolli kultuuripärandi kandjana. 15. Analüüsib inimese tervisekäitumise muutumist ajaloos. 16. Mõistab inimtegevuse ja keskkonna vastastikust mõju ajaloos.

Õpitulemused II kooliastmes

II kooliastmes alustatakse ajalooõpinguid algõpetusest, mille raames õpitakse tundma ajaarvamist ja allikaid, tehakse tutvust ajaloosündmuste, isikute ja eluoluga minevikus. Käsitletakse valitud näiteid muinas- ja vanaajast, vanadest idamaadest, Vana-Kreeka ja Vana-Rooma ajaloost.

6. õpigrupi lõpetaja

1) kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr., pKr, sajand, aastatuhat jt;
2) teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid;
3) iseloomustab erinevate allika tüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust;
4) kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid;
5) teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut;
6) paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid;
7) toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus;
8) kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost;
9) kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis;
10) teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust;
11) nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid;
12) teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi;
13) kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat;
14) toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu;
15) nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust;
16) teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi;
17) teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas;
18) nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos;
19) toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised;
20) toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel;
21) toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.

5. õpigrupp

Ajaarvamine ja ajalooallikad	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● kasutab ajaarvamisega seotud mõisteid asjakohaselt: eKr, pKr, sajand, aastatuhat jt; ● teab, et ajalooallikad jagunevad suulisteks, esemelisteks, kirjalikeks ja audiovisuaalseteks ning toob nende kohta näiteid; ● iseloomustab erinevate allikatüüpide eripära, hinnates nende usaldusväärsust; ● kasutab perekonnaloo uurimisel eritüübilisi allikaid; ● teab, et ajaloo periodiseerimine on kokkuleppeline, nimetab ajalooperioode ja sündmusi, mis on aluseks ajaloo periodiseerimisele, põhjendab oma valikut; ● paigutab ajateljele isikliku elu sündmusi, ajaloosündmusi ja -perioode, kasutades õigesti ajaühikuid; lahendab ajatelje abil ülesandeid.	Ajaarvamine. Ajalooallikad. Suulised, esemelised, audiovisuaalsed ja kirjalikud ajalooallikad. Allikad ja usaldusväärsus.
Ajaloosündmused, ajaloolised isikud ja eluolu	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ja Eesti ajaloos ning isiklikus elus; ● teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; ● kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; ● kirjeldab ajaloosündmuse näitel põhjuse ja tagajärje seost.	Elu muinasajal. Eluolu keskajal.
Eesti 16.-18. sajandi sõdade perioodil	
Õpitulemused	**Õppesisu**

Õpilane ● kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; ● teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust; ● nimetab Eesti iseseisvumisega seotud sündmusi ja isikuid; ● nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; ● toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised; ● toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust minevikus.	Eluolu uusajal. Kool vanal ajal. Rahvuslik ärkamisaeg. Eesti iseseisvumine. Iseseisev Eesti kahe maailmasõja vahel. Eesti ja teine maailmasõda. Nõukogude aeg. Iseseisvuse taastamine.

6. õpigrupp

Muinasaeg	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● teab mõnda inimeste ajaloolist asulat, kirjeldab selle tekkimise ja kujunemise põhjusi; ● kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; ● toob näiteid, kuidas ühiskonna ja elukeskkonna areng mõjutavad inimeste igapäevaelu; ● kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; ● teab ja esitleb lugusid oma kodukoha minevikust.	Muinasaeg Eestis. Kiviaeg, pronksiaeg, rauaaeg. Muinasaegne ühiskond.
Vanad Idamaad	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● toob näiteid inimtegevuse ja looduskeskkonna vastastikusest mõjust	Tsivilisatsioon ehk kõrgkultuur. Mesopotaamia. Egiptus. Kultuuri- ja teadussaavutused meditsiinis, matemaatikas,

minevikus; ● nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust; ● toob näiteid ravivõtete ja tervishoiu kohta eri aegadel; ● nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; ● kasutab narratiivi loomisel ajaloo mõisteid asjakohases kontekstis; ● teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas.	astronoomias. Vahemere idaranniku kõrgkultuurid: Foiniikia, Iisraeli ja Juuda riik.
Vana-India ja Vana-Hiina	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas; ● nimetab teaduse ja tehnika arengut mõjutanud tähtsamaid avastusi ja leiutisi ning selgitab nende tähtsust.	Vana-India ja Vana-Hiina. Usulised tõekspidamised. Leiutised ja avastused.
Vana-Kreeka ja Vana-Rooma	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● kasutab narratiivi loomisel ajaloomõisteid asjakohases kontekstis; ● kirjeldab joonise abil ajaloolist asulat; ● toob näiteid ajaloomälestistest ja selgitab, miks need on kultuuriloos olulised; ● teab näiteid erinevatest ühiskonnaelu vormidest antiikajal ja kirjeldab nende erisusi; ● toob näiteid sündmustest ja protsessidest maailma ajaloos; ● nimetab ajaloolisi isikuid ja põhjendab nende olulisust kultuuriloos; ● paigutab ajateljele ajaloosündmusi, kasutades õigesti ajaühikuid, lahendab ajatelje abil ülesandeid;	Vana-Kreeka. Kreeta-Mükeene kultuur. Kreeka linnriigid. Vana-Kreeka kultuur ja teadus. Hellenism. Vana-Rooma. Rooma vabariik. Eluolu Vana-Roomas. Kultuur ja religioon Vana-Roomas.

• teab, et inimeste arusaam maailmast sõltub ajaloolisest kontekstist ja inimese sotsiaalsest rollist ühiskonnas.	

Õpitulemused III kooliastmes

III kooliastmes käsitletakse valitud näiteid keskajast, uusajast ja olulisemaid suundumusi lähiajaloos.

9. õpigrupi lõpetaja

1) iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode;
2) nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid;
3) toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid;
4) arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda;
5) selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu;
6) analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;
7) analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel;
8) selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu;
9) selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos;
10) toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi;
11) võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas;
12) toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi;
13) toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist;
14) analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel;
15) teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani;
16) iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel;
17) loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest;
18) kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest;
19) toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel;
20) analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist;

21) teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis;
22) iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval;
23) tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval;
24) kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda;
25) analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga;
26) toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist;
27) märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda;
28) selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja;
29) märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju;
30) teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel;
31) selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud;
32) selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega.

7. õpigrupp

Maailm keskajal 476-1492	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; ● toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid.	Keskaja mõiste, üldiseloomustus ja periodiseerimine. Vara-, kõrg- ja hiliskeskaeg.
Seisused, läänikord ja eluolu	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja	Keskaja eluolu. Keskaja inimese teadmised ja uskumused. Läänisuhted. Ristiusk, kirik ja kultuur. Kiriku roll keskaja ühiskonna ja üksikisiku elus. Keskaja kunst ja arhitektuur.

veendumusi ajaloolises kontekstis; ● nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid; ● märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; ● teab, kuidas meditsiin on ajas arenenud ja mis võtteid on kasutatud haiguste ja epideemiatega võitlemisel; ● toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist.	
Euroopa riigid vara- ja kõrgkeskajal ning keskaegse Euroopa naabrid	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; ● toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi; ● võrdleb etteantud kriteeriumide põhjal elukorraldust maal ja linnas; ● kirjeldab, kuidas on erineval ajal maailmas korraldatud inimeste heaolu, tuues näiteid hariduse, tervishoiu, igapäevaelu ja turvalisuse korraldusest; ● toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel; ● arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; ● selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu.	Linnad ja linnaelu. Rahvaste rändamise põhjused ja tagajärjed. Euroopa riikide areng. Keskaegse Euroopa naabrid: araablased, Bütsants, viikingid, Vana-Vene riik. Ristisõjad. Haridus, ülikoolid ja teadus.
Eesti keskajal	
Õpitulemused	**Õppesisu**

Õpilane ● toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; ● arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; ● selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; ● märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda.	Eesti keskajal. Vana-Liivimaa. Liivi sõda, muutused haldusjaotuses.
Maailm varauusajal 1492-1600	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud; ● loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; ● analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; ● selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu.	Maadeavastused. Marco Polo, Christoph Kolumbus. Kolonialism. Reformatsioon ja vastureformatsioon. Marthin Luther. Renessanss ja humanism. Teadusliku maailmapildi kujunemine.

8. õpigrupp

Maailm 1600-1815	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane	Uusaja mõiste, üldiseloomustus, periodiseering. Uusaja ühiskonna

• iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; • teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; • teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani; • selgitab Ameerika Ühendriikide kujunemislugu; • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; • nimetab erinevate kunstistiilide olulisemaid tunnuseid ja tunneb väliste tunnuste järgi ära erinevate kunstistiilide arhitektuurinäiteid.	põhijooned Euroopas. Ususõjad. Absolutism, valgustus. Prantsuse revolutsioon ja Napoleon. Ameerika iseseisvumine. Kunst, kultuur ja teadus varauusajal.
Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane • selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; • märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda.	Eesti Rootsi ja Vene riigi koosseisus. Valitsemine: keskvõim ja aadli omavalitsus. Balti erikord. Põhjasõda, Peeter I. Eesti talurahvas 17.-18. sajandil. Muutused majanduses ja poliitikas. Vaimuelu: religioon, haridus, kirjasõna, kultuur.

Maailm 1815-1918	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; ● analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga; ● selgitab ja toob näiteid, kuidas inimesed on erinevatel ajastutel loodusesse suhtunud; ● toob näiteid kolonialismi majanduslikest, poliitilistest ja eetilistest aspektidest, annab kolonialismile hinnangu erinevast perspektiivist; ● selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; ● iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale, rahvuslusele tänapäeval; ● märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju.	Kolonialism ja imperialismi kujunemine. Industriaalühiskonna kujunemine. Tööstusrevolutsioon, vabrikud, linnastumine. Poliitilised õpetused. Rahvuslus ja rahvusriigid Euroopas. Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul.
Esimene maailmasõda. Eesti 19. sajandil ja 20. sajandi algul. Eesti iseseisvumine	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; ● toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; ● toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi; ● selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; ● analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis;	Vene impeeriumi äärealad. Talurahvaseadused. Rahvuslik ärkamine. Venestusaeg. 1905. aasta revolutsiooni tagajärjed. Uus jõudude vahekord Euroopas. Sõja põhjused, kulg ja tagajärjed. Maailmasõja mõju Eestile. Eesti iseseisvumine: autonoomiast Vabadussõjani. Kultuur 19. sajandil ja 20. sajandi algul Eestis.

• toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; • märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; • selgitab, kuidas igal inimesel on võimalik olla traditsioonide hoidmise kaudu kultuuripärandi kandja.	

9. õpigrupp

Maailm kahe maailmasõja vahel 1918-1939	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane • selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos; • teeb allikate põhjal järeldusi, hinnates väiteid, taotlusi ja veendumusi ajaloolises kontekstis; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi.	Esimene maailmasõja tagajärjed. Euroopa poliitiline kaart pärast Esimest maailmasõda. Pariisi rahukonverents.
Eesti Vabadussõda	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane • analüüsib Eesti omariikluse kujunemist ja arengut Euroopa sündmuste kontekstis.	Vabadussõda aeg, põhjused ja tagajärjed, Tartu rahu. Jaan Poska, Johan Laidoner, Julius Kuperjanov. Võnnu lahing. Landeswehri sõda. Välisriikide abi.
Demokraatia ja diktatuurid 1920.-1930. aastatel. Demokraatlik ja autoritaarne Eesti.	

Õpitulemused	Õppesisu
Õpilane • iseloomustab erinevaid poliitilisi õpetusi ja nende peamisi toetusgruppe ühiskonnas, analüüsib, mis on iseloomulik konservatismile, liberalismile ja sotsiaaldemokraatiale tänapäeval; • kujundab oma poliitilise eelistuse ja põhjendab seda; • tunneb ära äärmusluse ja populismi tunnused minevikus ja tänapäeval; • teab demokraatiale iseloomulikke jooni selle kujunemise ajal ja tänapäeval ja toob näiteid demokraatia arengust antiikajast tänapäevani; • toob näiteid ühiskonna ümberkorraldamise võimalustest reformide või revolutsiooni teel ja analüüsib nende protsesside erinevusi.	Demokraatia, diktatuur. Autoritarism, totalitarism, fašism, kommunism, natsionaalsotsialism. Adolf Hitler, Benito Mussolini, Jossif Stalin, Franklin D. Roosevelt. Asutav Kogu. Parlamentarism. Põhiseadus. Vaikiv ajastu.
Majandus ja kultuur maailmas ja Eestis kahe maailmasõja vahel	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane • analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ning negatiivset mõju ühiskonnale; • selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; • toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist; • märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; • arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda; • toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid.	Ülemaailmne majanduskriis. Rahareform. Uued valdkonnad kultuuris ja saavutused teaduses (tehnika, kino, film, kirjandus, teater, muusika jne), kohalik kultuur ja eluolu.
Teine maailmasõda 1939-1945. Eesti Teises maailmasõjas	

Õpitulemused	Õppesisu
Õpilane ● analüüsib Euroopa riikide arengut ajaloos mõne riigi näitel; ● analüüsib inimeste võimalusi ja valikuid minevikus ja tänapäeval isikute näitel; ● toob allikate põhjal esile ajaloosündmuste põhjuse-tagajärje seoseid; ● toob näiteid rahvastikurännetest, selgitades nende põhjusi ja tagajärgi; ● analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; ● arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ning põhjendab seda.	Rahvusvaheline olukord Teise maailmasõja eel. MRP. Teise maailmasõja algus ja lõpp, sõja põhjused ja tagajärjed. Sõjategevus ida- ja läänerindel. Inimsusevastased kuriteod. ÜRO. Baaside leping. Küüditamine. Nõukogude ja Saksa okupatsioon.
Maailm pärast Teist maailmasõda. Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● arutleb märksõnade või küsimuste toel ajaloosündmuste ja -nähtuste üle, kujundab oma seisukoha ja põhjendab seda; ● selgitab näidete toel Euroopa suurriikide ja Ameerika Ühendriikide tähtsust lähiajaloos; ● iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel; ● loetleb inimkeskse ja teadusliku maailmapildi kujunemise põhjuseid, toob näiteid selle tunnusjoontest, suuna esindajatest erinevatel ajastutel ning ühiskonnas toimunud muutustest; ● toob näiteid hariduse, tervishoiu, sotsiaal- ja igapäevaelu valdkonnast eri ajastutel.	Külm sõda. Raudne eesriie. Demokraatlik maailm pärast Teist maailmasõda. Heaoluühiskond, mustanahaliste ja naiste õigused. NATO, Euroopa Liit.

Kommunistlikud riigid ja Eesti NSV. Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● analüüsib allikate usaldusväärsust eri aspekte hinnates, teab, et allika sõnum sõltub autori positsioonist; ● iseloomustab põhitunnuste kaudu erinevaid ajalooperioode; ● toob näiteid erinevate ajastute kultuuripärandist. ● märkab kodukoha kultuuripärandit ja teab selle kujunemislugu, mõistab, et kultuuripärandi tähendus võib ajas muutuda; ● selgitab näidete abil, kuidas muutused maailmas on mõjutanud Eesti ajalugu; ● analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga.	NSV Liit. Stalinism, sula, stagnatsioon. Kommunistliku partei liidrid. Plaanimajandus. Massirepressioonid, metsavendlus, küüditamine. Kultuur ja eluolu 20. sajandi teises pooles maailmas ja Eesti NSV-s. Eesti iseseisvuse taastamine. Maailm 1990. aastatest alates.
Eesti iseseisvuse taastamine. Maailm 1990. aastatest alates	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● iseloomustab nüüdisaja demokraatlikku ühiskonda mõne riigi näitel; ● selgitab, kuidas tootmine, tarbimine ja inimeste elatustase on seotud loodusressursside kasutamisega; ● märkab Eesti ja maailma kultuuri seoseid ja vastastikust mõju; ● analüüsib teaduse ja tehnika arengu positiivset ja negatiivset mõju ühiskonnale ja kultuurile, mõistab inimkonna eetilisi valikuid ja vastutust ühiskonna ees seoses teaduse ja tehnika arenguga.	Laulev revolutsioon. Balti kett. Fosforiidikampaania. IME. Rahvarinne. Suveräänsusdeklaratsioon. NSVL lagunemine, Saksamaa taasühinemine. Rahvusvahelised organisatsioonid. Identiteet ja mitmekesisus. Globaalprobleemid.

Ühiskonnaõpetus

Õppeaine kirjeldus

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste sotsiaalse kompetentsuse kujunemises. Ühiskonnaõpetus aitab õpilasel arendada ettevõtlikkust ning kujuneda ennast teostavaks, kaasinimesi arvestavaks, sotsiaalselt pädevaks ja toimetulevaks ühiskonnaliikmeks. Ühiskonnaõpetuse tunnis omandatud teadmised, oskused ja hoiakud seostuvad tihedalt teistes õppeainetes (ajaloos, geograafias, inimeseõpetuses jt) õpituga, olles aluseks elukestvale õppele. Põhikooli ühiskonnaõpetus käsitleb kõige üldisemal kujul ühiskonna toimimist, kodaniku seoseid ühiskonna põhivaldkondadega (majanduse, poliitika ja õigusega), ent ka suhteid teiste sotsiaalsete rühmadega. Kodanikuna mõistetakse demokraatliku ühiskonna liiget, kes suhtleb ühiskonna institutsioonidega oma huvide ja võimaluste alusel.

Ühiskonnaõpetusel on tähtis koht õpilaste väärtushinnangute ja hoiakute kujunemises, nagu ettevõtlikkus, seaduste austamine, töökus, sooline võrdõiguslikkus, kodanikualgatus, sotsiaalne õiglus ja kodanike võrdne kohtlemine, inimõiguste austamine, mõistev suhtumine erinevustesse, tauniv suhtumine eelarvamustesse, säästlik suhtumine keskkonnasse, lugupidav suhtumine teiste rahvaste ja maade kultuuritraditsioonidesse ning soov neid tundma õppida; oma maa kultuuripärandi väärtustamine; teadvustamine, et kõikide maailma riikide elatustase ei ole võrdne ja maailmas on palju vaesust ning paljude inimeste materiaalne heaolu on võimalikuks saanud looduse ja tuleviku arvelt jne.

Ühiskonnaõpetuse eesmärk on praktiliste ülesannete, probleemide analüüsimise ja ainealaste põhimõistete omandamise kaudu saada tervikpilt ühiskonna toimimisest. Tähtsal kohal on igapäevaeluga seonduvate probleemide lahendamine ning asjatundlike otsuste tegemise oskuste omandamine, mis aitab õpilasel ühiskonnas toime tulla. Nii kujuneb õpilasel tervikpilt ühiskonnast, kus teadvustatakse inimtegevuse ja looduse vastastikust mõju ning väärtustatakse jätkusuutlikku eluviisi.

I kooliastmes on ühiskonnaõpetuse teemad lõimitud inimeseõpetuse ainekavva. II ja III kooliastmes õpitakse ühiskonnaõpetust eraldi ainena. II kooliastmes tutvub õpilane oma lähiümbruse sotsiaalsete suhete süsteemiga, keskendudes sotsiaalselt erinevate isiksuste ja rühmade kooseksisteerimisele. Käsitelu keskmes on inimesed meie ümber, kool ning õpilase kodukoht.

III kooliastmes käsitletakse riiklike institutsioonide funktsioone ja toimimispõhimõtteid. Riigivalitsemisega tutvudes käsitletakse põhiseaduslikke institutsioone. Oluline on pöörata tähelepanu kodanikuõigustele ning poliitika avaldumisele igapäevaelus.

Majandusteemade käsitlemine III kooliastmes keskendub isiklikule majandamisele, ettevõtlusele, riigi majanduse reguleerimisele ja turumajanduse sotsiaalsetele mõjudele. Ainet käsitletakse võimalikult igapäevaeluga seostatult. Õppeprotsessis on oluline koht uurimuslikel õpivõtetel, mille toel omandavad õpilased probleemide seadmise, hüpoteeside sõnastamise, töö kavandamise ja korraldamise, kriitilise mõtlemise ning tulemuste tõlgendamise ja esitamise oskused, esitades materjale nii suuliselt kui ka kirjalikult ning kasutades näitlikustamiseks

mitmesuguseid visuaalseid vorme ja võimaluse korral rakendatakse seda praktikas, nt demokraatia koolis, kodanikualgatus, vabatahtlik tegevus kodukohas jm.

Aktiivseks kodanikuks olemine tähendab kodanike kaasatust laiemalt, mitte ainult hääletamist valimistel. See avardab ka ühiskonnaõpetuse praktilise õppe võimalusi noorte jaoks, kes pole veel hääleõiguslikud (nt õpilaste võimekuse piires koolielu korraldamises, tarbijahariduses, kodanikualgatuses õpilasesinduse töö, projektide jmt kaudu).

Õppes kasutatakse tehnoloogilisi vahendeid, sh IKT võimalusi.

Kooliastme lõpuks taotletavad teadmised, oskused ja hoiakud

II kooliaste	**III kooliaste**
1. Teab kodukohas tegutsevaid kodanikuühendusi ja -algatusi. 2. Teab lapse õigusi ja olulisemaid inimõigusi. 3. Teab, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed ja peavad seadusi täitma. 4. Mõistab, kuidas demokraatia põhimõtted saavad toimida koolis; toetab oma käitumise ja osalemisega koolidemokraatiat. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslikke institutsioone ja olulisemaid ametikohti. 6. Eristab fakti arvamusest, teab, mis tunnuste alusel hinnata allikate usaldusväärsust. 7. Teab, et autoriõigused on kaitstud seadusega ja autorile tuleb viidata. 8. Teab, et inimesed on erineva kultuuritaustaga, saab aru, kui kedagi kultuurilise erinevuse tõttu diskrimineeritakse ja otsib vajaduse korral abi. 9. Teab, et iga inimene on käitumise, hoiakute ja panusega kultuurikandja ja -looja. 10. Tunneb tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust abi otsida, kasutab turvaliselt dokumente ja pangakaarti.	1. Teab, et Eesti peab arvestama rahvusvahelise olukorra ja rahvusvaheliste suhetega. 2. Teab, kuidas kujunes ja kuidas toimib tänapäeva demokraatlik ühiskond. 3. Tunneb ära ja toob näiteid demokraatia kesksete tunnuste ja nende rikkumise kohta; toob näiteid, milliseid tagajärgi üksikisikule toob endaga demokraatia hävimine. 4. Märkab, mis võib ohustada demokraatiat tänapäeval, selgitab, tuginedes minevikunäidetele. 5. Teab Eesti riigi juhtimisega seotud põhiseaduslike institutsioonide ülesandeid. 6. Mõistab ühiskonnasektorite spetsiifikat ja rolli ühiskonnas. 7. Teab majanduse toimimise põhijooni, teab oma õigusi ja kohustusi tarbijana, oskab oma õigusi kaitsta. 8. Analüüsib oma võimalusi tulevase töötajana ja ettevõtjana ning kavandab edasist haridusteed lähtuvalt oma huvidest ja võimetest ning ühiskondlikest teguritest. 9. Seostab demokraatiat inimõiguste kaitsega. 10. Analüüsib õiguste ja kohustuste, vabaduse ja vastutuse seost.

11. Oskab oma aega ja raha planeerida, võimeid ja võimalusi arvestada. 12. Käitub teadliku tarbijana	11. Teab, et Eesti Vabariigi põhiseadus on kõrgeim õigusakt ja oskab sealt leida vajalikku infot. 12. Teab ja väärtustab kodanikuühiskonna võimalusi korraldada elu kodukohas, piirkonnas, riigis ja rahvusvaheliselt. 13. Teab Eesti riigi ja selle kodanike õigusi, võimalusi ja kohustusi, mis tulenevad Euroopa Liidu liikmesusest. 14. Hindab infoallikaid kriitiliselt ja kujundab oma arvamuse, järgib autoriõiguse ja intellektuaalse omandi kaitse põhimõtteid. 15. Märkab kultuuride ja sotsiaalsete rühmade mitmekesisust, diskrimineerimist, sekkub oma võimaluste kohaselt. 16. Analüüsib tervise- ja turvariske, oskab vältida ohtusid ja teab, kust vajaduse korral otsida abi.

Õpitulemused II kooliastmes

II kooliastmes käsitletakse sotsiaalseid suhteid, vabatahtliku tegevuse võimalusi ja tähtsust, demokraatia põhimõtteid, toimimist ja õpilase võimalusi selles osaleda ning töö ja tarbimise teemasid.

6. õpigrupi lõpetaja
1) teab Läänemere-äärseid riike ja näitab neid kaardilt;
2) esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest;
3) toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid;
4) loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi;
5) leiab eakohaseid võimalusi eneseteostuseks kogukonna liikmena;
6) nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust;
7) nimetab lapse õigusi ja kohustusi, märkab laste õiguste rikkumist ja otsib vajaduse korral abi;
8) toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud;
9) kaitseb seisukohta, et keegi ei ole seadustest kõrgemal;
10) kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis, selgitades õpilasesinduse rolli koolielu kujundamisel;
11) osaleb oma klassi otsustusprotsessides demokraatia põhimõtteid arvestades;
12) leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot;

13) selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid;
14) kasutab viitamist nõuetekohaselt;
15) tunneb ära ja toob näiteid kultuurikonfliktide ja kultuurilise diskrimineerimise kohta;
16) mõistab, et inimesed võivad näha maailma erinevalt;
17) toob näiteid erinevatest kultuurinähtustest, millega ta on kokku puutunud;
18) toob näiteid, milliste tunnuste põhjal saab inimene end kultuuriliselt määratleda;
19) toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest;
20) loetleb tervise- ja turvalisuseohtusid, oskab ohu korral abi otsida;
21) nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult;
22) teab internetipanga ja pangakaardi kasutamisega seotud ohtusid ja käitub turvaliselt;
23) oskab oma aega ja tegevusi planeerida;
24) toob näiteid erinevatest seaduslikest rahateenimise võimalustest;
25) koostab eelarve etteantud piirides;
26) kirjeldab säästmise võimalusi igapäevaelus, toob näiteid;
27) selgitab näidete põhjal vajaduste, soovide ja võimaluste erinevusi.

6. õpigrupp

Sotsiaalsed suhted. Inimesed meie ümber, kogukonnad; Euroopa riigid ja rahvad; sallivus	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● seletab oma sõnadega ning kasutab kontekstis mõisteid *rahvus*, *riik*, *võrdõiguslikkus* ja *sallivus*; ● nimetab Eestis ja kodukohas elavaid rahvarühmi ning kirjeldab nende eluolu ja kultuuritraditsioone; ● nimetab Eestis esindatud peamisi usundeid ja kirjeldab nende kombeid; ● toob näiteid naiste ja meeste võrdsete õiguste ning nende rikkumise kohta Eestis; ● teab ja hoiab kogukonna traditsioone; ● teab, mis on isikutunnistus ja reisidokumendid (pass, isikutunnistus); ● nimetab ja näitab kaardil Eesti naaberriike ning toob näiteid, kuidas muu maailm mõjutab elu Eestis;	Eestis ja õpilase kodukohas elavad rahvarühmad (sotsiaalsed, rahvuslikud, religioossed jm). Sooline võrdõiguslikkus. Pere ja suguvõsa. Naabruskond maal ja linnas, sh Rae valla naabervallad. Sõpruskond. Koolipere, sh Kindluse Kooli kogukonnaõhtud ja traditsioonilised sündmused. Euroopa riigid, Eesti naaberriigid.

• esitab positiivseid ja negatiivseid näiteid riikidevahelisest koostööst või selle puudumisest; • leiab ja võrdleb erinevatest allikatest pärit infot; • selgitab fakti ja arvamuse erinevust, toob näiteid.	
Vabatahtlik tegevus: kodanikuühendused ja -algatus, koostöö	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane • seletab oma sõnadega ja kasutab mõisteid *kodanikuühendus*, *kodanikualgatus*, *vabatahtlik tegevus*; • nimetab vabatahtlikkuse alusel tegutsevaid seltse, klubisid ja ühendusi ning kirjeldab nende tegevust; • nimetab noorteorganisatsioone ning kirjeldab nende tegevust; • toob näiteid koostööst oma kogukonnas: kodanikuühendused ja -algatused, noorte organiseeritud koostöövormid; • loetleb kodukohas lahendamist vajavaid probleeme ja pakub neile lahendusi; • toob näiteid vabatahtliku töö kasulikkuse kohta; märkab probleeme ja pakub vajajatele abi.	Vabatahtliku tegevuse võimalused ja tähtsus. Noorteorganisatsioonid. Eakohased kodanikualgatuse võimalused. Koostöö ja ühistegevus, kommunikatsioonivõimalused.
Demokraatia. Demokraatia põhimõtted ja selle toimimine	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane • seletab oma sõnadega ja kasutab kontekstis mõisteid *inimõigus*, *seadus*, *demokraatia*; • iseloomustab demokraatia põhimõtteid; • teab ja austab inimõigusi; • teab, et Eesti on demokraatlik vabariik, nimetab Vabariigi Valitsuse, Riigikogu ja Vabariigi Presidendi peamisi ülesandeid; • teab, mis on kohalik omavalitsus, toob näiteid Rae valla tegevuse kohta; • teab, et kõik on võrdsed seaduse ees ja peavad seadusi täitma, toob näiteid seaduskuuleka käitumise kohta.	Rahva osalemine ühiskonna valitsemises: arvamuste mitmekesisus ja sõnavabadus, osalus aruteludes ja otsustamises, õigus valida ja saada valitud. Võimude lahusus. Riigikogu, Vabariigi Valitsus, Vabariigi President, kohus. Kohalik omavalitsus (Rae vallavalitsus). Seaduse ülimuslikkus, seadus kui regulatsioon. Peamised inimõigused (õigus elada, õigus vabadusele ja inimväärikusele jne).
Koolidemokraatia, lapse õigused ja võimalused osaleda poliitikas	
Õpitulemused	**Õppesisu**

Õpilane ● kirjeldab demokraatia põhimõtete toimimist koolis; ● toetab oma suhtumise ja tegutsemisega koolidemokraatiat; ● tunneb ÜRO lapse õiguste konventsiooni põhimõtteid, nimetab lapse õigusi, teab õiguste ja vastutuse tasakaalu; ● nimetab inimõigusi ja selgitab nende olulisust; ● toob näiteid, kuidas inimeste õigused on seadusega kaitstud.	Õpilasomavalitsus, õpilaste osalemine koolielu korraldamises ja õpilasesinduses. Kooli sisekord (kodukord). Inimõigused. Lapse õigused (õigus haridusele, õigus vanemlikule hoolitsusele jne). Õiguste, kohustuste ja vastutuse tasakaal.
Töö ja tarbimine	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● teeb vahet vajadustel, soovidel ja võimalustel; ● teab, kuidas raha teenitakse ja millest koosneb pere eelarve; oskab kulutusi tähtsuse järjekorda seada, koostada eelarvet oma taskuraha piires ning oma aega planeerida; ● toob näiteid isikut tõendavate dokumentide õigest ja valest kasutamisest; ● teab internetipanga ja pangakaardi (PIN-koodi) turvalise kasutamise reegleid; ● iseloomustab, milliseid isiksuse omadusi, teadmisi ja oskusi eeldavad erinevad elukutsed ja ametid; ● selgitab erinevate elukutsete vajalikkust ühiskonnale; ● oskab tarbijana märgata ja mõista tooteinfot ning tunneb tarbija õigusi; ● kasutab nõuetekohast viitamist; ● nimetab ohtusid internetis ja selgitab, kuidas end nende eest kaitsta, käitub ohutult.	Aja ja kulutuste planeerimine ning raha kasutamine, laenamine ja säästmine. Elukutsed – teadmised ja oskused. Elukestev õpe. Elukutsed ja ettevõtted kodukohas (sh lastevanemate töövarjutamine). Teadlik, säästev tarbimine. Töökultuur ja tööeetika. Turvalisus.

Õpitulemused III kooliastmes

III kooliastmes käsitletakse ühiskonda, ühiskonnaelu valdkondi ja sotsiaalseid suhteid ning riigi ja valitsemisega seotud teemasid.

9. õpigrupi lõpetaja
1) analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid;
2) selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid;

3) teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid;
4) selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet;
5) loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur;
6) toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides;
7) selgitab avaliku konkursi tähtsust;
8) teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris;
9) kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist;
10) teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse;
11) analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist;
12) selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale;
13) analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused;
14) teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest;
15) märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma;
16) toob näiteid oma õigustest ja kohustustest koolis, perekonnas ja ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid;
17) selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele;
18) teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;
19) nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid;
20) teab võimalusi, kuidas kodanikud ja mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist;
21) analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel;
22) teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma;
23) toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga;
24) oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks;
25) tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud;
26) oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt;
27) võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel;
28) mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul;
29) märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;
30) toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris;
31) mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuri- ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet;
32) toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale;

33) analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist;
34) selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit;
35) toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas;
36) analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpisituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist.

9. õpigrupp

Ühiskond ja sotsiaalsed suhted	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane ● teeb vahet riigi-, era- ja kodanikusektoril, toob näiteid nende tegevusest ja koostööst ühiskonnas ja üksikisikute kokkupuudetest ja/või võimalusest osaleda riigi-, era- ja kodanikusektoris; ● teab võimalusi, kuidas nii kodanikud kui ka mittekodanikud saavad mõjutada ühiskonna toimimist; ● analüüsib oma kogemuste põhjal iseenda kultuuritarbimist; ● selgitab, miks on oluline tunda kultuuripärandit; ● toob näiteid Eesti kultuuri levikust maailmas; ● toob näiteid kultuurilaenude ja -mõjutuste kohta eesti kultuuris; ● mõistab identiteedi määratlust, selgitab näidete varal, mis on sotsiaalne, kultuuriline ja rahvuslik identiteet ning mitmikidentiteet; ● võrdleb tõekspidamisi, tavasid ja praktikaid erinevate kultuuride ja subkultuuride näitel; ● mõistab koostöövõimaluste otsimise vajalikkust kultuuriliste erimeelsuste puhul; ● selgitab soorollide ja soostereotüüpsete hoiakute mõju inimese valikutele; ● toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; ● märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi;	Ühiskonna institutsiooniline struktuur: avalik, era- ja kolmas sektor. Ühiskonna sotsiaalne struktuur: sotsiaalsed rühmad, mitmekesisus ja ebavõrdsus. Identiteet ja ühiskonna mõju selle kujunemisele. Kultuurilised ja maailmavaatelised erinevused ja erimeelsused. Sallivus, võrdõiguslikkus. Ühiskonnaliikmete, sealhulgas minu õigused ja kohustused.

• analüüsib riske, teeb ettepanekuid nende maandamiseks, demonstreerib õpisituatsioonis ohuolukorra asjakohast lahendamist, selgitades oma käitumist; • toob näiteid oma õigustest ja kohustustest ühiskonnas, selgitades õiguste ja kohustuste omavahelisi seoseid; • oskab kasutada allikaid õppetöös, viitab ja tsiteerib nõuetekohaselt.	
Meedia ja teave	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane • oskab allikatest leida asjakohast infot oma arvamuse kujundamiseks; • tunneb ära valeuudise ja propaganda ja teab, miks need võivad olla ohtlikud; • toob näiteid stereotüüpide, vaenukõne ja sallimatuse kohta ning mõistab nende ohtu ühiskonnale; • märkab ja analüüsib diskrimineerimisjuhtumit ja pakub välja lahendusi.	Professionaalne ajakirjandus ja muu meedia. Ajakirjanduse roll ja vastutus. Meedia ja mõjutamine. Propaganda, infosõda, valeuudised. Infopaljusus.
Demokraatlik riik ja valitsemine	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane • loetleb demokraatliku ühiskonna tunnuseid, selgitab, mille poolest erinevad demokraatlik ühiskond ja diktatuur; • teab erinevaid demokraatlikus ühiskonnas osalemise võimalusi, toob näiteid; • toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides; • selgitab avaliku konkursi tähtsust; • analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; • märkab ohtu demokraatiale enda ümbruskonnas ja ühiskonnas ning on valmis sellele oma võimaluste piires vastu seisma; • teab, mis on õigusriik, ja selgitab selle toimimise põhimõtteid;	Demokraatia igapäevaelus. Arutelukultuur ja otsustusprotsessid kogukonnas (otsused perekonnas, õpilasesindus koolis, kohaliku omavalitsuse valimised). Demokraatia ohud, korruptsioon. Eesti valitsemiskord, võimude lahususe põhimõte. Minu kui kodaniku võimalused osaleda poliitikas ja demokraatliku võimu toimimises.

• selgitab näidete abil võimude lahususe põhimõtet; • nimetab põhiseaduse abil Vabariigi Valitsuse, Riigikogu, Vabariigi Presidendi ja kohaliku omavalitsuse peamisi ülesandeid.	
Kodanikuühiskond	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane • analüüsib enda võimalusi kooli ja kogukonna elu ning kohaliku omavalitsuse poliitika kujundamisel; • toob näiteid erinevatest võimalustest, kuidas käituda demokraatia põhimõtteid järgides.	Kodanikuühiskonna roll demokraatia tagamisel. Võimalused osaleda vabaühenduste töös ja algatustes.
Ärisektori toimimine	
Õpitulemused	**Õppesisu**
Õpilane • kirjeldab erinevate majandussüsteemide iseloomulikke tunnuseid ja toimimist; • teab maksude vajalikkust ühiskonna toimimisel, eristab otseseid ja kaudseid makse; • teab, mis on sotsiaalne ettevõtlus, ja toob näiteid selle võimalustest; • analüüsib valitud erialal tegutsemise võimalusi, lähtudes eriala spetsiifikast ja tuues esile palgatöötajana ja ettevõtjana tegutsemise erisused; • analüüsib vabalt valitud näidete põhjal inimeste tarbimiskäitumist; • selgitab liigtarbimise põhjusi ja mõju üksikisikule, ühiskonnale ja keskkonnale.	Turumajandus, riigi roll majanduse reguleerimisel. Ettevõtlikkus, tööturg, rahatarkus. Oma kulude ja tulude teadlik planeerimine. Sotsiaalne ettevõtlus.
Eesti ja maailm	
Õpitulemused	**Õppesisu**

Õpilane ● analüüsib näidete põhjal suur- ja väikeriikide, naaberriikide, demokraatlike ja mittedemokraatlike riikide vastastikuseid suhteid; ● selgitab riikide koostööd rahvusvahelistes organisatsioonides, toob näiteid; ● teab Euroopa Liidu liikmesriike ja mõistab, miks Euroopa Liidu liikmesriik peab liikmesusest tulenevaid kohustusi täitma; ● toob näiteid Euroopa Liidu kodanike õigustest ja võimalustest, seostades neid enda eluga.	Eesti kui väikeriik ja rahvusvahelised suhted. Rahvusvaheline koostöö. Rahvusvahelised organisatsioonid nagu Euroopa Liit ja NATO.

Inimeseõpetus - LÕK

Õppeaine kirjeldus ja eesmärgid

Inimeseõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

1) tunneb oma keha ning mõistab inimese kasvamise ja arenemisega seotud muutusi ning vastutust (nt seksuaalsuse olemus ja sellega seotud vastutus, töövõime jne);
2) hoiab oma tervist, järgides tervislikku eluviisi, käitub nii, et ei sea ohtu enda, teiste inimeste ega keskkonna turvalisust;
3) märkab ja mõistab kaaslaste ning iseenda emotsionaalseid seisundeid, käitumisviise; oskab neid hinnata ja nendega toime tulla;
4) hoiab puhtust ja korda; orienteerub eluasemega seotud küsimustes, omandab teadmised ja oskused majandamiseks, koduse elu korraldamiseks;
5) suudab täiskasvanu suunamisel eristada ning teadvustada oma oskusi ja võimeid, otsib erinevatest teabeallikatest võimetekohaseid jätkuõppevõimalusi ja teeb enda jaoks optimaalseid valikuid;
6) tunneb huvi ümbritseva ühiskonnaelu vastu;
7) tunneb olmesuhtlemiseks vajalikke kodanikuõigusi ja -kohustusi, järgib sotsiaalseid nõudeid ja käitumisetiketti.

Inimeseõpetuse aine üldalused

Inimeseõpetus on lõimitud õppeaine. Ainekava sisaldab nelja põhilist teemade valdkonda: sotsiaalsed toimetulekuoskused (sh enesekohased oskused ja suhtlemisoskused), terviseõpetus, igapäevane elukorraldus ning ühiskonnaõpetus, viimane on lõimitud 1.-5.klassis. Lisaks on inimeseõpetus seotud karjääri planeerimisega, mille osaoskuste arendamine sisaldub nii sotsiaalsete oskuste kui ka igapäevase elukorralduse teemade valdkonnas. Kõikide teemade juures on õpetuse rõhuasetus valdavalt sotsiaalsel ning probleeme ennetaval aspektil. Aine käsitluse kaudu aidatakse õpilastel õppida tundma oma keha, mõistma ja reguleerima oma tunnetustegevust, võimalikult adekvaatselt hindama enda omadusi ja võimeid ning ümbritsevat keskkonda, sh selle võimalusi ja ohte; kujundatakse positiivse sotsiaalse käitumise oskuseid (toimetulek enese, teiste ning ühiseluga). Õpetuse eesmärk (integreeritult teiste ainetega ning järjepideva kasvatustegevusega) on aidata õpilasel kujuneda

isiksuseks, kes on võimeline kohanema ümbritsevas keskkonnas ning toime tulema iseseisvas praktilises elus.

Inimeseõpetuse õppesisu on koostatud ja selle rakendamine toimub kontsentriliselt: samade teemade puhul laieneb aastast aastasse õppesisu ning suurenevad nõudmised õpitulemustele. Korduvate teemade puhul on iga klassi ainekavas märgitud ainult uus õppesisu: kontsentriline käsitlus eeldab, et eelnevalt õpitut korratakse või tuletatakse meelde, vajadusel kujundatakse puuduvaid teadmisi-oskusi. Kontsentrilist ainekäsitlust toetab järjepidev ainetevahelise integratsiooni rakendamine ning eakohaste üldpädevuste kujundamine.

Inimeseõpetuse ja teiste õppeainete vaheline lõiming avaldub nii temaatika, kasutatavate (aktiiv)õppemeetodite kui omandatavate pädevuste tasandil. Väga tihe on seos emakeele (sõnavara, lausemallid, tunnetustegevus, etiketikäitumine, suhtlemine jne) ja tööõpetuse ainega (kultuuripärand, säästlikkus ja turvalisus (ohutustehnika), tööprodukti esteetiline välimus jne), samuti loodusõpetuse ja matemaatika ainega.

Inimeseõpetuse teemade käsitlemisel kasutatakse aktiivõppemeetodeid. 1.-5. õpigrupis kasutatakse palju mängulisi elemente ja õppemänge. Teadmiste-oskuste kinnistamiseks loodavates tegevus- ja suhtlussituatsioonides (sh rollimängudes) kujundatakse järjepidevalt oskust mõista, valida ja kasutada variatiivseid repliike, mitteverbaalseid väljendusi (miimika, žestid); harjutatakse etiketikäitumist (nt tervitamine, võõra poole pöördumine jne); kujundatakse turvalise ja loodussäästliku käitumise teadmisi-oskusi.

Õppetegevuse kirjeldus arenguperioodide kaupa

Õppetegevus 1.–2. õpigrupis

1.–2. õpigrupis on inimeseõpetuse põhisisuks lähiümbruse märkamine, selle teadvustamine (suhtes mina ja meie) ning sotsiaalse kompetentsuse arendamine. Õpitakse koos tegutsema nii matkides kui ka eeskuju ja juhendamise järgi. Omandatakse baassõnavara ja -lausungimalle ning elementaarseid (olme)suhtlusoskusi: teise inimese kuulamine, ütluste mõistmine ja nendele reageerimine (vastusrepliigid dialoogis), dialoogi alustamine ja jätkamine tuttavas situatsioonis jms.

Õpitakse (mängu)asjade kasutamist ja hoidmist, mängus osalemist, reeglitest kinnipidamist, mängu algatamist, rollide ja vajalike mänguasjade jagamist jne. Kohati võib olla keeruline rollimängudes osalemine. Õpilased vajavad pidevat motiveerivat tagasisidet oma tegevuse ja saavutuste kohta.

Võrreldavate situatsioonide ja illustratsioonide (joonised, fotod) toel õpitakse märkama ja eristama (puhas/must, meeldib / ei meeldi jne) ümbritsevate esemete, ruumide ja inimeste (sh iseenda) esteetilisi omadusi. Õpitakse eristama isiklikke, võõraid ja ühiseid esemeid, neisse heaperemehelikult ja turvaliselt suhtuma ning neid kasutama. Õpitakse ka märkama ja eristama eakaaslaste käitumisviise. Harjutatakse viisakat käitumist (tervitamine, palumine, tänamine, eakaaslase ja täiskasvanu poole pöördumine, võimalik keeldumine jne).

Õppetegevus 3.–5. õpigrupis

3.–5. õpigrupis kujuneb jätkuvalt õpilaste oskus märgata ja eristada oma lähiümbrust (selle esemeid, nähtusi, sündmusi, tegevusi jms). Õpilased tutvuvad eesti rahvakommete ja traditsioonidega (rõhuasetus pere ja kodukoha traditsioonidel). Tegevus- ja suhtlussituatsioonides õpitakse tundma ja järgima ühiskonnas aktsepteeritavaid käitumisnorme. Õpitakse märkama, eristama ja mõistma igapäevaelu olukordi, sealhulgas ohuolukordi, verbaalseid ja mitteverbaalseid eneseväljendusviise, tundeid jms. Täiendatakse ühis- ja koostegevuse oskusi (sh hooliv ja teisi arvestav suhtlemine) ja viisaka käitumise oskusi. Õpetaja abiga saab õpilane aru pere ja koduga seotud teemadest, teadvustab laste ning vanemate vastastikuseid õigusi ja kohustusi.

Järjepidevalt kujundatakse õpilaste sotsiaalset teadlikkust ja verbaalset aktiivsust: õpilased kirjeldavad abivahendite toel enda ja kaaslaste tegevust ja emotsionaalset seisundit. Õppimist toetavad aktiivõppemeetodite kasutamine, õppekäigud, praktilised ülesanded, lühipalade lugemine ja analüüsimine. Järjest enam võimaldab tunnetustegevuse tase õpilastel aktiivsemalt ja iseseisvamalt osaleda (õpi)tegevuste kavandamisel, sooritamisel ja kontrollimisel ning abivahendite valimisel ja kasutamisel.

Praktiliste ja tekstis kirjeldatud situatsioonide analüüsil pööratakse tähelepanu nendes osalejate tegevusviisidele, motiividele ja kavatsustele, situatsioonide tingimustele, tegevuste tulemustele ja tagajärgedele. Õpitakse juhendamise järgi situatsioonidele alternatiivseid lahendusi leidma ning kaaslastele soovitusi andma.

Õppetegevus 6.–7. õpigrupis

6.–7. õpigrupis täienevad õppetegevuse käigus õpilaste sotsiaalsed suhtlemis- ja käitumisoskused. Harjutatakse suhtlemist ja koostegevuse reguleerimist dialoogis (osalemine rühmatöödes, rollimängudes, kutse koostegevusele, vastused küsimustele ja teadetele, dialoogi alustamine küsimuse ja teatega, nõustumine ja loobumine, alternatiivne ettepanek, oma arvamuste selgitamine ja kaitsmine). Individuaal- ja rühmatööde tulemuste esitlemise, enda ja teiste tegevuste kommenteerimise kaudu suureneb õpilaste verbaalne aktiivsus, kujunevad avaliku esinemise esmased oskused.
Õpitakse mõistma ja nimetama tegevuse eesmärke, tingimusi, põhjuseid ja tagajärgi, käitumisaktis ilmnevaid emotsioone. Juhendamisel leitakse

seoseid tegevus-, suhtlus- ja käitumisakti vahel, tehakse järeldusi ning planeeritakse ja/või korrigeeritakse edasist tegevust/käitumist.
Arenguliselt on õpilaste jaoks oluline pöörata tähelepanu muutustele enda organismis ja käitumises (seksuaalsus, suhtlemine ja käitumine vastassugupoolega, noormehe ja neiu rollid eri situatsioonides jms) ning oma tervisekäitumisele (sh hoolitsemine oma füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervise eest, enesekehtestamine, riskikäitumine).
Õpitakse märkama ja teadvustama kultuurilisi erinevusi. Alustatakse ettevalmistust iseseisvaks majandamiseks, teadlikuks ja säästlikuks tarbimiseks (prügi sorteerimine, pakendiinfo jmt).
Inimeseõpetuse temaatika ja õpilaste oskused võimaldavad sel perioodil rohkem kasutada IKT-vahendeid.

Õppetegevus 8.–9. õpigrupis

Põhikooli lõpuastmes on kõige olulisem toetada õpilasi iseseisvaks toimetulekuks. Vanuseliselt on oluline tähelepanu pöörata ühiskonnaõpetusega seotud teemadele: eri eluvaldkondadega seotud õigusaktid ja lepingud, ameti valik ja edasiõppimisvõimalused, töötaja õigused ja kohustused, otstarbekad ja vastutustundlikud valikud/otsused, iseseisev raha kasutamine ja säästlik tarbimine, eluasemega seotud küsimused. Õpilased tutvuvad ja õpivad kasutama teabeallikaid, nõustamis- ja kriisiabivõimalusi; omandavad teadmise, kuidas otsida, küsida ja kasutada elus vajaminevat teavet ja abi.

Õpilane harjutab iseseisva elu alustamise ja soolise küpsemisega seotud rollikäitumist. Teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles, tunneb ära lähisuhtevägivalla. Oluline on teadvustada pere loomise ja laste saamisega seotud vastutust.
Õppetegevuses rakendavad õpilased eelnevatel aastatel omandatud eri situatsioonidele vastavaid suhtlemisoskusi. Kujuneb oskus hinnata oma ning kaasinimeste individuaalset ja rühmakäitumist (põhjus-tagajärg seosed, otstarbekus, vastavus ühiskonnanormidele).

Üldpädevused

Kultuuri- ja väärtuspädevus – tunnetab end oma rahvuse liikmena ja Eesti kodanikuna, suhtub teistest rahvustest inimestesse eelarvamuste vabalt ja lugupidavalt, tunneb ja austab oma keelt ja kultuuri ning väärtustab eesti keele ja kultuuri säilimist ja arengut; tunneb ja järgib üldtunnustatud väärtusi ja reegleid/kokkuleppeid, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires;

Sotsiaalne ja kodanikupädevus – on aktiivne ja vastutustundlik kodanik, kes on huvitatud oma kooli, kodukoha ja riigi arengust; teab oma peamisi õigusi ja kohustusi, oskab nende eest seista, arvestab rühma huvisid ja isiklikku huvi; järgib vastutustundlikult ühiselu reegleid, konflikte lahendades arvestab seadusi ning moraalinorme. Koostööoskuseid kujundatakse paaris- ja rühmatöödes meeskonnas töötades;

Enesemääratluspädevus – mõistab ja väärtustab iseennast ja enda arengut, hindab adekvaatselt oma võimeid ja toimetulekut igapäevaelus, juhib oma käitumist erinevates olukordades; väärtustab tervislikku eluviisi, on füüsiliselt aktiivne;

Õpipädevus – õpib vastavalt oma võimetele, planeerib õppimist sh aja- ja koha valikut ning kasutab õppimisel lihtsamaid õpistrateegiaid, järgib kavandatut, seab eesmärke (eneseregulatsioon). Täidab korrektselt jõukohaseid ülesandeid individuaalselt ja rühmas, kasutab sobivaid teabevahendeid. On avatud uutele teadmistele ja oskustele;

Suhtluspädevus – suhtleb olukorda ja suhtlemispartnereid arvestades, esitab oma soove, selgitab oma seisukohti, küsib vajadusel abi, osaleb täiskavanu suunamisel arutelus; loeb, mõistab, kirjutab ja loob tekste iseseisvaks toimetulekuks vajalikul tasemel, kasutab teabevahendeid info saamiseks; esineb ja analüüsib täiskasvanu toel oma sooritust, oskab anda ja vastu võtta konstruktiivset tagasisidet;

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogiaalane pädevus – kasutab lihtsat matemaatikale ja loodusteadustele omast keelt ja sümboleid; lahendab elulisi probleemsituatsioone, kasutades omandatud matemaatilisi, loodusteaduslikke ja/või tehnoloogiaalaseid teadmisi-oskusi ning (abi)vahendeid; mõistab inimese ja keskkonna vahelisi seoseid, suhtub elukeskkonda vastutustundlikult ja hoolivalt, elab ning tegutseb loodust ja keskkonda säästvalt;

Ettevõtlikkuspädevus – uue oskuse omandamiseks panustab oma aega ja energiat, on tegutsemisaldis ning algatusvõimeline, oskab eesmärkide saavutamiseks teha koostööd paaris- ja grupitöös, viib alustatud tegevuse lõpule, reageerib muutustele paindlikult, väärtustab praktilist tööd ja on valmis kutse- ja elukestvaks õppeks. Hindab adekvaatselt oma võimeid, püstitab ja täidab endale seatud eesmärke ning võtab vastutuse oma tegude eest;

Digipädevus – orienteerub ja tegutseb infotehnoloogilises maailmas eesmärgipäraselt. On teadlik digikeskkonna ohtudest, oskab end kaitsta ja teab, kust saada abi. Otsib ja kasutab infot, tunneb lihtsamaid programme ja keskkondi. Järgib digikeskkonnas üldkehtivaid moraali- ja väärtuspõhimõtteid. Digitaalset sisu luues või koostades arvestab autoriõigustega.

Läbivad teemad

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine. Taotletakse õpilase kujunemist isiksuseks, kes on valmis õppima kogu elu, täitma erinevaid rolle muutuvas õpi-, elu- ja töökeskkonnas ning kujundama oma elu teadlike otsuste kaudu, sealhulgas tegema mõistlikke kutsevalikuid.

Inimeseõpetuses käsitletakse inimeste erinevaid töid ja töökohti, harjutatakse koostööd ja tööde jaotamist, toetatakse endasse uskumist, arendatakse eneseanalüüsi ja enesekontrolli oskusi, oma väärtuste selgitamist, enda ja teiste positiivsete joonte ja omaduste märkamist ja väärtustamist.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Taotletakse õpilase kujunemist sotsiaalselt aktiivseks, vastutustundlikuks ja keskkonnateadlikuks inimeseks, kes hoiab ja kaitseb keskkonda ning väärtustades jätkusuutlikkust, on valmis leidma lahendusi keskkonna- ja inimarengu küsimustele.

Inimeseõpetuses käsitletakse asjade väärtust ja hinda, asjade väärtust teiste väärtuste seas, vastutust enda ja teiste asjade hoidmise eest, oma kulutuste planeerimimist, tervislikku elukeskkonda, tervist heaolu tagajana. Õpetatakse tegema teadlikke valikuid ümbritseva keskkonna hoidmiseks (jäätmemajandus, taaskasutus jms).

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Taotletakse õpilase kujunemist aktiivseks ning vastutustundlikuks kogukonna- ja ühiskonnaliikmeks, kes mõistab ühiskonna toimimise põhimõtteid ja mehhanisme ning kodanikualgatuse tähtsust, tunneb end ühiskonnaliikmena ning toetub oma tegevuses riigi kultuurilistele traditsioonidele ja arengusuundadele.

Inimeseõpetuses käsitletakse Eesti rahvuslikku ja riiklikku sümboolikat, lapse õigusi ja kohustusi, vaba aja veetmist, meeskonnatööd ja tööjaotust, arendatakse sotsiaalseid oskusi: enda vajaduste mõistmine ja nende väljendamine, abi küsimine, oma järjekorra ootamine, otsuste vastuvõtmine ja probleemidele lahenduste leidmine, tagajärgedega arvestamine, vastutuse võtmine. Tutvustatakse Eesti haldusüksusi, Eesti maksusüsteemi, tegeletakse raha mõiste ja rahakasutusega.

Kultuuriline identiteet. Taotletakse õpilase kujunemist kultuuriteadlikuks inimeseks, kes mõistab kultuuri osa inimeste mõtte- ja käitumislaadi kujundajana ning kultuuride muutumist ajaloo vältel, kellel on ettekujutus kultuuride mitmekesisusest ja kultuuriga määratud elupraktikate eripärast ning kes väärtustab oma kultuuri ja kultuurilist mitmekesisust ning on kultuuriliselt salliv ja koostööaldis.

Inimeseõpetuses käsitletakse kodu ja kodukandi traditsioone, Eesti rahvuslikku ja riiklikku sümboolikat, eesti rahvakommete tundmist, erinevate rahvaste tavasid ja kombeid, erinevuste ja mitmekesisuste väärtustamist. Kujundatakse kodumaad väärtustav hoiak.

Teabekeskkond. Taotletakse õpilase kujunemist teabeteadlikuks inimeseks, kes tajub ja teadvustab ümbritsevat teabekeskkonda, suudab seda kriitiliselt analüüsida ning toimida selles oma eesmärkide ja ühiskonnas omaksvõetud kommunikatsioonieetika järgi.

Inimeseõpetuses tutvustatakse erinevaid teabeallikaid ja nende kasutamist, analüüsitakse reklaamide mõju meie igapäevaste otsuste langetamisele. Õpetatakse vajaliku info eristamist ebaolulisest, abi otsimist erinevatest teabeallikatest (nt vaimse tervise infoportaalid, infovoldikud jt).

Tehnoloogia ja innovatsioon. Taotletakse õpilase kujunemist uuendusaltiks ja nüüdisaegseid tehnoloogiaid eesmärgipäraselt kasutada oskavaks inimeseks, kes tuleb toime kiiresti muutuvas tehnoloogilises elu-, õpi- ja töökeskkonnas.

Inimeseõpetuses harjutatakse IKT vahendite kasutamist, sotsiaalmeedias suhtlemist ja ohtude teadvustamist.

Tervis ja ohutus. Taotletakse õpilase kujunemist vaimselt, emotsionaalselt, sotsiaalselt ja füüsiliselt terveks ühiskonnaliikmeks, kes on võimeline järgima tervislikku eluviisi, käituma turvaliselt ning kaasa aitama tervist edendava turvalise keskkonna kujundamisele.

Inimeseõpetuses käsitletakse tervist ja tervise eest hoolitsemise viise, tervisenäitajaid, tervist mõjutavaid tegureid, lihtsamaid esmaabi võtteid ning ohuolukordades abi kutsumist. Õpetatakse märkama emotsioone, vaimse ja füüsilise tervise seisundit, hindama ohtusid. Õpetatakse vältima ennastkahjustavat käitumist. Tutvustatakse liiklusreegleid ning harjutatakse turvalist liikluskäitumist. Õpetatakse hindama ohtusid: vee-, liiklus- ja tuleohutus, sõltuvust tekitavad ained (tubakas, alkohol, uimastid), nutisõltuvus.

Väärtused ja kõlblus. Taotletakse õpilase kujunemist kõlbeliselt arenenud inimeseks, kes tunneb ühiskonnas üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, järgib neid koolis ja väljaspool kooli, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Inimeseõpetuses õpetatakse nägema iga inimest väärtuslikuna, harjutatakse viisakat käitumist, kujundatakse abivalmidust ja kohusetunnet, ausust, õiglust, erinevuste sallimist, vägivallatust ja vastutustunnet. Toetatakse endasse uskumist, enesehinnangut, enesekontrolli, oma väärtuste selgitamist, sallivust, hoolivust, usaldust, empaatiat ning positiivset mõtlemist. Käsitletakse kodumaad, kodu ja perekonda väärtusena.

Inimeseõpetuse lõiming teiste õppeainetega

Inimeseõpetuse õpitegevuses on olulisel kohal lõimitud ja läbiv õpe. Suur osa õpitulemustest ongi sõnastatud sellele põhimõttele toetudes. Õppematerjali kasutades tuleb arvestada, et:

- mõne pädevuse kujundamisega tegeletakse ühes või mitmes temaatilises õppetunnis;
- mõne pädevuse saavutamisel on olulisel kohal lõiming teise õppeainega (nt matemaatika ja loodusõpetusega: laps nimetab nädalapäevi, ööpäeva osasid ja aastaaegu õiges järjestuses);

- valdavat osa õpitulemustest kujundatakse igas õppetunnis läbivalt, selleks kõiki võimalusi kasutades.

Inimeseõpetus on lõimitud **eesti keelega** (suhtlemine, suuline eneseväljendusoskus, teabe otsimine, konspekteerimine), **matemaatikaga** (aeg, aja planeerimine, tegevuse kavandamine, kulutuste planeerimine), **loodusõpetusega** (ümbrus, kodukoht, Eesti tundmine, inimese organismi ehitus, talitlus ja tervishoid), **ühiskonnaõpetusega** (inimeste õigused ja kohustused, turvaline käitumine), **kodundusega** (tervislik toitumine, majandamine ja kulutuste planeerimine, säästlikkus), **keskkonnaõpetusega** (rahvakalendri tähtpäevad, kooli traditsioonid ja üritused, suhtlemise õpetus), **liikumisõpetusega** (tervis ja selle eest hoolitsemine, kehaline aktiivsus ja selle vormid, tervistava kehalise aktiivsuse põhimõtted). Inimeseõpetuse tundides õpitut rakendatakse kõikide teiste ainete tundides ja vabal ajal.

Õppe- ja kasvatuseesmärgid I kooliastmes
Lihtsustatud õppe 3. õpigrupi lõpetaja:

1) alustab ja jätkab dialoogi (vastab küsimusele, esitab küsimusi, nõustub või loobub kutsest);
2) teab viisaka käitumise reegleid, püüab neid täita;
3) hindab õpisituatsioonis enda ja kaaslaste igapäevast käitumist (õige/vale, meeldib / ei meeldi);
4) tunneb ära ja nimetab näoilme ja hääletooni järgi kaaslaste 4–6 emotsiooni;
5) nimetab, mille poolest ta teistega sarnaneb ja mille poolest teistest erineb, teab oma keha osasid;
6) räägib õpetaja suunamisel ja abivahendite toel tervisliku eluviisi põhimõtetest: liikumine, toitumine, puhkus ja enese eest hoolitsemine;
7) hoolitseb oma hügieeni eest, hoiab puhtust ja korda;
8) teab, mis on perekond, kodu, kodukoht ja kodumaa, ning Eesti riigi sümboleid;
9) liikleb ohutult kooliteel ning palub abi õnnetusjuhtumi korral.

1. õpigrupp (LÕK)

Mina ja meie	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Minu välimus ja mulle meeldivad tegevused. Tervitamine (igapäevane tervitamine koolis, tervitusele vastamine). Enesetutvustamine ja kaaslastega tutvumine dialoogis (nimi, kool, klass). Õpitegevused koolis, õppevahendid. Tüli: vabandamine, leppimine (dialoogi	Õpilane: • tutvustab ennast, nimetades oma nime, kooli, klassi, kodu asukoha, õdede- vendade ja vanemate nimed; • nimetab küsimuste abil oma lemmiktegevusi;

repliigid). Peo-,töö-, spordiriietus (riietusesemed, riietuse sobitamine situatsiooniga).	• osaleb ühistes (õppe)mängudes ja järgib meeldetuletamisel mängureegleid; • vastab dialoogi repliigile, alustab dialoogi oma soovide ja vajaduste väljendamiseks; • tunneb ära kaaslaste tegevuses ning õppesituatsioonis õige ja vale käitumise.
Mina ja turvalisus	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Sõidutee ohutu ületamine (valgusfoor, ülekäigurada,maantee ületamine). Liikumine jalakäijate teel üksi ja rühmaga. Helkur. Ühissõidukid kodukohas(sõiduki ootamine, sisenemine, väljumine; tänava(sõidutee) ületamine; sõidupilet). Võõras ümbrus,eksimine, abi palumine (dialoogi repliigid),vanemale helistamine.	Õpilane: • teab, kuidas ohutult sõiduteed ületada, ja käitub vastavalt; • tunneb ära kaaslaste tegevuses ning õppesituatsioonis õige ja vale käitumise; • teeb vahet endale ja teistele kuuluvate asjade vahel.
Kodu ja pere	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Kehaosad (pea, kael, keha, käed, jalad), juuksed ja nägu. Kehaosade (nägu, kael, käed, jalad) pesemine, küünte eest hoolitsemine. Hammaste pesemine. Tualeti kasutamine. Toitumine (toidud: supp, praad jne, toidunõud). Käitumine söögilauas: toidu palumine, tänamine.	Õpilane: • tutvustab ennast, nimetades oma nime, kooli, klassi, kodu asukoha, õdede- vendade ja vanemate nimed; • teab, et elab Eestis; • teab Eesti lipu värve nende õiges järjestuses.
Mina ja tervis	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Eesti – minu kodumaa. Kodukoht: maakond, vald, küla, asula. Eesti Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid. Rahvakalendri tähtpäevad. Vabariigi riiklikud, rahvuslikud ja kodukoha sümbolid.	Õpilane: • teab oma kehaosi (pea, kael, kõht, selg, käed, jalad, juuksed ja nägu); • järgib õpetaja meeldetuletusel hügieeninõudeid igapäevaste tegevuste käigus (käte pesemine, taskuräti kasutamine jms); • märkab õpetaja suunamisel ümbritsevate esemete välimust, esemete ja ruumide puhtust ning korrashoidu; korrastab õpetaja juhendamisel oma töölauda ja lähiümbrust;
Mina ja aeg	

Õppesisu	Õpitulemused
Nädal (töö- ja puhkepäevad;eile,täna,homme). Ööpäeva osad (hommik, päev, õhtu, öö). Aasta (aastaajad: laste tegevused, riietus, ohud jalakäijatele liikluses).	Õpilane: • nimetab nädalapäevi, ööpäeva osasid ja aastaaegu õiges järjestuses.
Mina ja asjad	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Minu oma, kaaslase oma (enda ja kaaslaste, sh õpetaja asjade kuuluvuse eristamine), asjade palumine kasutamiseks. Ausus asjade jagamisel. Koristustööd ja –vahendid klassiruumis ning kodus.	Õpilane: • teeb vahet endale ja teistele kuuluvate asjade vahel; • märkab õpetaja suunamisel ümbritsevate esemete välimust, esemete ja ruumide puhtust ning korrashoidu; korrastab õpetaja juhendamisel oma töölauda ja lähiümbrust.

2. õpigrupp (LÕK)

Mina ja meie	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Tervitamine: erinevad tervitusväljendid; eakaaslaste ja täiskasvanute tervitamine. Enesetutvustamine ja tutvumine kaaslastega dialoogis (vanus, sünnipäev). Kaaslase kutsumine ühistegevusse. Klassi reeglid (sõnastamine ühisvestluses), reeglite vajalikkus. Suhtluspartnerite näoilmed ja hääletoon (rõõmus, kurb, sõbralik, vihane, üllatunud). Kiusamine (äratundmine), täiskasvanult abi palumine. Oma eksimuse tunnistamine ja vabandamine; positiivne reageerimine vastuseks vabandamisele. Koolitöötajate ametid.	Õpilane: • tavasituatsioonides suhtlemisel tervitab, palub, tänab, vabandab; • alustab ja jätkab dialoogi tuttavates situatsioonides; • teab oma ees- ja perekonnanime, vanust ning sünnipäeva; • kutsub õpetaja suunamisel kaaslasi tuttavat (õppe)mängu mängima, jagab mänguasju; • kirjeldab tegevusi, mis talle rõõmu pakuvad; • hindab õpetaja abiga kaaslaste igapäevast käitumist skaalal õige/vale, meeldib/ei meeldi; • tunneb ära ja nimetab näoilmele ja hääletoonile vastava emotsiooni (4 erinevat); • tunneb ära situatsiooni, kus kellelegi tehakse liiga; • teab oma vanemate ja koolitöötajate ameteid.
Mina ja liiklus	
Õppesisu	**Õpitulemused**

Individuaalsed ja üldkasutatavad transpordivahendid kodu ja kooli vahel liiklemiseks. Käitumine liiklusvahendites. Liiklusõnnetused jalakäijatega (sõidutee valesti ületamine, seisva liiklusvahendi varjust väljumine, liiklemine talvisel teel) ja juhtumist teatamine lähimale täiskasvanule.	Õpilane: • teab sagedasemaid ohtusid kooliteel liiklemisel.
Mina ja pere	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Minu kodu (ruumid, sisustus), aadress. Lemmikloom kodus. Koduarmastus.	Õpilane: • teab oma kodust aadressi, nimetab oma kodukoha; • nimetab oma lähisugulasi; • teab võimalusi, kuidas abistada pereliikmeid kodustes töödes.
Mina ja aeg	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Aastaring - kuude nimetused, aastaajad, kuupäevad; oma sünnipäeva teadmine; kella tundmine tunni täpsusega; päevakava	Õpilane: • teab oma vanust ja sünnipäeva; • tunneb kella täistundides.
Mina ja kodumaa	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Eesti Vabariigi lipp ja sellega seotud kombed, Eesti Vabariigi aastapäeva tähistamine	Õpilane: • väärtustab Eestit - oma kodumaad.
Mina ja tervis	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Etikett ja söögilauakombed. Viisakusreeglid. Hügieen ja hügieeninõuded. Tervislik toitumine.	Õpilane: • järgib ise ja õpetaja meeldetuletusel hügieeninõudeid igapäevastes tegevustes (käte pesemine, taskuräti kasutamine jms); • nimetab näitvahenditele toetudes tervisele kasulikke toite; • käitub söögilauas viisakalt (palub, tänab, räägib vaikse häälega, hoiab puhtust).
Mina ja asjad	

Õppesisu	Õpitulemused
Vanad ja uued asjad: asjad kodus, võimalus osta/mitte osta poest. Asjade hind (odav, kallis). Asjade väärtus (armas, kallis). Asju saab korda teha. Vana aja asjad ja vanad asjad. Muuseumid. Asjad ja prügi: lapse tuba ja koristamine: vajalikud asjad, prügi. Joogipakendid, pakendimärgid, taaraautomaat. Prügikastid ja sildid, eri liiki prügi. Ohtlik prügi. Taaskasutamise võimalus, meisterdamine prügist.	Õpilane: ● eristab oma, võõrast ja ühist asja ning mõistab, et võõrast asja ei tohi loata võtta.
Mina ja turvalisus	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Võõrad inimesed, asjad ja loomad: võõras inimene meie kodus (vargus). Sobiv käitumine erinevates olukordades: võõra lapse kutsumine koju, laps üksi kodus ja võõras ukse taga, võõras kutsub endaga kaasa, võõrad (tundmatud, ohtlikud) asjad. Käitumine loomadega. Võõras ümbrus ja eksimine: käitumine erinevates olukordades- üksi jäämine suures rahvahulgas, bussist väljumine vales peatuses, eksimine metsas. Ümbruse märkamine, olulised detailid enda asukoha ja ümbruse kirjeldamisel. Helistamine enda vanematele, enda nähtavaks tegemine metsas.	Õpilane: ● tunneb ära ja nimetab näoilmele ja hääletoonile vastava emotsiooni (4 erinevat); ● tunneb ära situatsiooni, kus kellelegi tehakse liiga; ● teab ohtusid võõraste inimestega suhtlemisel; ● oskab pöörduda täiskasvanu poole abi saamiseks

3. õpigrupp (LÕK)

Käitumine ja suhtlemine	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Mina: Minu välimus ja mulle meeldivad tegevused. Minu erinevused ja sarnasused teistega. Iga inimene on tähtis, inimeste õigused. Uhkustamine. Valetamine (vale tagajärjed, vale ülestunnistamine, tõe rääkimine). Näoilmed.	Õpilane: ● alustab ja jätkab dialoogi (küsimus – vastus, teade – küsimus, kutse koostegevusele, nõustumine, loobumine); ● nimetab, mille poolest ta teistega sarnaneb ja mille poolest teistest erineb;

Käitumine koduümbruses ja naabritega arvestamine. Käitumine raamatukogus, raamatu laenutamine ja hoidmine. Käitumine söögilauas, külas käies, sünnipäeval olles (sünnipäevale kutsumine, peo planeerimine, sobiv kingitus).	• hindab õpisituatsioonis enda ja kaaslaste igapäevast käitumist skaalal õige/vale, meeldib / ei meeldi; • teab erinevates kohtades ja olukordades viisaka käitumise reegleid; • tunneb näoilme ja hääletooni järgi ära ja nimetab kaaslaste 4–6 emotsiooni.
Mina ja tervis	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Minu enesetunne. Terve ja haige inimene, ravimid. Haiguse tunnused (nohu, köha, palavik, valu, lööbed), teavitamine halvast enesetundest. Kuidas haigusi ära hoida? Tervislik eluviis (õige toitumine, liikumine, uni).	Õpilane: • teab oma keha puhtuse ning välimuse eest hoolitsemise vahendeid ja vajalikkust; • teab terve ja haige inimese tunnuseid; märkab oma enesetunnet ning teavitab sellest kaaslasi; • teab, et ravimeid võetakse haige olles, et ravimid võivad olla inimese tervisele ohtlikud; • kirjeldab tervise hoidmise viise: mitmekesine toit, uni ja puhkus, liikumine ja sport; • nimetab positiivseid vaba aja veetmise võimalusi.
Mina ja perekond	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Suurpere ja väikepere. Minu pere (pere liikmed, nende nimed, tegevused, koostegemised). Hoolin enda perest (kohustused, arvestamine üksteisega).	Õpilane: • kõneleb õpetaja suunamisel oma perekonnast: pere suurus, pereliikmete nimed, õdede-vendade vanus, vanemate tegevus; • küsimustele toetudes räägib enda ja pereliikmete tegevusest pühade tähistamisel.
Eesti minu kodumaa	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Eestimaa on minu kodumaa. Sümbolid: vapp, hümn; pealinn, president, naaberriigid. Eesti rahvussümbolid: rukkilill, suitsupääsuke. Pühad ja kombed (vastlapäev, kadripäev, mardipäev, advent, jõulud).	Õpilane: • teab, mis on tema kodukoht ja kodumaa; väärtustab Eestit – oma kodumaad; tunneb Eesti sümboleid (lipp, vapp, hümn; suitsupääsuke, rukkilill.
Mina ja aeg	

Õppesisu	Õpitulemused
Aastaajad, tegevused, ohuolukorrad. Kalender (aasta, kuud, nädalapäevad, tähtpäevad). Minu päev ja kell (pool-ja täistund, tegevuste ajaline järjekord). Vaba aja sihipärane kasutamine, huviringid.	Õpilane: ● tunneb kella täis- ja pooltundides; ● nimetab positiivseid vaba aja veetmise võimalusi.
Mina ja turvalisus	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Minu koolitee, liiklus. Segavad tegevused liikluses. Ohud kooliteel. Tundmatud ained minu ümber, nendega tegutsemine. Ohtlike ainete märgistus. Kiirabi, politsei, päästeamet. Helistan numbril 112 (abi vajadus, helistamine ja info edastamine).	Õpilane: ● teab ohtlikke kohti ja olukordi kooliteel ja koduümbruses ning valib ohutu tee sihtpunkti; ● palub ohuolukorras ja õnnetusjuhtumi korral abi.

Õppe- ja kasvatuseesmärgid II kooliastmes

Lihtsustatud õppe 6. õpigrupi lõpetaja:

1) märkab ja aktsepteerib inimeste erinevusi (rahvus, välimus, vanus, tervis jm);
2) leiab õpetaja juhendamisel infot erinevatest teabeallikatest (sh tekstidest ja internetist);
3) tunneb kella ja kalendrit ning seostab seda oma elu tegevuste ja sündmustega;
4) mõistab oma õigusi ja kohustusi (suhtlemine, käitumine, õppetöö) ning teadvustab põhjuseid ja tagajärgi;
5) analüüsib ja hindab enda ja kaaslaste käitumist ning kasutab tuttavates olukordades situatsioonist lähtuvalt erinevaid väljendusviise;
6) teab murdeeaga seotud muutusi ning oma välimuse, hügieeni ja tervise eest hoolitsemise võimalusi;
7) teab riskikäitumisega kaasnevaid ohtusid liikluses, vees, tule kasutamisel, toitumisel, uimastite tarbimisel ja internetis suhtlemisel, oskab abi küsida;
8) teab olmejäätmete käitlemise viise koduses majapidamises, oskab prügi sorteerida;
9) selgitab, milleks kasutatakse raha; mõistab, et tema soovide täitumine sõltub vajadustest ja pere sissetulekust.

4. õpigrupp (LÕK)

Käitumine ja suhtlemine	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Mina. Igaühe individuaalsus ja väärtuslikkus, sooline kuuluvus. Mina ja endasse suhtumine. Lapse õigused ja kohustused.	Õpilane: ● osaleb üksteise tegevust reguleerivas dialoogis (teade – teade);

Sõprade valimine ja hoidmine, ühistegevus. Klassiõhtu, sisukate peotegevuste valik ja planeerimine. Eakaaslaste ja täiskasvanute kõnetamine. Abivalmidus klassis: abi vajamine ja küsimine, abi vastuvõtmine, abivajajate märkamine ja abi pakkumine. Vägivaldne käitumine: tõukamine, ehmatamine, narrimine jne, võimalikud konfliktid igapäeva koolielus. Teatamine, kaebamine.	• nimetab ning võrdleb oma ja sõprade vaba aja tegevusi, huvisid; • analüüsib õpetaja juhendamisel situatsioonide, oma ja kaaslaste käitumise ning emotsionaalsete seisundite põhjuseid ja tagajärgi; • jälgib kaasõpilaste tegevust ja vajaduse korral abistab neid; • tunneb koolielus ära konfliktsituatsiooni ning teab, mis juhtudel on vaja sellest täiskasvanule/õpetajale teatada.
Inimene ja tervis	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Õppimise tervishoid: rüht, õige istumine, silmade tervishoid, puhkus, sport. Kahjulikud harjumused: liigne televiisori vaatamine ja arvuti kasutamine jms. Suitsetamine ja alkoholi tarvitamine, nende mõju füüsilisele tervisele ja õppimisvõimele. Isiklikud toitumisharjumused, mõju enesetundele. Esmased kodused ravivõtted külmetushaiguste korral. Esmaabi lihtsamate vigastuste puhul: lõikehaav, ninaverejooks jne.	Õpilane: • teab enda tervist tugevdavaid ja nõrgestavaid tegureid (toitumine, liikumine, uni) ja harjumusi ning nende mõju füüsilisele tervisele ja õppimisvõimele.
Perekond ja kodukoht	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Minu sugupuu: perekond ja lähisugulased. Pereliikmete lahkumine ja lein, käitumine matustel ja surnuaias. Maa- ja linnakodu: hooned, puhtus, korrashoid. Kodutus, lastekodu kui üks peretüüp. Kodukoha sümbolid: lipp, vapp. Kodukoha rikkused. Transpordivahendid kodukohas tänapäeval ja minevikus. Sõidupilet ühissõidukis: ostmine jm toimingud. Muuseumid kodukohas, käitumine muuseumis.	Õpilane: • nimetab oma lähisugulasi ja selgitab abistavate küsimuste toel kodu ja perekonna tähtsust oma elus; • kirjeldab oma pere traditsioone; • kirjeldab ja väärtustab oma kodukohta.

Pühad ja kombed: aastavahetus, Eesti Vabariigi aastapäev, vastlapäev, jaanipäev jne.	
Inimene ja aeg	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Kellaaja määramine veerandtunnise täpsusega. Kellaajast kinnipidamine: täpsus, hilinemine, selle tagajärjed. Õpilase päevakava koostamine, õppimine, puhkus, vaba aja tegevused.	Õpilane: ● tunneb kella veerandtunnise täpsusega, seostab kellaaegu oma päevakavaga.
Inimene ja teave	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Koolistend, kooli koduleht, ajakiri lastele, kuulutus ajalehes/stendil: teabeallikate kasutamine. Kirja saatmine.	Õpilane: ● leiab koostegevuses teavet koolistendilt ja kooli kodulehelt.
Inimene ja töö, inimene ja asjad	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Töö, selle eesmärk ja tulemus: produkt, tasu. Pereliikmete tööd: tööde jaotus, koostöö koduses majapidamises. Õpilase töö koolis, kohuse- ja vastutustunne töö tegemisel, tööarmastus. Lapse taskuraha, selle otstarbekas kulutamine: lihtsamate ostude sooritamine. Raha kogumine. Ostud toidupoes: ostja ja müüja suhtlemine, raha kasutamine lihtsamates tehingutes. Tehingud postkontoris.	Õpilane: ● teab erinevaid ameteid; mõistab töö vajalikkust ja väärtuslikkust; ● planeerib täiskasvanu abiga oma taskuraha kulutamist.
Inimene, säästlikkus ja turvalisus	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Olmejäätmete tekkimine klassis ja koduses majapidamises: tegevused, nende tagajärjel tekkiv prügi. Jäätmete individuaalne käitlemine.	Õpilane:

Liiklusmärgid kodu ümbruses ja kooliteel: ülesanne, vajalikkus. Jalgrattaga (rulaga, rulluiskudega) sõitmine ja ohud. Tuleohutuseeskirjade järgimine lapse igapäevastes tegevustes. Käitumine tulekahju korral. Käitumine tulekahjuhäire korral. Käitumine veekogude juures, basseinis, veekeskuses. Käitumine metsas, loodusmatkal: loodussäästlik käitumine, käitumine eksimise korral.	• tunneb koolielus ära konfliktsituatsiooni ning teab, mis juhtudel on vaja sellest täiskasvanule/õpetajale teatada; • sorteerib täiskasvanu suunamisel klassis ja kodus tekkivaid olmejäätmeid; • teab ja kirjeldab turvalise käitumise viise igapäevaelus (liiklemine kooliteel, jalgrattaga sõitmine, tulekahju vältimine, käitumine veekogu juures ja metsas).

5. õpigrupp (LÕK)

Käitumine ja suhtlemine	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Igapäevaelu olukordade, sealhulgas ohuolukordade, verbaalsete ja mitteverbaalsete eneseväljendusviiside, tunnete märkamine, eristamine ja mõistmine. Ühis- ja koostegevuse oskused (sh hooliv ja teisi arvestav suhtlemine). Viisakas käitumine.	Õpilane: • märkab ja mõistab erisusi oma ja kaaslaste tegevustes, arvamustes; • osaleb eri tüüpi dialoogides (teade – küsimus – vastus jne); • kirjeldab oma käitumist toimunud konfliktsituatsioonis; • kirjeldab ja analüüsib õpetaja suunamisel oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumist (soovid, põhjus-tagajärg).
Inimene ja tervis	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Meeleelundite (nägemis-, kuulmis-, haistmis-, maitsmis-, kompimiselund) ülesanded, tervishoid. Erivajadustega inimesed (meeleelundite kahjustuste tagajärjel), alternatiivsed suhtlemisvahendid. Haigestumine ja selle ennetus. Tervisesport ja liikumine. Uni. Esmaabi. Uimastid.	Õpilane: • kirjeldab oma välimuse, hügieeni ja tervise eest hoolitsemise võimalusi, teab hoolitsematuse tagajärgi; • kirjeldab uimastite (alkoholi, tubaka) tarbimise mõju õppimisvõimele ja käitumisele; • selgitab meeleelundite ülesandeid ja tervishoidu.

Perekond ja kodukoht	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Elu maal ja linnas, kodukoha eluolu. Perekond ja traditsioonid. Pühad ja kombed.	Õpilane: ● jutustab tugikava abil pühade ja rahvakommete tähistamisest oma perekonnas; teab erinevaid rahvuskombeid; ● mõistab, et tema soovide täitumine sõltub vajadustest ja pere sissetulekust.
Inimene ja aeg	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Aeg, ajakava.	Õpilane: ● mõistab oma kohustusi ja vastutust seoses õppetööga.
Inimene ja teave	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Meediakanalite nimetamine, õpilasele suunatud reklaamide analüüsimine ja teabeallikate juhendatud kasutamine.	Õpilane: ● otsib õpetaja juhendamisel teavet teatmeteostest või internetist; ● teab, kuidas suhelda sotsiaalmeedias; ● teadvustab reklaamide eesmärke.
Inimene ja töö, inimene ja asjad	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Palgatöö. Kulutused peres. Raha hoidmine ja kogumine.	Õpilane: ● mõistab, et tema soovide täitumine sõltub vajadustest ja pere sissetulekust.
Inimene, säästlikkus ja turvalisus	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Säästlik tarbimine. Jäätmete liigiti kogumine. Ohutu käitumine, liiklusõnnetused.	Õpilane: ● kirjeldab oma käitumist toimunud konfliktsituatsioonis; ● kirjeldab vee ja elektri säästliku tarbimise võimalusi kodus ning koolis; ● nimetab olmejäätmete käitlemise viise koduses majapidamises;

	● kirjeldab ja teadvustab pürotehnika jt ohtlike ainete väärkasutusega kaasnevaid tagajärgi.

6. õpigrupp (LÕK)

Suhtlemine eakaaslaste ja täiskasvanutega	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Miks ja kuidas suhtleme: rääkimine ja kuulamine. Pinged-konfliktid, arusaamatused, nende vältimine ja lahendamine. Valetamine, hädavale, süüteo ülestunnistamine, vabandamine. Iseseisvumine. Suhtlemine vastassugupoolega (tähelepanu köitmine, tunnete verbaalne ja mitteverbaalne väljendamine). Reageerimine (eba)meeldivatele ettepanekutele. Suhtlemine sotsiaalvõrgustikes, enda kohta edastatava infoga seotud turvalisus ja ohud.	Õpilane: ● märkab ja jätab suhtlemisel meelde kaaslaste seisukohti, eristab kohast ja kohatut käitumist/suhtlemist; ● analüüsib ja hindab õpetaja suunamisel enda ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ja käitumist (käitumise eesmärk, põhjus–tagajärg suhe); ● kasutab tuttavates olukordades suhtlemissituatsioonist, -partnerist ja -eesmärgist lähtuvalt erinevaid väljendusviise; ● mõistab vabandamist kui oma süüst/eksimusest arusaamist ja kahetsemist.
Mina ise	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Minapilt, minu võimed ja oskused, huvitegevus. Õppimine ning mis segab õppimist.Inimeste sarnasused ja erinevused. Enesehinnang.	Õpilane: ● kirjeldab ja hindab plaanile toetudes oma huvisid ja toimetulekut koolis (õnnestumised, raskused jms).
Inimese tervis	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Inimese keha. Tugi- ja liikumiselundkond. Nahk. Närvisüsteem. Vereringeelundkond. Hindamiselundkond. Seedeelundkond. Erituselundkond. Toidu- ja toitained. Toiduainete pakendiinfo (eri toitainete sisaldumine; parim enne jms). Kiirtoit – populaarsuse põhjused, mõju	Õpilane: ● teab inimese organismi üldist ülesehitust, tunneb joonisel inimfiguuris ära elutähtsad organid; ● nimetab ebatervisliku toitumise võimalikke tagajärgi, oskab valida erinevate toitude hulgast tervisele kasulikke; ● kirjeldab uimastite mõju organismile ja käitumisele.

inimese organismile. Üle- ja alatoitumine (dieedid ja näljutamine), selle mõju tervisele. Esmaabi (toidu- jms) mürgituse, looma- ja putukahammustuse korral. Uimastite (sh alkoholi ja tubaka) mõju organismile, käitumisele. Energiajoogid.	
Inimese areng	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Murdeiga, muutused tüdrukute ja poiste organismis. Erinev arengutempo ja muutuste aktsepteerimine. Poiste ja tüdrukute hügieen, ravikosmeetika vajadus ja kasutamine. Muutused tüdrukute ja poiste käitumises, sh suhtlemises; sobivad ja ebasobivad käitumismallid. Kehalised muutused murdeeas. Hügieen.	Õpilane: ● teab murdeeaga seotud muutusi inimese kehas ja käitumises, mõistab arengu individuaalsust.
Inimese välimus	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Riietumine (olukorrale ja kehaehitusele sobiva riietuse, jalanõude valik, noortemood – riietusesemete otstarbekus). Riiete ja jalanõude puhtus-korrashoid: pesemis- ja hooldusvahendite kasutamine, keemiline puhastus. Juuste igapäevane hooldamine: hooldusvahendid, suhtlemine juuksuriga. Küünte hooldamine, maniküür, pediküür.	Õpilane: ● hoolitseb oma välimuse eest ja valib olukorrale vastavad rõivad.
Inimene ja kodu	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Kodu ja koduümbrus (kirjeldus, soovid muudatuste osas; igapäevane korrashoid). Suurpuhastus kodus (tööde järjekord, jagamine pereliikmetega, vahendid). Külaskäik ja külaliste vastuvõtmine (suulise ja kirjaliku kutse saamine, ettevalmistused sõltuvalt	Õpilane: ● koostab õpetaja juhendamisel kodu korrashoiuga seotud tegevuste plaani (tööde järjekord, vahendid, tööjaotus).

küllakutsest, külas viibimine). Kodukoha (ja Eesti riigi) tuntud inimesed, nende tegevusalad, elukutsed (seos päevakohaste sündmustega). Kodukoha ettevõtted ja nende toodang, töötajate ametid.	
Inimene ja teave	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Olulisemad päevauudised, nende edastamine kaaslastele. Teatmeteosed, Internet (kodukoha tuntumate paikade ja inimeste kohta lühiinfo hankimine ja edastamine koostegevuses). Transport kodukohas, kodukoha ümbruses (orienteerumine sõiduplaanides, teabe hankimine; sõidusoodustused). Telefoni ja meedia (sh arvutimängud, sotsiaalmeedia, televisioon jmt) otstarbeka kasutamise vajalikkus, teab võimalikke riske.	Õpilane: ● hangib õpetaja juhendamisel teavet kaaslastelt (küsimuste esitamine) ja eriliigilistest tekstidest (internet, meedia, teatmeteosed, sõiduplaanid); ● oskab kasutada kodukoha ühistranspordi sõiduplaane; ● mõistab telefoni ja meedia (sh arvutimängud, sotsiaalmeedia, televisioon jmt) otstarbeka kasutamise vajalikkust ning teab võimalikke riske.
Inimene, säästlikkus ja turvalisus	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Kodukeemia kasutamine (WC, vanni, pliidi ja akna puhastamine), piktogrammid pakendil, kodukeemia väärkasutuse võimalikud tagajärjed. Tulekahju tekkimise ohud koduses majapidamises: ohuolukorra hindamine, tulekahju kustutamine (esmaste tulekustutusvahendite kasutamine, hädaabi). Ohutusnõuded ujumisel ja veesõidukite kasutamisel, päästevahendite kasutamine.	Õpilane: ● teab kodukeemia ja ravimite väärkasutuse tagajärgi ja selle ennetamise võimalusi; ● kirjeldab peamisi tule- ja veeohutuse nõudeid ning käitumisstrateegiaid vastavate õnnetusjuhtumite korral.

Õppe- ja kasvatuseesmärgid III kooliastmes

Lihtsustatud õppe 9. õpigrupi lõpetaja:

1) mõistab ühiselu reegleid; suhtleb tavasituatsioonides vastavalt olukorrale ning reageerib adekvaatselt kohatule käitumisele enda ja teiste suhtes;
2) väärtustab turvalisi lähisuhteid; teab peremudeleid ja kirjeldab pereliikmete rolli perekonnas; mõistab lapse saamisega seotud vastutust;
3) mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust; teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid ja oma vastutust selles;

4) teab oma tugevaid ja nõrku külgi; otsib erinevatest teabeallikatest võimetekohaseid jätkuõppevõimalusi ja teeb enda jaoks optimaalseid valikuid;
5) teab, kuidas kodust ja tööelu korraldada (eluaseme soetamine, raha teenimine ja kulutamise planeerimine; lepingutega seotud kohustused ja õigused);
6) mõistab riskikäitumisega kaasnevaid ohtusid (liiklus, vesi, nutivahendite kasutamine, toitumine, uimastid), oskab ohuolukorras reageerida;
7) oskab küsida teavet ning kasutada erinevaid teabeallikaid (sh nõustamis- ja kriisiabi leidmiseks);
8) teab riigi toimimise üldisi põhimõtteid (sh tervishoiusüsteemi, maksude suhtes); tunneb end Eesti kodanikuna.

7. õpigrupp (LÕK)

Mina ise	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Mina-pilt: positiivsed ja negatiivsed iseloomuomadused, sarnasused ja erinevused kaaslastega; negatiivsete omaduste parendamisvõimalused. Enesehinnang (erineva enesehinnanguga inimeste käitumine, minu ja kaaslaste reageeringud kiitusele, laitusele, õnnestumisele, ebaõnnestumistele jms; hinnangud reageeringutele, käitumisele; võimalikud lahendused).	Õpilane: ● teadvustab oma positiivseid ja negatiivseid iseloomujooni (3–4), oskab õpetaja suunamisel nimetada negatiivsete omaduste parandamise võimalusi; ● teadvustab oma positiivseid ja negatiivseid iseloomujooni (3–4), oskab õpetaja suunamisel nimetada negatiivsete omaduste parandamise võimalusi; ● kirjeldab ja hindab plaani abil oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumist (motiivid, tingimused, tulemused; reageerimine (eba)õnnestumisele jms);
Suhtlemine eakaaslaste ja täiskasvanutega	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Suhtlussituatsioonide kirjeldamine oma ja teise positsioonilt; suhtluspartneri soovide, kavatsuste variatiivsed väljendusviisid; hinnang suhtluspartnerite käitumisele (motiivid, tingimused, tulemused); eriarvamused (oma seisukohtade selgitamine ja kaitsmine, nõustumine kaaslasearvamusega); konfliktide lahendamise võimalused.	Õpilane: ● selgitab ja kaitseb õpetaja suunamisel oma seisukohti, mõistab suhtluspartnerite seisukohtade võimalikku sarnasust ja erinevust, oskab reageerida kohatule käitumisele; ● kirjeldab ja hindab plaani abil oma ja kaaslaste emotsionaalseid seisundeid ning käitumist (motiivid, tingimused, tulemused; reageerimine (eba)õnnestumisele jms);

Suhtlussituatsioonid ja -strateegiad: agressiivne ennastkehtestav ja alistuv käitumine; süüdistamine, kriitika; iroonia, must huumor. Arusaamatused ja konfliktid kodus, sõprade vahel. Iseloomujooned ja käitumine, mida sõprades, sh vastassugupooles hinnatakse. Noormehe ja neiu omavaheline suhtlemine (kaaslane kinos, teatris, peol: kutsumine, nõustumine ja keeldumine, alternatiivsete ettepanekute esitamine, kaaslasega arvestamine jne).	• järgib viisakusreegleid, teeb kaaslastele ettepanekuid, vastab nii positiivsetele kui ka negatiivsetele ettepanekutele situatsioonile vastavaid moraalinorme ja käitumisreegleid arvestades; • väärtustab (lähi)suhetes sallivust, hoolivust, abistamist ja lugupidamist; • koostab oma tegevuste kohta nädalaplaani (tegevuste ajaline järjekord, oma soovide ja võimalustega arvestamine).
Seksuaalsus ja lähedus	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Armumine. Sõprus, armumine, armastus, käimine. Oma tunnete väljendamine, tunnetest rääkimine, lähedus, aja koosveetmine, ühised tegevused. Seksuaalsuse trepp ja arengu individuaalsus. Seksuaalsuhted: partnerite valmisolek, seksuaalsuhtest keeldumine, selle edasilükkamine; vastutus seoses seksuaalelu alustamisega, noorte nõustamisteenused. Mittesobilik seksuaalne käitumine, ahistamine, käitumine seksuaalse ahistamise korral. Kutse esitamine ning ebameeldivale kutsele vastamine.	Õpilane: • mõistab seksuaalsuse olemust ja seksuaalse arengu individuaalsust; teab, kust leida infot noorte nõustamisteenuste kohta; • väärtustab (lähi)suhetes sallivust, hoolivust, abistamist ja lugupidamist; • oskab endale ja teistele ohtlikes situatsioonides ütelda „ei“ ning vajaduse korral abi kutsuda; demonstreerib õpisituatsioonis hädaabi numbrile helistades olulise teabe andmist.
Minu tervis	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Minu toiduvalik ja seda mõjutavad tegurid, mitmekesise toidu tähtsus. Kehaline aktiivsus tervise tugevdajana (kehalise aktiivsuse vormid, võimalused koolis, kodukohas). Arsti (kiirabi, perearsti, hambaarsti) poole pöördumine (registratuur, vestlus vastuvõtul, konsultatsioon telefoni teel).	Õpilane: • kirjeldab, kuidas hoolitseda oma tervise eest (toitumine, kehaline aktiivsus, puhkamine, tervist kahjustavate tegevuste vältimine, arstiabi); • oskab endale ja teistele ohtlikes situatsioonides ütelda „ei“ ning vajaduse korral abi kutsuda; demonstreerib

Tuntumad ravimtaimed (korjamine, säilitamine, apteegist ostmine; kasutamine). Enamlevinud nakkushaigused, nende levimise viisid, HIV ja AIDS. Esmaaabi mao- ja puugi hammustuse korral. Uimastite tarbimise enamlevinud põhjused noorte hulgas. Käitumine uimastitega seotud olukordades, abi kutsumine.	õpisituatsioonis hädaabi numbrile helistades olulise teabe andmist; ● hangib õpetaja juhendamisel teavet teistelt inimestelt ning erinevatest infoallikatest; edastab kaaslastele teavet (abiks kavapunktid).
Töö ja raha	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Töö lapse ja täiskasvanu elus (tööde liigid, töö tulemus, eesmärk, tingimused; kohusetunne ja vastutus tulemuste eest). Minu pere sissetulekud (palk, tootmine, toetused). Minu pere väljaminekud (eluase, toit, riided, transport, meelelahutus).	Õpilane: ● mõistab ja oskab kirjeldada töö tähtsust (tulemus, eesmärk, tingimused); ● oskab nimetada oma pere olulisemaid sissetuleku- ja kuluallikaid.
Arukas tarbimine	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Jäätmekäitlus maal ja linnas (era- ja kortermajad; prügilad). Prügi käitlemist reguleerivad piktogrammid pakenditel. Reklaampakkumised (telefoni teel pakutavad kaubadteenused; reklaamlehed postkastis jms), nõustumine, keeldumine.	Õpilane: ● teab jäätmete individuaalseid ja ühiskondlikke käitlemisvõimalusi ja -viise; oskab jäätmeid sorteerida.
Teave ja infovahetus	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Isikut tõendav dokument (ID-kaart, pass), selle muretsemine ja kasutamine. Isikuandmete turvaline hoidmine. Enda ja teiste kohta info edastamine Internetis, sellega kaasneda võivad ohud ja ohtude vältimine. Kirjavahetus (kirja saatmine Eesti piires ja välismaale; tähitud kiri; e-kiri, e-kaart; kirjavahetus tänapäeval ja minevikus). Telefon (telefoniraamatu kasutamine; infotelefon; sidepidamine tänapäeval ja minevikus). Hädaabi kutsumine erinevate õnnetusjuhtumite korral. Juhtumid, kus tuleb pöörduda politseisse.	Õpilane: ● nimetab sidepidamise viise tänapäeval ja minevikus, kasutab otstarbekalt tänapäevaseid sideteenuseid (e-kirjavahetus, telefon, internet, sotsiaalmeedia); oskab kirjutada e-kirja; ● teadvustab internetisuhtluses valitsevaid ohte ning mõistab, millist informatsiooni enda ja teiste kohta on sobilik ja turvaline avaldada; ● oskab endale ja teistele ohtlikes situatsioonides ütelda „ei“ ning vajaduse korral abi kutsuda; demonstreerib õpisituatsioonis hädaabi numbrile helistades olulise teabe andmist.
Kodu ja kodukoht	

Õppesisu	Õpitulemused
Eestimaal elavad teised rahvused; kultuurilise mitmekesisuse rikastav roll, sallivus teiste rahvuste ja kultuuride suhtes. Oma tuba: toa plaan, toa sisustamine ja korrashoid. Kodu kaunistamine tähtpäevadeks (seos peretraditsioonidega). Vaba aja ja tegevuste planeerimine (võimalused ja pakkumised kodukohas ja lähiümbruses jne), tegevuste mitmekesisus. Matk, ekskursioon kodukohas, koduümbruses (planeerimine koostegevuses: info otsimine vaatamisväärsuste kohta, valikute tegemine, ettevalmistuste planeerimine (sh reisikoti pakkimine); kirjalik meelespea kaaslastele; plaani tutvustamine ja põhjendamine jms). Noorteüritused, -peod (kodused peod; kooli-, linna- jm peod: käitumine, riskid). Peo praktiline planeerimine sünnipäeva ja klassiõhtu näitel. Reisimine, erinevad transpordivaherndid, hääletaminel (eelised võrreldes ühistranspordiga, riskid).	Õpilane: ● koostab oma tegevuste kohta nädalaplaani (tegevuste ajaline järjekord, oma soovide ja võimalustega arvestamine); ● hangib õpetaja juhendamisel teavet teistelt inimestelt ning erinevatest infoallikatest; edastab kaaslastele teavet (abiks kavapunktid).

8. õpigrupp (LÕK)

Käitumine rühmas	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Rühmakäitumine: Erinevad rühmad ja rollid. Reeglid ja normid rühmas. Inimsuhteid toetavad reeglid ja normid. Rühma kuulumine, selle positiivsed ja negatiivsed küljed. Hoolivus rühmas. Rühma surve ja toimetulek sellega. Sõltumatus, selle olemus. Autoriteet. Kiusamine.	Õpilane: ● arvestab ühistegevuses suhtluspartnerite erinevate (sh vastandlike) arvamustega; ● annab hinnangu oma ja kaaslaste käitumisviiside kohasusele situatsioonis; pakub õpisituatsioonis lahendusi; ● teab rühma mõju inimese käitumisele ja demonstreerib õpisituatsioonis oskust keelduda tegevusest, mis kahjustab teda ennast ja teisi.
Lähisuhted ja perekond	

Õppesisu	Õpitulemused
Noormehe ja neiu omavaheline suhtlemine. Ajutised ja püsivad suhted, suhte loomine ja hoidmine, vastastikune usaldus, suhet kahjustavad faktorid, lahkuminek. Soostereotüübid. Seksuaalsuse olemus ja arengu individuaalsus, seksuaalvähemused. Seksuaalkäitumine ja vastutus: sobiv ja lubamatu seksuaalkäitumine, soovimatu raseduse vältimine; sugulisel teel levivad haigused (levimine, mõju tervisele, ravi, ennetamine); nõustamisteenused. Lapsevanemaks saamine: füüsiline ja sotsiaalne küpsus. Peremudelid (perekond, üksikpered, kasu- ja hoolduspered): pereliikmete roll perekonnas (vrdl minevikuga), kohustused ja vastutus. Nooremate õdede-vendade eest hoolitsemine, nendega tegelemine, sh mängimine. Praktilises tegevuses nooremate õpilaste abistamine, neile tegevuste ja mängude planeerimine ning läbiviimine.	Õpilane: ● väärtustab lähisuhteid, oskab kontakti luua ning teab, kuidas suhteid hoida; tunneb ära lähisuhtevägivalla; ● teab turvalise seksuaalkäitumise põhimõtteid (sh rasedusest hoidumine) ja mõistab seksuaalelu alustamisega seotud vastutust; eristab lubatud ja lubamatut seksuaalkäitumist; ● nimetab oma emotsioone ja teab erinevaid võimalusi emotsioonide reguleerimiseks.
Tervise hoidmine	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Tervise füüsiline, vaimne, sotsiaalne ja emotsionaalne aspekt. Tervisenäitajad. Tervisliku eluviisi komponendid, endale sobiliku tervisliku toitumise ja kehalise aktiivsuse leidmine. Südame-veresoonkonna haiguste ja pahaloomuliste kasvajate põhjused ning ennetamine tervisliku eluviisiga. Tervist hoidvate valikute tegemine. Inimese elukaar ja selle perioodid, põhivajadused eluperioodidel (põhivajaduste rahulda(ma)tus, mõju inimese käitumisele, suhtlemisele, tundemaailmale). Arstiabi kodukohas (lähinaabruses): meditsiiniasutused ja nende otstarve; perearst ja eriarstid, kojukutse telefoni teel; tervisekindlustus; tervise- ja puhkekeskused. Tervishoiu ja sotsiaalsüsteem Eestis. Koduapteek (sisu, kasutamine, ravimipakendi	Õpilane: ● kirjeldab peamisi tervist tugevdavaid ja toetavaid tegureid; teab ja oskab igapäevaelus teha tervislikke valikuid seoses oma füüsilise, vaimse ja sotsiaalse tervisega; ● teab tervisliku toitumise, kehalise aktiivsuse ja unerežiimi põhimõtteid ning mõistab nende rakendamise olulisust igapäevaelus; ● kirjeldab oma tervislikku seisundit, oskab pöörduda abi saamiseks arsti poole (registreerimine vastuvõtule, kojukutse, hädaabi); ● teab, mida tähendab ravikindlustus ning oskab nimetada tervishoiuteenuseid; ● teab ja leiab olulisi infoallikaid terviseteabe, nõustamis- ja kriisiabi võimaluste kohta kodukohas või selle lähiümbruses; teab, millal ja kuidas pöörduda õiguskaitseorganite poole.

teabeleht). Esmaabi lämbumise, põrutuse korral. Väsimus, stress, depressioon (tundemärgid, nõustamis- ja kriisiabi). Tervisealased infoallikad, nende kasutamine ja usaldusväärsus. Kaitsesüstimine haiguste ennetamise eesmärgil (lastehaigused, gripp, puugihammustustega kaasnevad haigused); kaitsesüstimine enne välisreisi. Allergia: peamised allergiaallikad, allergilised reaktsioonid, meditsiiniline abi	
Riskikäitumine	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Toimetulek vägivallaga (vägivalla vormid, vägivallast hoidumine, vägivallaga toimetulek, hinnang individuaalsele ja rühmakäitumisele; nõustamis- ja kriisiabi kodukohas). Kuriteo ohvriks langemine, pöördumine õiguskaitseorganite poole. Seksuaalvägivald, valehäbi, ohvriabi. Uimastid ja kuritegevus; uimastitega seotud seaduste põhipunktid. Uimastite tarvitamisega seotud tervise-, sotsiaalsed ja juriidilised riskid; sõltuvuse kujunemine. Käitumine uimastitega seotud situatsioonides, esmaabi.	Õpilane: ● teab ja leiab olulisi infoallikaid terviseteabe, nõustamis- ja kriisiabi võimaluste kohta kodukohas või selle lähiümbruses; teab, millal ja kuidas pöörduda õiguskaitseorganite poole; ● mõistab riskikäitumisega kaasnevaid ohtusid liikluses, vees, toitumisel, nutivahendite kasutamisel, uimastite omamisel ja tarbimisel.
Inimene ja välimus	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Eakohane igapäevane ja pidulik riietus, aksessuaarid (nt koolilõpupidu); taaskasutus. Rõivaste ja jalatsite hooldus: hooldusmärgid.	Õpilane: ● hoolitseb oma riiete eest ja valib olukorrale sobiva riietuse; teab riiete hooldusmärkide tähendusi.
Inimene ja teave	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Kohalik ajaleht. Eestis ilmuvad ajalehed ja ajakirjad; ajakirjanduse tellimine. Uudisteportaalid internetis, internetis leiduva informatsiooni varieeruv kvaliteet.	Õpilane: ● teab ja leiab olulisi infoallikaid.
Inimesed, asjad ja raha	

Õppesisu	Õpitulemused
Arve avamine pangas; hoiuse igapäevane kasutamine (sularahaautomaat jne). Maksete liigid koduses majapidamises, maksete tasumise võimalused, täpsus. Igapäevased sisseostud: ostukoha valik (kauplus, turg jms); kulude planeerimine päevaks, nädalaks; ostutoimingud. Ühiskondliku toitlustamise asutused (menüü, arve, käitumisetikett (sh kaaslase kutsumine); toidu kojutellimine). Kataloogi- ja internetikaubandus (tellimine, riskid, kauba tagastamine).	Õpilane: ● teab erinevaid panga- ja e-teenuseid ning vastavaid veebikeskkondi.
Edasiõppimise võimalused	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Eneseanalüüs (tööalased huvid, võimed, oskused, isiksuseomadused). Ametid. Jätkuõppevõimalused (erialad, õppeasutused).	Õpilane: ● teadvustab oma võimete, teadmiste ja oskuste tugevaid ja nõrku külgi; ● teab sobiva elukutse omandamise võimalusi.

9. õpigrupp (LÕK)

Lähisuhted	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Lähisuhted, suhete alustamine ja hoidmine, vastutus ja austus. Kooselu, abiellumine ja pere loomine. Raseduse planeerimine; loote areng; loote ja ema tervist hoidev käitumine. Lapse sündimine: ettevalmistused imiku hooldamiseks; sünnijärgsed kohustused (nimepanek, tervisekindlustus, meditsiiniline kontroll jms); kohaliku omavalitsuse ja riiklikud toetused. Lapse saamisega seotud (lisa)kulutused (peamised kuluartiklid lapseeas), lapse hooldamisele kuluv aeg. Puudega laps. Imikuja lapseiga (peamised arengutingimused, suhtlemine lapsega, lapse õigused	Õpilane: ● valib suhtlemisviisi vastavalt olukorrale ja kasutab asjakohaseid suhtlemise osaoskusi (kuulab vestluspartnerit, esitab küsimusi, selgitab oma seisukohti, otsib lahendust erimeelsustele, tunnistab oma eksimusi); ● hindab oma ja kaaslaste käitumise vastavust ühiskonnas kokkulepitud normidele ja reeglitele; ● teab erinevaid peremudeleid ning kirjeldab pereliikmete rolli ja vastutust perekonnas;

(alus)haridusele). Lapse arendamine-õpetamine (eakohased mänguasjad, raamatud jms); mängude õpetamine noorematele õpilastele. Peretülid ja –vägivald (tagajärjed, lahendused, valehäbi, nõustamis- ja kriisiabi). Uimastite tarbija perekonnas: mõju majanduslikule olukorrale, suhetele. Kohalikud ja üldriiklikud nõustamis- ja ravivõimalused. Lahutus, lahuselava vanema kohustused lapse kasvatamisel.	• teab kooselu reegleid ja norme toetavates inimsuhetes, väärtustab hoolivust, ausust, õiglust ja vastutustunnet; • mõistab lapse saamisega seotud vastutust, kirjeldab lapse arengut ja vanemate rolli lapse kasvamisel; teab peamisi pere ja laste elu reguleerivad seadusi ja sotsiaaltoetusi.
Eelarve ja planeerimine	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Pere sissetulekud (palk, toetused). Igapäevaste kulutuste planeerimine (eluase, toit, riietus, transport, vaba aeg); kulutuste kasv perekonna suurenemisel (sh lemmiklooma võtmisel). Suurte väljaminekute planeerimine (soovid, võimalused, riskid: raha säästmine ja hoiustamine, järelmaks, krediit, laen, liising). Kaupade-teenuste garantii (müüjalt teabe hankimine, garantii võimaluste-tingimuste kohta).	Õpilane: • oskab planeerida raha teenimise ja kulutamisega seotud tegevusi; • teab riigi toimimise üldisi põhimõtteid (tervishoiusüsteem, maksud jm); • oskab küsida teavet kaasinimestelt ja kasutada info leidmiseks erinevaid teabeallikaid.
Eluase	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Eluaseme liigid, eluaseme otsimine, arvestades pere vajadusi ja võimalusi (müügikuulutused, kinnisvarafirmad). Üürileping, selle tingimused (üürniku õigused ja kohustused, „halva” lepingu ohud). Eluaseme sisustuse planeerimine: hädavajalik sisustus, sisustuse hankimise (ostude) järjekord, ratsionaalne paigutus, kujundusdetailid. Eluaseme, olmetehnika soetamine, hooldus ja remont: teabe hankimine võimaluste, tingimuste ja abiteenuste kohta (müüja, telefoniraamat, kasutusjuhend jne).	Õpilane: • kirjeldab eluaseme omandamise, sisustamise ning hooldamisega seotud vajadusi, võimalusi, ohtusid ja kohustusi; • oskab küsida teavet kaasinimestelt ja kasutada info leidmiseks erinevaid teabeallikaid.

Karjääri planeerimine	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Jätkuõppevõimalused, valikute tegemine, arvestades huvisid, võimeid ja majanduslikke võimalusi (transport, elamiskulud jms); kutsenõustamine. Kohalik tööhõiveamet, tööturuteenused tööotsijale, töötus. Töötaja põhilised õigused ja kohustused, lepinguta töötamisega kaasnevad riskid ja tagajärjed, ümbrikupalk. Abi leidmine tööõigusega seotud küsimustes. Inimkaubandus: tööorjus ja prostitutsioon, ohvriks sattumise põhjused, inimkaubandusele viitavad märgid (kuulutuses, tööpakkuja käitumises), ohtude teadvustamine, käitumine ohvriks sattumise korral, ohvriabi.	Õpilane: ● hindab nõustaja suunamisel oma võimeid, teadmisi, oskusi, jätkuõppe võimalusi ja tingimusi ning teeb enda jaoks sobiva karjäärivaliku; ● teab oma peamisi õigusi ja kohustusi töötajana, nimetab info ja abi saamise võimalusi tööõigusega seotud küsimustes; ● mõistab lepinguta töötamise ja ümbrikupalgaga seotud riske ja negatiivseid tagajärgi; tunneb töö otsimisel ära inimkaubandusele viitavad märgid; ● oskab küsida teavet kaasinimestelt ja kasutada info leidmiseks erinevaid teabeallikaid.

Ajalugu - LÕK

Õppeaine kirjeldus ja eesmärgid

Ajaloo õpetamine põhikoolis kujundab õpilastes huvi ajaloo vastu. See hõlmab arusaamist sündmustest ja muutustest oma lähikonna ning inimkonna ajaloos ja aja kulgemise seaduspärasustest. Õpetus algab õpilase ja tema pere elukäigu seostamisest kodukoha ja Eesti ajalooga. Aine käsitlemine aitab luua teadmist, et iga inimene on osa ajaloost ning et ajalugu mõjutab igaüht. Õpetamine põhineb kontsentrilisuse printsiibil, toetudes ajateljele ning lähtudes varemõpitust.

Õppeaine eesmärgid on:

- tekitada huvi oma pere, kodukoha ja kodumaa mineviku vastu;
- laiendada ainealaseid teadmisi;

- suunata aduma inimeste eluolu muutumist läbi aja;
- suunata mõistma aja kulgemise seaduspära;
- arendada lugemis- ja kirjutamisoskust;
- laiendada sõnavara;
- arendada oskust küsida vajadusel abi ja selgitusi;
- õpetada mõistma enda kui kodaniku rolli ühiskonnas ning oma õigusi ja kohustusi.

Õpetuse eesmärgid

Ajalooõpetusega taotletakse, et põhikooli lõpuks õpilane:

1) tunneb huvi mineviku vastu; teab, et minevik on olnud muutuv ja väga mitmekesine;
2) omab üldist ettekujutust Eesti ajaloost ja sellega seoses üldjoontes kogu maailma ajaloost;
3) kirjeldab abivahendite toel olulisi ajaloosündmusi, inimeste eluviisi ja tegevusalasid õpitud ajastutel;
4) teab, et maailmas toimunud sündmused on otseselt või kaudselt mõjutanud nii Eestis kui ka mujal Euroopas toimunud sündmusi; teab, et poliitikal on suur roll maailma riikide omavahelistes suhetes;
5) nimetab oma põhiõigusi ning kohustusi Eesti Vabariigi kodanikuna, kirjeldab Eesti riigi valitsemiskorda;
6) teab ja väärtustab kombeid ning traditsioone oma kultuuris; väärtustab kultuurilist mitmekesisust ning määratleb end oma rahva liikmena;
7) leiab infot eri teabeallikatest, oskab hinnata erinevate teabeallikate usaldusväärsust.

Õppetegevuse kirjeldus arenguperioodide kaupa

Õppetegevus 6.–7. klassis

6. klassis algav ajaloo õppimine võimaldab õpilastel suhestuda minevikuga. Ajalooõpetuses lähtutakse õpilasest kui ajaloos osalejast. Õpilasel kujundatakse arusaam, et ajalugu on ka tema enda lugu. Toetutakse õpilase isiklikele kogemustele ning eelnevatele teadmistele ja kujutlustele, kesksel kohal on nende aktualiseerimine ja süstematiseerimine. Ajalooga tutvumine algab enamasti õpetaja suunamisel ja juhendamisel, kasutatakse praktilisi õpiülesandeid (nt vanematelt ja vanavanematelt teabe kogumine oma pere ja suguvõsa kohta).
Korraldatakse õppekäike muuseumidesse ja ajaloolistesse paikadesse, vaadatakse õppefilme. Õppetegevuse käigus omandatakse mitmesuguseid oskusi (küsimuste esitamine, teabe hankimine, eneseväljendamine), arendatakse koostööoskusi ja kujutlusvõimet. Ajalootunnis kasutatavad õpitegevused (lugemine, küsimustele vastamine, arutlemine, jutustuse kuulamine, ümberjutustamine) toetavad õpilaste psüühiliste protsesside ja

kõne arengut, sealhulgas sõnavara rikastumist. Uut teemat käsitlema asudes selgitatakse välja õpilase eelteadmised ja laiendatakse sõnavara, et vältida võimalike väärkujutluste kinnistumist ja uute kujunemist. 6. klassis omandatakse teadmisi õpilase lähiümbruse kohta, 7. klassis keskendutakse juba laiemalt Eesti ajaloo ja üldajaloo õppimisele.

Õppetegevus 8.–9. klassis

8. ja 9. klassis keskendutakse Eesti ajaloo seostele Euroopa ja maailma ajalooga. Euroopas ja maailmas toimunud sündmusi käsitletakse eeskätt Eesti ajaloo paremaks selgitamiseks ja ilmestamiseks. Rõhutatakse, et Euroopas toimunud sündmused on tugevasti mõjutanud Eestis toimunud sündmusi (sõjad, revolutsioonid, tootmissuhete muutused jms). Ajalooõpetuse puhul seni olulisena rõhutatud põhimõtetele lisandub 8.–9. klassis tähelepanu pööramine otsestele ja kaudsetele põhjuslikele seostele. 8. klassi ajalooõpetuses on oluline tuua selgelt esile seosed varem õpituga, 9. klassis on põhitähelepanu lähiajaloo sündmustel, kuna just neil on igapäevaelus kõige tajutavam mõju õpilasele, tema perele/suguvõsale ja keskkonnale.

Kesksel kohal on õpetaja ja õpilase koostöö. Õpilane vajab õpetaja tuge ja juhendamist põhikooli lõpuni. Arvestades õpilaste lugemisraskusi, loetakse teksti klassis ühiselt ning analüüsitakse seejärel loetut õpetaja suunamisel, et tagada selle mõistmine. Peale uute mõistete omandamise on olulisel kohal ka sõnavara laiendamine üldisemalt. Põhikooli lõpuni on vajalik näitlikustamine, teavet ei saada ainult õppetekstidest, vaid ka teistest allikatest (õpetaja jutustus, õppefilm, kaardid, fotod jne). Suur osa näitlikustamisest toimub teabe- ja sidetehnikavahendite toel. Õppe raames tehakse õppekäike muuseumidesse ja ajaloolistesse paikadesse, näidatakse filme, mis kajastavad minevikus toimunud sündmusi jne.

Üldpädevused

Kultuuri- ja väärtuspädevus. Tunnetab end oma rahvuse liikmena ja Eesti kodanikuna, väärtustab maailma eri rahvaste ja kultuuride mitmekesisust, suhtub teistest rahvustest inimestesse eelarvamuste vabalt ja lugupidavalt, tunneb ja austab oma keelt ja kultuuri ning väärtustab eesti keele ja kultuuri säilimist ja arengut. Taotletakse, et õpilane suhtub teistesse inimestesse lugupidavalt. Tunneb ja järgib üldtunnustatud väärtusi ja kõlbluspõhimõtteid, ei jää ükskõikseks, kui neid eiratakse, ning sekkub vajaduse korral oma võimaluste piires.

Sotsiaalne ja kodanikupädevus. Õpilane peab kinni ühiselu reeglitest ning oskab kaaslastega arvestada. Õpilane on aktiivne ja vastutustundlik kodanik, kes on huvitatud oma kooli, kodukoha ja riigi demokraatlikust arengust. Taotletakse, et õpilane teab oma peamisi õigusi ja kohustusi, oskab nende eest seista, arvestab rühma huvisid ja isiklikku huvi; järgib vastutustundlikult ühiselu reegleid, konflikte lahendades arvestab seadusi ning moraalinorme. Suunatakse konfliktidesse sattudes otsima abi täiskasvanutelt.

Enesemääratluspädevus. Õpilane mõistab, et õppimine on vajalik ning saab aru, millised on tema võimed ja oskused. Suunatakse erinevates olukordades võimetekohaselt toime tulema. Õpilane mõistab ja väärtustab iseennast ja enda arengut, hindab adekvaatselt oma võimeid ja toimetulekut igapäevaelus, juhib oma käitumist erinevates olukordades. Õpilane väärtustab tervislikku eluviisi, on füüsiliselt aktiivne.

Õpipädevus. Suunatakse õpilast õppima võimetekohaselt, toetatakse oskust oma tegevusi planeerida. Toetatakse õppetöös ja elulistes situatsioonides kasutama (abiga) erinevaid infoallikaid. Tundma huvi uute teadmiste ja oskuste vastu. Õpilane õpib vastavalt oma võimetele, planeerib õppimist, sh enesekontrolli, järgib kavandatut. Täidab korrektselt jõukohaseid ülesandeid individuaalselt ja rühmas, kasutab sobivaid teabevahendeid. On avatud uutele teadmistele ja oskustele

Suhtluspädevus. Toetatakse suhtlemisel olukorra ja kaaslastega arvestama. Väljendama arusaadavalt oma soove, seisukohti ja arvamusi. Lugema ja kirjutama võimetekohaselt. Kasutama (abiga) erinevaid infoallikaid. Õpilane suhtleb olukorda ja suhtlemispartnereid arvestades, esitab oma soove, selgitab oma seisukohti, osaleb arutelus; loeb, mõistab, kirjutab ja loob tekste iseseisvaks toimetulekuks vajalikul tasemel, kasutab teabevahendeid; mõistab ja kasutab võõrkeeles lihtsamaid igapäevaseid väljendeid ning fraase, tuginedes vajaduse korral abivahenditele

Matemaatika-, loodusteaduste- ja tehnoloogia pädevus. Toetatakse õppetöös matemaatika-, tehnoloogia- ja loodusteaduslikke teadmisi ja oskusi võimetekohaselt kasutama. Õpilane lahendab elulisi probleemsituatsioone, kasutades omandatud matemaatilisi, loodusteaduslikke ja/või tehnoloogiaalaseid teadmisi-oskusi ning (abi)vahendeid; mõistab inimese ja keskkonna vahelisi seoseid, suhtub elukeskkonda vastutustundlikult ja hoolivalt, elab ning tegutseb loodust ja keskkonda säästvalt.

Ettevõtlikkuspädevus. Taotletakse, et õpilane on tegutsemisaldis, väärustab praktilist tööd ja on valmis kutse- ja elukestvaks õppeks. Õpilane leiab sobivaid võimalusi õppimise jätkamiseks ka pärast põhikooli lõpetamist. Hindab adekvaatselt oma võimeid. Püstitab ja täidab endale seatud eesmärke. Õpilane teab, et oma tegude eest tuleb vastutada.

Digipädevus. Õpilane orienteerub ja tegutseb infotehnoloogilises maailmas eesmärgipäraselt ja turvaliselt. Otsib ja kasutab infot, tunneb lihtsamaid programme ja keskkondi. Järgib digikeskkonnas üldkehtivaid moraali- ja väärtuspõhimõtteid.

Läbivad teemad

Elukestev õpe ja karjääri planeerimine. Õpilasi valmistatakse ette õpingute jätkamiseks ja enesetäiendamiseks. Õpilastele antakse suuniseid tulevase ameti valikul.

Keskkond ja jätkusuutlik areng. Käsitletakse inimtegevuse mõju keskkonnale läbi ajaloo. Kujundatakse keskkonda säästvat mõtteviisi.

Kodanikualgatus ja ettevõtlikkus. Õpilasi suunatakse mõtlema ja arutlema kodukoha ning riigi arengu ja probleemide üle. Ajalootunnid annavad hea võimaluse innustada õpilasi täitma kodanikukohust (nt osalema valimistel ja kaasava eelarve hääletustel jne). Kujundatakse soovi väärtustada kodukoha ajaloolist miljööd ja kultuuriväärtusi.

Kultuuriline identiteet. Tutvustatakse eestluse kujunemist läbi ajaloo. Kasvatatakse oma rahvuskultuuri ja kultuuripärandit hindavaid kodanikke. Õpetatakse hindama teisi rahvusi ja kultuure.

Teabekeskkond. Info otsimiseks õpetatakse kasutama erinevaid internetikeskkondi. Suunatakse kasutama erinevaid teavikuid. Suunatakse eri infoallikatesse kriitiliselt suhtuma.

Tehnoloogia ja innovatsioon. Tutvustatakse tehnoloogia arengut läbi aegade. Selgitatakse, kuidas innovatsioon on mõjutanud inimkonna ajaloo kulgu.

Tervis ja ohutus. Käsitletakse inimese tervisekäitumist läbi ajaloo. Õpetatakse hindama tervist säästvaid harjumusi ja käitumist.

Väärtused ja kõlblus. Õpetatakse hindama demokraatlikke väärtusi. Õpetatakse viisakalt ja teisi arvestavalt avaldama oma arvamust, seisukohti ja väärtushinnanguid. Õpetatakse arvestama teistsuguseid arvamusi, seisukohti ja väärtushinnanguid.

Ajaloo lõiming teiste õppeainetega

Ajalugu ja eesti keel. Arendatakse lugemis- ja kirjutamisoskust. Arendatakse info leidmise oskust. Arendatakse eneseväljendusoskust.

Ajalugu ja võõrkeeled. Õpetatakse korrektselt hääldama ja kirjutama võõrapäraseid nimesid ja sõnu. Tutvustatakse teiste rahvaste ajalugu ja kultuuri.

Ajalugu ja matemaatika. Õpetatakse mõistma ajalooliste sündmuste järgnevust, kasutades ajatelge. Toetudes matemaatilistele oskustele arvutatakse sündmuste toimumisaega ja sellest möödunud aega. Kinnistatakse teadmisi ajaühikutest (kuupäev, aasta, aastakümme, sajand, aastatuhat). Kinnistatakse teadmisi Rooma numbritest.

Ajalugu ja loodusõpetus. Käsitletakse liikide arengut läbi aegade. Õpetatakse taime- ja loomaliikide ning loodusvarade kasutuselevõttu läbi ajaloo. Käsitletakse inimeste suhteid loodusega erinevatel ajaperioodidel. Käsitletakse loodusteaduste arengut läbi aegade. Korraldatakse temaatilisi õppekäike.

Ajalugu ja inimeseõpetus. Käsitletakse inimese tervisekäitumist läbi aegade. Käsitletakse toidu- ja joogikultuuri muutumist läbi ajaloo. Käsitletakse inimsuhete ja eluviiside muutust läbi aegade.

Ajalugu ja kunstiained. Tutvustatakse tuntud heliloojaid ja kunstnikke ning nende teoseid läbi aegade. Tutvustatakse eri ajastute muusikat. Käsitletakse ehituskunsti muutumist ja arengut aegade jooksul. Korraldatakse kunstiteemalisi õppekäike (näituste ja muuseumide külastamine, filmide vaatamine).

Ajalugu ja liikumisõpetus. Tutvustatakse tuntud sportlasi ja nende saavutusi läbi aegade. Tutvustatakse antiikolümpiamänge. Korraldatakse õppekäike (näituste ja muuseumide külastamine, filmide vaatamine).

Ajalugu ja tööõpetus. Tutvustatakse tööriistade ja -võtete arengut ning eri materjalide kasutuselevõttu. Tutvustatakse tehnika ajalugu ja kuulsaid leiutajaid.

Õppe- ja kasvatuseesmärgid II kooliastmes

Lihtsustatud õppe 6. õpigrupi lõpetaja:

1) tunneb huvi oma pere, kodukoha ja kodumaa vastu;
2) mõistab ajatelje abil sündmuste ajalist järgnevust ja ajaloo jaotamist ajastuteks;
3) tajub eluolu ja esemelise keskkonna muutumist läbi aja;
4) teab, kuidas muutus inimeste eluolu muinasajal;
5) teab mõnd olulist ajaloolist isikut ja tema rolli ajaloos.

6. õpigrupp (LÕK)

Ajalugu	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Mis on ajalugu? Ajaarvamine. Mida me minevikust mäletame? Suguvõsa ajalugu. Minu suguvõsa.	Õpilane: ● mõistab, et ajalugu on lugu erinevatest aegadest; ● mõistab, et ajatelg kujutab aja kulgemist ning oskab sellele märkida oma sünniaja ning käesoleva aasta ● näitab perepilte ja räägib oma pereliikmetest; ● nimetab oma lähisugulasi ja teab nende ameteid; ● oskab nimetada seiku oma lapsepõlvest ja räägib oma kodust;

	• koostab oma pere sugupuu; • saab eluliste näidete varal aru mõistete "sugupuu", "põlvkond" ja "esivanemad" tähendusest; • peab oluliseks põlvkondade vahelisi sidemeid ja hindab teadmisi oma sugulaste kohta; • mõistab, et möödunud sündmused nii tema enda elus kui ka ümbritsevas maailmas ongi ajalugu.
Meenutused kui ajalooallikad	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Vanemate (ema, isa) lapsepõlve aegne elu maal. Vanemate lapsepõlve aegne elu linnas. Vanavanemate elu maal nende noorusajal. Vanavanemate elu linnas nende noorusajal. Kool läbi aegade. Toit inimeste elus eri aegadel. Eri ajastute inimeste rõivad.	Õpilane: • oskab nimetada sarnasusi ja erinevusi enda vanemate ning vanavanemate lapsepõlve vahel; • oskab nimetada sarnasusi ning erinevusi linna- ja maainimeste elus tänapäeval ja minevikus; • oskab võrrelda koolielu tänapäeval ja minevikus; • oskab võrrelda inimeste toitumis- ja riietumisvõimalusi minevikus ja tänapäeval.
Kirjalikud ja esemelised ajalooallikad	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Vanad asjad jutustavad minevikust. Muuseum. Kirjalikud ajalooallikad, arhiiv. Vanad ehitised jutustavad minevikust. Rehetare. Ajaloo jäljed maastikul ja maapõues. Raamatud räägivad ajaloost. Filmid räägivad ajaloost.	Õpilane: • uurib ja iseloomustab mõnd vana eset ning võrdleb seda tänapäevasega; • nimetab olulisemaid Eesti/kodukoha muuseume; • teab, milleks on muuseumid vajalikud ja mida seal eksponeeritakse; • nimetab ja eristab ajalooallikaid; • teab, milleks arhiivid on vajalikud ja mida seal säilitatakse; • nimetab kodukoha vanemaid hooneid/linnamägesid/kalmistuid; • võrdleb tänapäevaseid ja vanu hooneid ning elamistingimusi; • teab, et maapõuest võib leida esemeid, ehitisi ja säilmeid, mis annavad ajaloo kohta teavet;

	● oskab nimetada mõningaid eesti filme ja raamatuid, mis käsitlevad ajaloosündmusi.
Kodukoht läbi aegade	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Esimesed märgid inimasustusest Eesti aladel. Kodukoht muinasajal. Kodukoht keskajal. Kodukoht vanavanemate lapsepõlves. Eluolu kodukohas kaasajal. Kordamine.	Õpilane: ● teab, millised leiud viitavad esmasele inimasustusele; ● teab üldist inimeste eluolust eri ajastutel (elukoht, eluviis, tegevused); ● oskab võrrelda tänapäevast ja vanavanemate lapsepõlveaegset kodukohta.

Õppe- ja kasvatuseesmärgid III kooliastmes

Lihtsustatud õppe 9. õpigrupi lõpetaja:

1) teab, kuidas on läbi ajaloo muutunud eestlaste eluolu ja esemeline keskkond;
2) teab mõningaid Eesti ajalugu mõjutanud sündmusi Euroopa ja maailma ajaloos;
3) teab uusaja ja lähiajaloo sündmusi Eesti ajaloos;
4) mõistab oluliste isikute rolli Eesti, Euroopa ja maailma ajaloos;
5) mõistab ajatelje abil sündmuste ajalist järgnevust ja ajaloosündmuste täpset dateerimist;
6) teab Eesti Vabariigi valitsemiskorda ja seda, kuidas riik toimib; väärtustab oma kodumaad ja selle kodanikuks olemist.

7. õpigrupp (LÕK)

Muinasaeg	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Ajaarvamisest. Kiviaeg. Tule kasutuselevõtt. Karjakasvatuse ja põlluharimise algus. Metallide kasutuselevõtt. Looduslike tingimuste osa inimkonna arenemisel. Muinasaja ajajärgud ja nende üldiseloomustus.	Õpilane: ● joonistab ajatelje ning märgib sellele erinevad ajastud; ● kirjeldab lühidalt inimeste eluolu kiviajal; ● nimetab piltide abil esimesi koduloomi ja põllukultuure; ● selgitab põhjuseid, miks inimene loobus rändavast eluviisist; ● kirjeldab näidete varal, kuidas muutus tööriistade materjal ja kvaliteet metallide kasutuselevõtuga;

	● kirjeldab näidete varal, kuidas looduslikud tingimused kujundasid muinasaja inimeste eluolu.
Muinasaeg Eestis	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Jääaja lõpp ja esimesed inimasustuse jäljed Eesti aladel. Muistsete eestlaste eluolu. Eestlased muinasaja lõpus. Eestlaste naaberrahvad ja kujunevad riigid.	Õpilane: ● teab, kuidas tekkis ja lõppes jääaeg; ● joonistab ajatelje ning märgib sellele muinasaja ning esimeste teadaolevate asulate tekkeajad Eesti alal, ● teab esimesi asulakohti Eesti aladel ning mida sealt on leitud; ● leiab Euroopa kaardilt Eesti asukoha; ● näitab Eesti kaardil esimesi asulakohti; ● kirjeldab eestlaste eluolu muinasajal ja selle lõpul; ● nimetab eestlaste naaberrahvaid ja -riike ja näitab neid kaardil.
Vanaaeg	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Mesopotaamia. Vana-Egiptus. Vana-India. Vana-Hiina. Vana-Kreeka. Vana-Rooma. Ristiusu teke.	Õpilane: ● märgib ajateljele vanaaja ning selle olulisemad daatumid (nt kirja teke, Cheopsi püramiidi rajamine, Suure Hiina müüri ehitamine jne); ● teab, miks vanaaja riigid tekkisid suurte jõgede äärde; ● nimetab vanaaja riikidest pärinevaid leiutisi ja uuendusi (nt ehituses); ● nimetab vanaaja riikide kultuurisaavutusi; ● selgitab abiga olulisemaid teemakohaseid mõisteid; ● teab, kuidas ristiusk tekkis ja millised on ristiusu põhimõtteid.
Keskajast ja feodaalkorrast	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Keskaja üldiseloomustus. Põlluharimise areng keskajal. Talupoegade eluolu. Feodaalide eluolu. Keskaegsed linnad. Ristiusu kirik ja ristisõjad.	Õpilane: ● märgib ajateljele keskaja; ● nimetab põhilisi ühiskonnaklasse; ● kirjeldab lühidalt talupoegade ja feodaalide elu;

	• kirjeldab piltide abil keskaegset linna (nt Tallinna näitel) ja selle elanikke ning nende tegevusalasid; • teab, mis on kirik ja mis on selle ülesanded; • teab, millist rolli omas kirik keskaja inimese elus; • teab, miks katoliku kirik algatas ristisõjad.
Eestlaste muistne vabadusvõitlus	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Liivlaste ja lätlaste alistamine ristisõja käigus. Muistse vabadusvõitluse algus. Muistse vabadusvõitluse olulisemad lahingud. Taanlased Põhja-Eestis. Muistse vabadusvõitluse lõpp. Miks eestlased lüüa said?	Õpilane: • märgib ajateljele muistse vabadusvõitluse toimumisaja; • mõistab näidete varal, miks ristisõda meie aladele laienes; • teab, millistest riikidest ristisõdijad tulid; • teab muistse vabadusvõitluse olulisemaid lahinguid ja nende tulemusi ning tähtsamaid isikuid; • teab, kuidas lõppes muistne vabadusvõitlus, mis see eestlastele kaasa tõi ja mis oli kaotuse põhjuseks.
Eestlased võõra võimu all	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Eesti ala pärast vallutust. Jüriöö ülestõus. Keskaegsed linnad Eestis. Keskaegne Tallinn. Reformatsioon.	Õpilane: • nimetab kaardi abil, kes valitsesid Eesti alasid pärast muistset vabadusvõitlust; • märgib ajateljele Jüriöö ülestõusu ja reformatsiooni toimumisajad; • selgitab eestlaste olukorda pärast võõra võimu alla sattumist; • selgitab, miks Jüriöö ülestõus algas, kirjeldab sündmuste käiku; • teab, kuidas Jüriöö ülestõus lõppes ja mida see eestlastele kaasa tõi; • nimetab ja näitab kaardil keskaegseid linnu Eesti aladel; • kirjeldab piltide abil keskaegset Tallinna ja selle kaitserajatisi; • teab, kes oli Martin Luther ja millised uuendused ta algatas.
Eesti varauusajal	
Õppesisu	**Õpitulemused**

Eestlaste naabrid enne Liivi sõda. Liivi sõda. Eesti Rootsi riigi koosseisus. Eestikeelse koolihariduse algus. Tartu Ülikool.	Õpilane: ● nimetab kaardi abil meie naaberriike ja -rahvaid; ● märgib ajateljele Liivi sõja toimumisaja ja Tartu Ülikooli asutamisaja; ● nimetab Liivi sõjas osalenud riike ja selgitab üldist sündmuste käiku; ● kirjeldab lühidalt talupoegade elu muutust Rootsi ajal; ● teab, et Rootsi ajal hakati mõtlema maarahva harimisele ning tegevust alustasid esimesed talurahvakoolid; ● teab, kes oli Forselius, mis rolli omas kohalikus hariduselus tema loodud õpetajate seminar; ● teab, kuidas asutati Tartu Ülikool, mida seal õpetati; ● võrdleb Rootsi-aegset ja tänapäeva kooli.
Suured leiutused ja avastused	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Teaduse ja tehnoloogia areng keskaja lõpul. Trükikunsti leiutamine. Tulirelvade kasutuselevõtmine ja kaitseehitiste muutumine. Meresõidu arenemine ja Ameerika avastamine. Esimene teekond ümber maailma.	Õpilane: ● nimetab hiliskeskaegseid teadussaavutusi; ● näitab kaardil ja nimetab riike, kust maadeavastajad teele asusid ning kuhu nad jõudsid; ● märgib ajateljele Ameerika avastamise Columbuse poolt ning Magalhãesi ümbermaailmareisi toimumisaja; ● nimetab muutusi meresõidu arengus; ● teab Kolumbuse tähtsust ajaloos; ● räägib abivahendite toel esimesest reisist ümber maailma; ● selgitab, mida tõid endaga kaasa maadeavastused; ● nimetab asumaadest Euroopasse toodud põllukultuure, loomi ja kombeid.

8. õpigrupp (LÕK)

Maailm uusajal

Õppesisu	Õpitulemused
Mis on uusaeg? Euroopa uusaja algul. Ameerika iseseisvussõda ja USA sünd. Suur Prantsuse revolutsioon. Napoleoni sõjad. Euroopa pärast Napoleoni sõdu. Tööstusrevolutsioon ja olulisemad leiutised.	Õpilane: ● märgib ajateljele uusaja kokkuleppelise alguse, Ameerika iseseisvussõja, Suure Prantsuse revolutsiooni, Napoleoni sõjakäigud; ● nimetab ja näitab kaardil suuremaid Euroopa riike ja Põhja-Ameerikat; ● selgitab lühidalt piltide abil Ameerika iseseisvuspüüdlusi, sõja käiku ja tulemusi; ● nimetab lühidalt piltide abil Suure Prantsuse revolutsiooni olulisemaid sündmusi, tähtsamaid tegelasi ja saavutusi; ● kirjeldab lühidalt piltide abil Napoleoni sõjakäike ja nimetab tema olulisemaid saavutusi; ● kirjeldab lühidalt kaardi abil mõne Euroopa riigi saatust pärast Napoleoni sõdu; ● kirjeldab lühidalt piltide abil, kuidas tööstusrevolutsioon muutis maailma: üleminek tööstuslikule tootmisele (aurumasin), muutused transpordis (auruvedur ja -laev), fotograafia jne.
Eesti Tsaari-Venemaa võimu all	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Põhjasõda ja Peeter I. Eesti pärast ühendamist Venemaaga, muudatused majanduses.alupoegade koormiste suurendamine. Pärisorjus, selle kaotamine ja asendamine teoorjusega. Mõisnike eluolu. Teorendilt raharendile ja talude päriseksostmine. Talurahvarahutused, Mahtra sõda.	Õpilane: ● märgib ajateljele Põhjasõja toimumisaja, pärisorjuse kaotamise Eesti- ja Liivimaal; ● nimetab ja näitab kaardil suuremaid Euroopa riike; ● teab, kuidas muutus talupoegade elu pärast pärisorjuse kaotamist; ● võrdleb lühidalt skeemi abil päris- ja teoorjust; ● kirjeldab piltide abil mõisnike elu; ● selgitab teo- ja raharendi erinevust, teab, kuidas algas talude päriseksostmine;

	• teab, mis põhjustas talupoegade hulgas pahameelt ning põhjustas rahutusi
Eesti talurahva elu 19. sajandil	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Talupere. Talu hooned. Talupere aastaringsed tööd. Talurahva söök ja söögikombed. Rahvakalender ja rahvakombed. Talurahvakoolid.	Õpilane: • märgib ajateljele 19. sajandi; • nimetab piltide abil talupere liikmed ja nende rollid; • nimetab piltide abil taluhooneid ja nende otstarvet; • nimetab pudulojuseid, keda talus peeti; • kirjeldab pildi abil rehielamut ja selle sisustust; • teab, milline otstarve oli rehielamul vilja töötlemisel; • nimetab piltide abil talupere olulisemaid töid ning tööriistu; • kirjeldab lühidalt talupere igapäevast ja pühadeaegset toidulauda ning võrdleb neid tänapäevastega; • võrdleb 19. sajandi ja tänapäeva inimeste igapäevaelu; • nimetab kalendri abil olulisemaid rahvakalendri tähtpäevi ja teab mõningaid kombeid; • kirjeldab piltide/filmi näitel koolielu 19. saj talurahvakoolis ja võrdleb seda tänapäevasega; • nimetab õppeaineid valla- ja kihelkonnakoolis ja võrdleb neid oma tunniplaaniga.
Rahvuslik ärkamisaeg	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Ärkamisaja eellugu ja Kr. J. Peterson. Fr. R. Kreutzwald ja „Kalevipoeg“. J. V. Jannsen ja „Postimees“. Vanemuise Selts ja I üldlaulupidu. L. Koidula ja Eesti teatri algus. J. Hurt. C. R. Jakobson.	Õpilane: • märgib ajateljele ärkamisaja olulisemad sündmused; • nimetab lühidalt ärkamisajale eelnenud sündmusi ja tegelasi; • nimetab piltide abil ärkamisaja tähtsamaid tegelasi ja teab nende olulisemaid saavutusi; • nimetab Eesti esimesi kutselisi teatreid ja linnu, kus need kodulinnu; • teab, kelle eestvõttel, millal ja kus toimus esimene üldlaulupidu ning kirjeldab seda sündmust lühidalt;

	• selgitab, mis on rahvaluule; • teab, kuidas pandi alus Eesti Rahva Muuseumi kogudele.
Tööstuse areng/venestamisaeg	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Esimesed vabrikud ja raudteed Eestis. Tööliste elu. Venestamisaeg. Rahvuslik liikumine venestamisajal. EÜS ja Eesti rahvusvärvide algus. J. Tõnisson ja „Postimees“. Karskus- ja spordiseltsid, G. Lurich.	Õpilane: • märgib ajateljele Eesti rahvusvärvide esmase kasutuselevõtu (EÜS-i lipp); • näitab kaardil 19. saj lõpu Eesti tööstuslinnu ja raudteeühendusi; • kirjeldab piltide abil tööliste elu- ja töötingimusi 19. sajandi lõpus ning võrdleb neid tänapäevaste oludega; • kirjeldab lühidalt ja näidete varal, miks venestamine algas ning milles see seisnes; • nimetab piltide abil rahvusliku liikumise juhte venestamisajal; • nimetab piltide abil tuntumaid spordiseltsidest võrsunud spordikuulsusi.
Eesti XX sajandi alguses	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Eesti majandus XX sajandi algul. 1905.-1907. aasta revolutsioon. Revolutsioonisündmused Eestis. Eesti enne I maailmasõda, väljarändamine. Eesti kultuur XX sajandi algul.	Õpilane: • märgib ajateljele 1905. a revolutsiooni; • näitab kaardil Vene impeeriumi; • nimetab lühidalt revolutsiooni põhjusi ning selgitab piltide abil selle sündmusi; • kirjeldab lühidalt näitvahendite toel 1905. a sündmusi Eestis: streigid, mõisate põletamine, karistussalkade tegutsemine; • näitab kaardil maid, kuhu eestlased välja rändasid; • nimetab piltide abil 20. saj alguse tuntumaid Eesti kirjanikke, kunstnikke ja heliloojaid ning olulisi kultuurisündmusi (Eesti Rahva Muuseumi ja esimese eestikeelse keskkooli avamine).
Maailm enne ja pärast I maailmasõda	
Õppesisu	**Õpitulemused**

Suured leiutused ja avastused. Suurriikide ajastu (Briti impeerium, Ameerika Ühendriigid, Tsaari-Venemaa, Saksamaa, Prantsusmaa). I maailmasõja põhjused ja algus. 1917. aasta revolutsioon Venemaal ja Nõukogude võimu kehtestamine. I maailmasõja lõpp. Sündmused Eestis 1917. aastal. Sündmused Eestis 1918. aastal.	Õpilane: ● märgib ajateljele I maailmasõja toimumisaja, 1917. a revolutsiooni; ● nimetab piltide abil 19. saj lõpu ja 20. saj alguse olulisemaid leiutisi (kino, auto, lennuk jne); ● näitab kaardil impeeriume ja nende asumaid; ● nimetab lühidalt I maailmasõja põhjusi ja kirjeldab selle algust; ● nimetab piltide abil I maailmasõja käigus kasutusele võetud sõjalisi uuendusi; ● näitab kaardil pärast I maailmasõda tekkinud uusi riike; ● kirjeldab lühidalt rahva olukorda tsaari-Venemaal ning selgitab, miks ja kuidas revolutsioon aset leidis; ● kirjeldab piltide ja kaardi abil sündmusi Eestis 1917. aastal; ● teab, kuidas ja millal Eesti iseseisvus.

9. õpigrupp (LÕK)

Eesti Vabadussõda	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Vabadussõja algus. Eesti vabastamine. Sõda Landeswehriga. Vabadussõja lõpp ja Tartu rahu sõlmimine.	Õpilane: ● märgib ajateljele Vabadussõja toimumise ja Tartu rahu sõlmimise aja; ● näitab kaardil Vabadussõja käiku ja nimetab olulisemaid lahinguid; ● nimetab piltide abil Vabadussõja-aegseid olulisemaid tegelasi; ● kirjeldab lühidalt piltide ja kaardi abil sõda Landeswehriga; ● selgitab lühidalt, miks oli võit Landeswehri üle eestlaste jaoks oluline (Võidupüha tähistamine); ● kirjeldab, kuidas ja mis tingimustel lõppes Vabadussõda; ● kirjeldab, millal, kus ja kelle vahel sõlmiti Tartu rahu.
Eesti Vabariik 1918-1940	

Õppesisu	Õpitulemused
Asutav Kogu ja maareform. Eesti Vabariigi sise- ja välispoliitika. Põllumajandus, tööstus, kultuur ja haridus Eesti Vabariigis.	Õpilane: ● märgib ajateljele Eesti esimese iseseisvusaja; ● näitab kaardil Eestit ja nimetab tema tähtsamaid välispartnereid; ● nimetab piltide abil Eesti põllumajanduse ja tööstuse põhilisemat toodangut; ● nimetab piltide abil Eesti olulisemaid poliitika- ja kultuuritegelasi; ● nimetab esimese iseseisvusaja tähtsamaid haridusasutusi (TÜ, TTÜ, Kõrgem Sõjakool).
Maailm kahe maailmasõja vahel	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Saksamaa pärast I maailmasõda. Kommunistlik Nõukogude Liit.	Õpilane: ● märgib ajateljele maailmasõdade vahelise aja; ● näitab kaardil ja nimetab Euroopa riike pärast I maailmasõda; ● kirjeldab piltidele toetudes Saksamaa ja selle elanike olukorda pärast I maailmasõda; ● kirjeldab lühidalt (abiga), kuidas Hitler võimule tuli; ● kirjeldab piltidele toetudes eluolu Nõukogude Liidus; ● nimetab piltide abil Nõukogude Liidu valitsejaid (Lenin, Stalin).
Eesti kaotab iseseisvuse. 1939-1940	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Molotovi-Ribbentropi pakt. Nõukogude Venemaa tegevus naaberriikide suhtes pärast MRP-d. Eesti okupeerimine ja liitmine NSV Liiduga.	Õpilane: ● märgib ajateljele MRP sõlmimise, Talvesõja alguse, Eesti okupeerimise ja juuniküüditamise aja; ● näitab kaardil ja nimetab, kuidas Euroopa riigid MRP salaprotokolli alusel jaotati; ● näitab Eesti kaardil Punaarmee baaside asukohti ja põhjendab abiga nende valikut; ● kirjeldab abiga, kuidas Eesti kaotas iseseisvuse;

	● kirjeldab abiga, kuidas toimus juuniküüditamine; ● kirjeldab abiga, miks Talvesõda algas ja kuidas see lõppes.
Teine maailmasõda 1939-1945	
Õppesisu	**Õpitulemused**
II maailmasõja käik. Okupatsioonid ja sõjasündmused Eestis. Sõjategevuse lõpp Eestis.	Õpilane: ● märgib ajateljele II maailmasõja toimumisaja; ● näitab kaardil ja nimetab olulisemaid sõjas osalenud riike; ● kirjeldab lühidalt piltidele toetudes II maailmasõja käiku ja selle tulemusi; ● kirjeldab lühidalt piltide abil okupatsioonide aegset elu Eestis; ● kirjeldab lühidalt eestlaste valikuid sõja ajal ja nimetab, kelle poolel sõditi; ● kirjeldab lühidalt, kuidas sõda Eesti ja eestlaste jaoks lõppes; ● kirjeldab, kuidas sõda mõjutas kodukohta; ● näitab kaardil ja nimetab riike, kuhu eestlased sõja lõpus põgenesid.
Eesti ja muu maailm pärast II maailmasõda	
Õppesisu	**Õpitulemused**
Maailm pärast II maailmasõda, külm sõda. Nõukogude Eesti. Nõukogude Liidu kokkuvarisemine. Eesti taasiseseisvumine.	Õpilane: ● märgib ajateljele II maailmasõja lõpu, Eesti taasiseseisvumise ja Nõukogude Liidu lagunemise; ● näitab kaardil ja nimetab Euroopa riike pärast II maailmasõda; ● kirjeldab lühidalt suurriikide vahelisi suhteid pärast II maailmasõda; ● kirjeldab abiga, kuidas toimus märtsiküüditamine; ● kirjeldab näidetele tuginedes elu Nõukogude Eestis; ● kirjeldab piltidele toetudes Eesti taasiseseisvumisele viinud sündmusi (fosforiidisõda, öölaulupeod, Balti kett); ● nimetab põhjusi ja sündmusi, miks NSVL kokku varises.
Ühiskonnaõpetus	
Õppesisu	**Õpitulemused**

Põhiseadus ja Eesti riigi sümbolid. Riigikogu, riigipea, valitsus. Kohalik omavalitsus. Korrakaitse. Riigikaitse. Kohus. Eesti ja rahvusvahelised organisatsioonid (Euroopa Liit, NATO).	Õpilane: ● teab, et tähtsaim seadus on põhiseadus, kus on kirjas inimeste õigused ja kohustused ning toob nende kohta näiteid; ● nimetab riigi sümboleid; ● nimetab võimul olevat presidenti ja peaministrit; ● nimetab piltide abil kõiki Eesti presidente; ● nimetab erakondi; ● nimetab linnapead/vallavanemat; ● nimetab ameteid, kes tagavad riigi siseturvalisust (politsei, päästeamet, kiirabi) ja kirjeldab lühidalt nende ülesandeid; ● oskab vajadusel abi kutsuda (112); ● kirjeldab lühidalt kaitseväe ja kaitseliidu ülesandeid ja teab nende erinevust; ● teab, millega tegelevad kohtud; ● teab, mis on kohtuniku, prokuröri ja advokaadi roll kohtuistungil; ● nimetab olulisemaid rahvusvahelisi organisatsioone, kuhu Eesti kuulub ja teab nende sümboleid.